

BEVEZETÉS

A nemzetközi non-prolifációs mechanizmusok a XX. század hatvanas évei óta kezdtek formálódni.¹ Ennek a folyamatnak az eredményeképpen egy hatékony non-prolifációs mechanizmus-rendszer jött létre, amelynek központi magja az Atomszorompó Szerződés (NPT) és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) funkcionális szervezete, amely napjainkig a legrepresentatívabb és legáltalánosabb non-prolifációs mechanizmus. Három fő célúzése az atomfegyver-leszerelés, a non-prolifáció és a nukleáris energia békés célú felhasználása. Végső célja, hogy az emberiség érdekében megvalósítsa a világ atomfegyver-mentesítését és a nukleáris energia békés felhasználását.

A nemzetközi non-prolifációs mechanizmusok kialakulásának mintegy harmincéves története során, e rendszer keretei között a nemzetközi közösség jelentős erőfeszítéseket tett mind globális, mind regionális, mind bilaterális, mind multilaterális szinten az atomfegyverek elterjedésének megakadályozására, egy sor egyezményt és megállapodást írtak alá. Általában véve ezek a mechanizmusok a világ államaira és a non-prolifációs folyamatokra viszonylag folyamatos és széleskörű nyomást fejtettek ki, nyilvánvalóvá tették, hogy az atomfegyver, mint fegyver csak ideiglenes jellegű, amelyet végül meg kell semmisíteni.

A „non-prolifáció tavasza” a huszadik század utolsó évtizede óta, a nemzetközi biztonsági helyzet enyhülésével köszöntött be. Egy sor olyan eseménnyel és lépéssel, amelyeknek meghatározó szerepe van a nemzetköz non-prolifációban: az ENSZ 1995-ös ötödik NPT felülvizsgálati konferenciája, amely az NPT hatályát az eredeti 25 évről korlátlan időhatályúvá minősítette; az 1996-ban aláírt az Átfogó Atomcsend Szerződés (CTBT). Megemlíthető még a 2000-ben megtartott hatodik NPT felülvizsgálati konferencia is, amelyen minden ország ígéretet tett a non-prolifációs intézkedések végső dokumentumának aláírására, továbbá az, hogy 2004-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta a nem állami intézmények nukleáris alapanyag- és technológia birtoklásának tiltására vonatkozó 1540. számú határozatát.

Mindazonáltal a tavasz után nem a nyár, hanem a tél következett be. A non-prolifáció nemzetközi mezején egyre újabb nagy horderejű kérdések és kihívások jelentkeznek. Egyrészt az atomhatalmak semmibe veszik az atomfegyver-leszerelésére tett ígéreteiket; az atomfegyverrel nem rendelkező országok biztonságát nem garantálják az atomhatalmak; az atomhatalommá válás küszöbén álló országok száma növekvő tendenciát mutat; továbbá a nem állami szereplők tömegpusztító fegyverekhez és anyagokhoz való hozzájutásának valószínűsége is folyamatosan növekszik. Napról napra élesebbek és hevesebbek a non-prolifáció körül kibontakozó nemzetközi viták, az

¹ Lásd erről részletesebben Jozef Goldblat: Arms Control. The new Guide to Negotiations and Agreements. (SIPRI – SAGE Publications, 2002, London) 48-132. o.; magyar nyelvű összefoglalóként pedig N. Rózsa Erzsébet: A nukleáris fegyverek elterjedése: tanulságot és kilátások. (Budapest, 1997, SVKI) 116 o.

álláspontok olykor markánsan eltérőek, és a saját álláspontjából senki sem szívesen enged. Aligha csodálhatjuk tehát, hogy 2005-ben, az ENSZ hetedik NPT felülvizsgálati konferenciája semmilyen eredményt sem hozott, s a nemzetközi non-prolifерációs törekvésekről jószérivel azt mondhatjuk, hogy patthelyzetbe kerültek.² Felmerül a kérdés, hogy milyen törekvései voltak a non-prolifерációs mechanizmusoknak több, mint harminc év során? Milyenek a jelenlegi atomfegyver elterjedése elleni tevékenység kilátásai? Az atomfegyver elterjedése elleni nemzetközi tevékenység hogyan kerülhet ki a jelenlegi nehéz helyzetéből? A disszertációm I. fejezetében erre kívánok választ adni.

Bár a nemzetközi non-prolifерációs folyamatok hullámvölgybe jutottak, ennek örvendetes és nyilvánvaló ellentéte a kínai diplomácia sikeres igyekezete a koreai nukleáris válság megoldására irányuló „Hatoldalú Tárgyalási” mechanizmus, valamint a 2005 szeptemberében befejeződött negyedik forduló, amely arra buzdította a tárgyalófeleket, hogy egy lényegi tartalommal bíró közös nyilatkozatot írjanak alá. Kína elérte azt, hogy egyrészt a koreai nukleáris válság nem jutott el egy kontrollálhatatlan fázisba, másrészt pedig sikeresen megakadályozta az atomfegyverek távol-keleti elterjedését. Ezért — véleményem szerint — Kína globális és regionális non-prolifерációs szerepének tanulmányozása aktuális és hasznos lehet a világ valamennyi állama számára a jövőbeni diplomáciai sikerek érdekében a non-prolifерációs területen.

Kína az öt atomhatalom egyike, az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja, és egyben a világ legnagyobb, leggyorsabb fejlődési ütemet mutató fejlődő országa. Ezek mind olyan tényezők, amelyek arra determinálják, hogy többek között a non-prolifерáció globális és regionális kérdéseiben jelentős befolyása és szerepe legyen. Ismét csak felvetődik a kérdés, hogy a tények vajon ezt igazolják-e? A tények azt mutatják, hogy a Kínai Népköztársaság megalapítása óta eltelt 56 esztendő alatt, az ország építésének folyamata egyáltalán nem volt zökkenőmentes, a külpolitikája és annak hatásfoka sem volt egyöntetűen hatékony. Ezért az a szándékom, hogy számba vegyem a Kínai Népköztársaság megalapítása óta eltelt időszak külpolitikáját, külpolitikai gyakorlatát, a nemzetközi mechanizmusokban és ügyekben való részvételét, és ebből próbálok következtetést levonni, bizonyítékot találni a koreai nukleáris válság megoldásában nyújtott pozitív kihatására. Ez alkotja disszertációm II. és III. fejezetének fő vonulatát.

Kína 1984-ben csatlakozott a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséghez, 1992 márciusában a tömegpusztító fegyverek tilalmi Egyezményéhez (Non-Proliferation Treaty; NPT), majd 1996 szeptemberében aláírta az Átfogó Atomcsend Egyezményt

² A konferenciáról lásd Burkhard Schmitt (szerk.): Effective non-proliferation. The EU and the 2005 NPT Review Conference. Chaillott Papers, 77 (Párizs, 2005, EU ISS) 68 o.

(Comprehensive Test Ban Treaty; CTBT).³ 2005-re Kína csatlakozott a világ minden non-proliferációs egyezményéhez és nemzetközi szervezetéhez. A XX. század nyolcvanas éveinek közepe óta a tapasztalat azt igazolta, hogy Kína globális és regionális non-proliferációs politikája és tevékenysége nemcsak pozitívnak tekinthető, de hatékonynak is. Kína szerepe e téren nyilvánvalóan megmutatkozik. A IV. fejezetben arra keresem a választ, hogy pontosan mit is takar a kínai non-proliferációs politika és tevékenység? Kína milyen szerepet játszik az atomfegyverek világméretű elterjedésének megakadályozása terén?

Az ázsiai térség a tömegpusztító fegyverzetek elterjedése tekintetében erősen veszélyeztetett régió, ahol egy nukleáris válságrégió van kialakulóban.⁴ Az észak-keleti — észak-koreai nukleárisválság a kiindulópontja, a dél-ázsiai — India és Pakisztán atomkísérletei és atomfegyver-csempész-hálózata a következő állomás, majd a nyugat-ázsiai — iráni nukleárisválsággal zárul. Kínát, ezt az ázsiai nagyhatalmat közrefogja ez a térség, az ország számára mindenképpen biztonsági fenyegetést jelent. Ennek a fenyegetésnek a kezelése, nemcsak Kína, Ázsia, de az egész világ biztonságának a javát szolgálja, sőt befolyásolja a nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok jövőbeni fejlődési tendenciáját. Ez nemcsak Kína, hanem a nemzetközi közösségnek is egy jelentős próbaköve.

Kína milyen politikát és gyakorlati intézkedést hozott a koreai nukleáris válság tekintetében? Milyen konkrét lépéseket tett? Ezek milyen eredménnyel jártak? Az eredmények a távol-keleti régióban milyen non-proliferációs szerepet tükröznek? Ezekre a kérdésekre keresem a választ az V. fejezetben.

³ A kínai nonproliferációs politika fejlődéséről angol nyelven lásd Bates Gill – Evan S. Medeiros: Foreign and Domestic Influences on China's Arms Control and Nonproliferation Policies. *The China Quarterly* 161 (2000 március) 66-94. o.; Zhu Mingquan: The Evolution of China's Nuclear Nonproliferation Policy. *The Nonproliferation Review* 4/2. (Winter 1997) 40-48. o.; magyarul Jordán Gyula: Kína biztonságpolitikai kérdései. in. Tálás Barna – Jordán Gyula: Kína az új évezred küszöbén. 135-219. o.

⁴ Az ázsiai non-proliferáció problémáiról lásd Jing-dong Yuan: Asia and Nonproliferation After Cold War: Issues, Challenges and Strategies. Working Paper 27. (Institute of International Relations, University of British Columbia, 1999) 27 o.

MÓDSZERTAN

Az atomfegyverek elterjedésének megakadályozása végső soron biztonsági kérdés, amelynek két rétege és két jelentése van. A két réteg, az adott ország biztonsága és a világ biztonsága.⁵ A két értelmezés, a tradicionális biztonság és a nemtradicionális biztonság.

A XX. század hatvanas éveiben megalakult non-proliferációs szervezet is végső soron a biztonság problematikájának megoldását célozza. 2005-ben a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség főigazgatója, El-Baradei az ENSZ hetedik NPT felülvizsgálati konferenciáján azt hangsúlyozta, hogy az NPT alapja a biztonság és a fejlődés, azaz az atomfenyegetés minimalizálása, majd végső megszüntetésével egyidejűleg a nukleáris energia békés célú felhasználásának biztosítása minden ember számára. Az 1970. március 5-én hatályba lépett NPT is az atomfegyver-leszerelést, a non-proliferációt és a nukleáris energia békés célú felhasználását célozza.

Más szóval a jelenlegi nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok kiválóak, az elmúlt harminc év során hatékony tevékenységet fejtettek ki az atomfegyverek elterjedése ellen. Sőt, tagadhatatlanul hatékony megoldást nyújtottak a regionális és globális biztonsági kérdésekben is.

Azonban a mozgás és a változás képessége a világon mindennek sajátja. Az emberiség történelme során a huszadik század végéig egy olyan nemzetközi politikai rendet alakított ki, amely a történelem során jelentős változásokon ment keresztül. Ezek a változási folyamatok mind a mai napig nem értek véget, de jelentős pozitív és negatív kihatással voltak az emberiség mindennapos életére, tevékenységére. Ugyanígy a nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok is ezen változások befolyása alatt állnak. Napjainkban korábban sohasem tapasztalt, új helyzettel és kihívásokkal kénytelenek szembesülni.

A nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok az új nemzetközi helyzet fényében milyen kihívásokkal szembesülnek? Az NPT kivitelezése során milyen hiányosságok tapasztalhatók? Ezeknek a hiányosságoknak a megoldására milyen beavatkozások szükségesek?

Mivel ezek a kérdések érintik a nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok jövőbeni fejlődését, a világ országainak biztonságát és stratégiai érdekeit, számításba kell venni továbbá, hogy a különböző országok nemzetközi súlya és érdekei eltérőek, ezért az országok álláspontja között nyilvánvaló és óriási szakadék húzódik. Ezek az eltérések felelősek a nemzetközi non-proliferációs mechanizmusokban kialakult patt-helyzetért és a borúlátó nemzetközi non-proliferációs jövőképért.

Az 1995-ben és 2000-ben tartott ENSZ felülvizsgálati konferencián megszületett egyezmények szerint az atomfegyver-leszerelés és a non-proliferáció tulajdonképpen ugyanannak a kérdésnek két oldala: az atomfegyverekkel rendelkező államok (NWS)

⁵ A biztonság fogalmának értelmezéséről lásd: John Baylis – James Wirtz – Eliot Cohen – Colin s. Gray: Strategy in the Contemporary World. An Introduction to the Strategic Studies. (Oxford – New York, 2002, Oxford University Press) 256 o.

ígéretet tettek az atomfegyver arzenáljuk csökkentésére, és végül megsemmisítésére, míg az atomfegyverekkel nem rendelkező államok (NNWS) arra tettek ígéretet, hogy nem törekednek atomfegyverzet beszerzésére. Véleményem szerint a non-prolifációs mechanizmusok nehézségeiért alapvetően két tényező okolható: az egyik az, hogy az NWS államok nem tartják be az atomfegyver-csökkentésre és végül teljes megsemmisítésre tett ígéretüket, míg a másik az, hogy az NNWS államok pedig az atomfegyver nem beszerzésére tett ígéretüket nem tartják be.

E téma körbejárásakor – úgy vélem – nincs annak értelme, hogy egyes országok cselekedeteit megítéljük, még kevésbé van annak értelme, hogy a kialakult helyzet felelőseit keressük. Egyetlen célom az, hogy az aktuális nemzetközi politika és nemzetközi kapcsolatok szempontjából kiindulva elemezzem a nemzetközi non-prolifáció története során mutatkozó kínai szerepet és tevékenységet.

Ebből az eredeti szándékból kiindulva először az új Kína alig több mint fél évszázados külpolitikáját és külpolitikai tevékenységét tekintem át, amelyen keresztül bizonyítom, hogy Kína, mint regionális, sőt mint világméretű nagyhatalom, jelentős befolyással bír mind a régióra, mind a világ országaira.⁶ A továbbiakban elemzem Kína részvételét a nemzetközi mechanizmusokban és feladatokban. Ennek eredményeképpen jutok el a következtetésig, miszerint Kína egy aktív és kezdeményező kész, a konkrét kérdésekkel agilisan foglalkozó ország, amely nemcsak konstruktív szándékú, de felelősségteljes ország is, amely a nemzetközi ügyekben – így az atomfegyverek non-prolifációjában is – tevékeny szerepet vállal. A továbbiakban hangsúlyozottan foglalkozom a kínai non-prolifációs politikával és gyakorlattal, a vonatkozó belföldi és külföldi irányultságú intézkedésekkel. Ennek eredményeképpen jutok el ahhoz, hogy véleményem szerint Kína az atomfegyverek non-prolifációjában példászerű és konstruktív jellegű szerepvállalást fejt ki. Legvégül a koreai nukleáris válság és a válságkezelésben tapasztalt kínai politikát és tevékenységet járom körbe, amely során rávilágítok Kína a távol-keleti régió non-prolifációja terén kifejtett egyedülállóan példászerű és konstruktív jellegű szerepvállalására.

Az én tudományos kutatási eredményeim közreadása a jelen PhD disszertációban hiánypótló jellegű a ZMNE doktori képzésében, de az egész Magyar Köztársaságban is, különösen a tekintetben, hogy a kínai bel- és külpolitika oldaláról folytatottam a vizsgálódásaimat. Így a magyar olvasó általam jut először ilyen átfogó információhoz.

⁶ Kína legújabbkori fejlődésére vonatkozóan magyar nyelven lásd Tálás Barna és Jordán Gyula munkáit, különösen Tálás Barna – Jordán Gyula: Kína az új évezred küszöbén. (Budapest, 1999, SVKH) 225 o.; Tálás Barna – Jordán Gyula: Kína a modernizáció útján a XIX-XX. században. (Budapest, 2005, Napvilág Kiadó);

FOGALMAK ÉS RÖVIDÍTÉSEK MAGYARÁZATA

NPT angolul: Non-Proliferation Treaty, magyarul „Szerződés a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról”, vagy „Atomsorompó Szerződés”, vagy „Non-prolifерáció Egyezmény”. 1968. július 1-én aláírásra megnyitott, 1970. március 5-én lépett hatályba.

NWS angolul: Nuclear-Weapon States, magyarul: „atomfegyverrel rendelkező államok”. Az NPT szerint ezek azok az államok, amelyek 1967. január 1. előtt valamilyen nukleáris szerkezetet felrobbantottak. Így az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Kína és az akkori Szovjetunió (most az Oroszországi Föderáció) tartoznak ebbe a kategóriába.

NNWS angolul: Non-Nuclear-Weapons States, magyarul: „atomfegyverrel nem rendelkező államok”. Az NPT szerint ezek azok az államok, amelyek 1967. január 1. előtt nem robbantottak fel semmilyen nukleáris szerkezetet és az NPT aláírásakor lemondtak az atomfegyverek beszerzéséről.

IAEA angolul: International Atomic Energy Agency, magyarul „Nemzetközi Atomenergia Ügynökség”. 1957-ben létrehozott szervezet, amelynek célja az atomenergia kutatásának, fejlesztésének és békés célú felhasználásának bátorítása és segítése az egész világon.

CTBT angolul: Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty, magyarul „Átfogó Atomcsend Szerződés”, amely 1996. szeptember 24-én aláírásra megnyitott többoldalú megállapodás. Mivel 1999 októberében az amerikai parlament megtagadta a ratifikálását, máig nem tud hatályba lépni.

PTBT angolul: Partial Test Ban Treaty — Treaty Banning Nuclear Weapon Test in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water. Magyarul: „**Részleges Atomcsend Szerződés**, amely a légkörben, a világűrben és víz alatt végzett nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról szóló szerződés”. 1963. augusztus 5-én aláírt és 1963. október 10-én hatályba lépett szerződés.

ZAC angolul: Zangger Committee or NPT Exporters Committee, magyarul „Zangger Bizottság”, azaz Atomsorompó Szerződés Exportőrök Bizottsága. Ez a csoport az atomfegyverek kifejlesztéséhez felhasználható nukleáris anyagok és berendezések exportját szabályozó, nem hivatalos, többoldalú nukleáris exportellenőrzési csoport. A bizottságot 1971-ben alakították meg, jelenleg 33 tagja van.

NSG angolul: Nuclear Suppliers Group or London Group, magyarul: „Nukleáris Szállítók Csoportja”. A nukleáris anyagok és berendezések átadását szabályozó nem

hivatalos, többoldalú nukleáris exportellenőrzési rezsim. 1975-ben létrehozták, jelenleg 35 tagja van.

MTCR angolul: Missile Technology Control Regime, magyarul „Rakétatechnológiai Ellenőrzési Rendszer” amelyet 1987-ben létrehozták a tömegpusztító fegyverek célba juttatására alkalmas rakéták és pilóta nélküli repülőeszközök, valamint azok összetevői proliferációjának ellenőrzésére.

PSI angolul: Proliferation Security Initiative, magyarul a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó biztonsági kezdeményezést jelenti. Ez egy kezdeményezés, melyet 2003 óta az USA, Franciaország, Németország stb. próbálják bevezetni a non-prolifерációban.

KCNA angolul: Korean Central News Agency of Democratic People's Republic of Korea, magyarul az Észak-koreai Központi Hírügynökség-et jelenti.

COSTIND angolul: Commission of Science, Technology, and Industry for National Defense, magyarul azaz „Honvédelmi Tudomány, Technológia és Ipar Bizottság”, amelyet 1982-ben létre hozták mint kínai kormánynek egy új hatóság szerv

CICA angolul: Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, magyarul azaz „Ázsiai Kölcsönös Együtműködési és Bizalomkonstrukvív Intézkedések Konferenciája”

APEC angolul: Asia-Pacific Economic Cooperation, magyarul: “Ázsia Csendes-Óceán Gazdasági Kooperáció”, amelyet 1989-ben létrehoztak, jelenleg 21 tagja van, így pl. USA, Japan, Kínai Népköztársaság, Kínai Hong Kong, Kínai Taipei, Canada, Chine Ausztrália stb.

ASEM angolul: the Asia- Europa Meeting, magyarul: „Ázsiai – Európai Találkozó”, amelyet 1996 márciusában rendezték először Thaiföldön

WTO angolul: Wold Trade Organization; magyarul: „Világ Kereskedelmi Szervezete”

SCO angolul: Shanghai Cooperation Organization, magyarul „Shanghai Együtműködés Szervezet”, amelyet 2001 júniusában hoztak létre, és jelenleg hat hivatalos tagja van: Kína, Oroszország, Kazahsztán, Kirgízia, Tadzsikisztán és Üzbegisztán.

WMD angolul: Weapons of Mass Destruction, magyarul: „Tömegpusztító Fegyverek”, beleértve a nukleáris, biológiai és a kémiai fegyvereket stb.

I. FEJEZET

A non-prolifерáció általános elmélete és gyakorlata

Non-prolifерáció, magyarul elterjedés megakadályozása, esetünkben a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozása.⁷ A tömegpusztító fegyverek (WMD, beleértve nukleáris, biológiai és kémiai fegyvereket) és szállító eszközei elterjedésének megelőzése hozzájárul a nemzetközi és regionális béke és biztonság megőrzéséhez, és összeegyeztethető a nemzetközi közösség közös érdekeivel. Ez a nemzetközi közösség közös véleménye. Szüntelen és kiterjesztett erőfeszítéseknek köszönhetően a nemzetközi közösség létrehozott egy meglehetősen teljes nemzetközi non-prolifерációs rendszert, amely pozitív szerepet játszik a WMD és szállító eszközei elterjedésének megelőzésében és lassításában, valamint a béke és a biztonság megőrzésében mind regionális mind globális szinten.

A gazdasági globalizáció, valamint a gyors tudományos és technikai vívmányok a nemzetközi közösség számára jó lehetőséget biztosítottak az együttműködés és a fejlődés kiépítésére, valamint számos új kihívással való szembesülésre. Jelenleg a hagyományos és nem-hagyományos biztonsági tényezők egybefonódnak, az utóbbi jelentőségének állandó emelkedésével. Az országok manapság sokkal szorosabban kötődnek egymáshoz biztonsági kérdéseket illetően, és egymástól való függőségi viszonyuk is tovább mélyül. Ez a mai idők elvitathatatlan sürgetésével jár a nemzetközi együttműködések megerősítésére, valamint a minden ország számára közös biztonság megteremtésének keresésére.

Az országok non-prolifерációs erőfeszítései és a nemzetközi non-prolifерációs szerkezet kifejlesztése egymást kiegészítve elválaszthatatlanul összekapcsolják az országokat egymással. Az új nemzetközi biztonsági helyzetre való tekintettel, a nemzetközi együttműködés a non-prolifерáció területén most különösen fontos és sürgető lépés, csakúgy, mint a nemzetközi non-prolifерációs működés kifejlesztése és fejlődése.

I. 1. Nukleáris fegyverek arzenálja világméretű szinten

Atomfegyvereket először az Egyesült Államok fejlesztett ki a második világháború folyamán. Az Egyesült Államokban 1939-ben létrehoztak egy tanácsadó bizottságot, amely azt volt hivatva vizsgálni, hogy meg lehet-e valósítani az urán atommagok önfenntartó maghasadási láncreakcióját. 1945. július 16-án a Trinity nevű kísérleti telephelyen az Egyesült Államok felrobbantotta a világ első atombombáját. 1945. au-

⁷ Lásd erről Peter D. Feaver: Proliferation Theory and Nonproliferation Practice. in: Henry Sokolski – James M. Ludes (szerk.): Twenty-first Century Weapons Proliferation (Portland, 2002, Frank Cass) 168-181. o. ; Tanya Ogilvie-White: Is There A Theory of Nuclear Proliferation? An Analysis of the Contemporary Debate. The Non-Proliferation Review 4/1. (Fall 1999), 43-60. o.; Etel Solingen: The Political Economy of Nuclear Restraint. International Security 19/2 (Fall 1994) 126-169 o.

gusztus 6-án egy amerikai B 29-es bombázó repülőgép egy uránium töltetű atombombát dobott Hiroshima városára Japánban. A keletkező robbanás a város kétharmadát azonnal elpusztította. Három nappal később egy második bombát is ledobtak Nagaszaki városra, ami hasonló pusztítással járt.

1949-ben a Szovjetunió is végrehajtotta az első kísérleti atomrobbantását. Ezt követően heves nukleáris fegyverkezési verseny bontakozott ki a Szovjetunió és az USA között. 1952-ben az Egyesült Államok felrobbantotta a világ első hidrogénbombáját. Válaszul a Szovjetunió 1953-ban felrobbantott egy fúziós alapú robbanó eszközt.

Az Egyesült Államokon és a Szovjetunióon kívül még néhány más állam is kifejlesztett atomfegyvereket. 1940-ben az Egyesült Királyság az atommag-reakcióra alapozott fegyverek megvalósíthatóságának vizsgálatára felállította a MAUD Bizottságot és 1941-ben újtára indította atomfegyverfejlesztési programját. 1952-ben egy plutóniumtöltetű, a maghasadás elvén működő szerkezetet ténylegesen teszteltek, és 1957-ben felrobbantottak egy fúziós alapon működő szerkezetet. Franciaországban a háborút követő nukleáris kutatás és fejlesztés 1945-ben indult meg, és 1954-ben került sor az atomfegyver-fejlesztési program beindítására. 1960-ban elvégezték az első plutóniumtöltetű szerkezet kísérleti robbantását, és 1968-ban robbantották fel az első termonukleáris szerkezetet. A kínai erőfeszítések atomfegyverek létrehozására a Szovjetunió segítségével 1953-ban kezdődtek meg. A politikai viták miatt azonban a szovjetek 1959-ben visszavonták a kínaiaknak nyújtott támogatásukat. A szovjet segítség elvesztése ellenére Kína 1964-ben sikeres kísérleti robbantást hajtott végre egy urániumtöltetű nukleáris fegyverrel, majd 1967-ben egy termonukleáris szerkezettel is.

A világon fellelhető összes atomfegyver számát nehéz pontosan megállapítani, annak ellenére, hogy az atomhatalmak arzenáljairól elég sok adat látott napvilágot, különösen az utóbbi évek fegyverzetkorlátozási tárgyalásai során.

A SIPRI Yearbook 1994-es adatai szerint a nukleáris fegyverek több, mint 95 %-át az Egyesült Államok és Oroszország birtokolta, azonban a START-I, illetve a START-II szerződés ratifikálásával ezek az arányok jelentősen megváltoznak majd, bár még így is ez a két atomhatalom marad számbeli fölényben a többiekhez képest.

I. 1. 1. A törvényes hatalmak nukleáris fegyver-arszenálja

1968-ban a Leszerelési Bizottság Konferenciáján az atomfegyverek elterjedésének és az esetleges nukleáris hadviselésnek megakadályozása érdekében aláírták az Atomsorompó Szerződést. A Szerződés különbséget tesz atomfegyverrel rendelkező és atomfegyverrel nem rendelkező államok között. Az atomfegyverrel rendelkező államok a meghatározás szerint azok az államok, amelyek 1967. január 1-je előtt valamilyen nukleáris robbanó szerkezetet előállítottak és felrobbantottak. Ennek értelmében napjainkig öt atomfegyverrel „törvényesen” rendelkező állam van: az Egyesült Államok, a Szovjetunió (az Oroszországi Föderáció), az Egyesült Királyság, Franciaország és a Kínai Népköztársaság. A Szovjetunió felbomlása után több volt szovjet tagköztársaság területén maradtak nukleáris fegyverkészletek. Azóta azonban már valameny-

nyien önkéntesen lemondtak róluk⁸.

Az Egyesült Államok atomfegyver arzenálja. Az Egyesült Államok 1945-ben elvégezte az első kísérleti atomrobbantását, és 1992-ben hajtotta végre az utolsót. Ebben az időszakban összesen 1030 kísérleti robbantást hajtottak végre. Az amerikai interkontinentális ballisztikus rakéták legnagyobb hatótávolsága 13000 km. Az amerikai atomfegyvereket a 14 tagköztársaságban és 6 NATO európai tagállamban tárolják.

A svéd Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet által kiadott „2003. évkönyv” szerint⁹, 2003. januárjáig az Egyesült Államok 7068 db aktív nukleáris robbanófejjel rendelkezik, amely 5948 db hadászati nukleáris robbanófejet és 1120 db nem hadászati nukleáris robbanófejet foglal magába. Az 5948 db hadászati nukleáris robbanófejet 114 vagy 72 db B52 és B2 hadászati nehézbombázó repülőgépre, 540 db interkontinentális ballisztikus rakétára, kb. 360 db tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakétára telepítették.

Az 1120 db nem hadászati nukleáris robbanófej közül 320 db nukleáris robbanófejet tengeri bázislövő rakéták, 800 db-ot pedig az USA és NATO különböző repülőgépei (benne 150 db. Belgiumban, Németországban, Olaszországban, Hollandiában, Törökországban és Angliában állomásozó amerikai, illetve nem amerikai repülőgépek) hordozzák.

Az Oroszországi Föderáció atomfegyver arzenálja. Oroszország (Szovjetunió) 1944-ben végezte az első atomfegyver-kísérletet, és 1990-ben az utolsót. Összesen 715 atomfegyver-kísérletet hajtottak végre. Az orosz Fegyverzet Ellenőrzési és Leszerelési Társaság által 2004. július 31-én kiadott adatok szerint az Oroszországi Föderáció megalakulásakor összesen 2.000 db nukleáris robbanószerkezetet, hordozóeszközt és 10.000 db nukleáris robbanófejet örökölt, de az utóbbi 10 évben a gazdasági nehézségek és az amerikai-orosz leszerelési tárgyalások miatt az orosz hadászati nukleáris csapásmérő képesség dinamikusan lecsökkent. Jelenleg az orosz nukleáris csapásmérő erők csak 712 db hadászati atomfegyvert számlálnak hordozó eszközzel, és 3.953 db nukleáris robbanófejjel rendelkeznek.

2004 januárjáig az Oroszországi Föderáció 627 db földi állomásoztatású hadászati rakétát és 2.429 db nukleáris robbanófejet rendelt.

2004 májusáig az Oroszországi Föderáció Haditengerészetének az ereje 14 db nukleáris tengeralattjáróból, illetve rájuk felszerelt 192 db tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakétából és 672 db nukleáris robbanófejből állt.

2004 januárjáig az Oroszországi Föderáció légereje 78 db hadászati nehézbom-

⁸ Ebben a részben nagyban támaszkodtam Szentesi György: A hadászati támadó-fegyverrendszerek az ezredfordulón. (Budapest, 2000, SVKI); Szentesi György: Hatvan évvel Hiroshima után című munkájára (Budapest, 2004, ZMNE-SVKK)

⁹ SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003

bázó repülőgéppel, 852 db nagy hatótávolságú rakétával illetve robbanófejjel rendelkezik.

Az Egyesült Királyság atomfegyver arzenálja. Az Egyesült Királyság 1952-ben végezte az első atomfegyver-kísérletet, és összesen 45 kísérletet hajtott végre. A svéd Stockholmi Nemzetközi Béke Kutató Intézet által kiadott (2003-as Évkönyv) szerint¹⁰, 2003 januárjáig az Egyesült Királyság 4 db nukleáris tengeralattjáróval, fedélzetükön 48 db fedélzeti ballisztikus rakétával rendelkezik, atomfegyver raktárában további 185 db nukleáris robbanófejet tárol.

Az 1998-as angol kormány által kiadott „Angol Stratégiai Védelmi Felülvizsgálat” szerint a négy tengeralattjáró egyikének folyamatosan szolgálatot kell teljesítenie. Valamennyi tengeralattjáró fel van szerelve 16 db amerikai gyártmányú Trident II. D-5 típusú fedélzeti ballisztikus rakétával és rakétánként 3 db, azaz összesen 48 db nukleáris robbanófejjel.

Franciaország atomfegyver arzenálja. Franciaország 1960-ban végezte első atomfegyver-kísérletét. A svéd Stockholmi Nemzetközi Béke Kutató Intézet által kiadott „2003-as Évkönyv” szerint¹¹, 2003 januárjáig Franciaország 348 db nukleáris robbanófejjel, 84 db nukleáris repülőgéppel, 4 db nukleáris tengeralattjáróval rendelkezik. Franciaország 60 db Mirage 2000 N típusú repülőgépet, és 50 db levegő-föld rakétát illetve robbanófejet, továbbá anyahajóról indítható 24 db, egyenként 10 db levegő-föld rakétával felszerelt Super Etendard repülőgépet, valamint 16 M4B és 32 db M45 rakétával és 288 nukleáris robbanófejjel felszerelt 4 tengeralattjárót birtokol.

A Kínai Népköztársaság atomfegyver arzenálja. A Kínai Népköztársaság 1964-ben végezte első atomfegyver-kísérletét. Az Angliában kiadott Nemzetközi Haditengerészeti Folyóiratban megjelent „Kína nukleáris elrettentése” című cikk szerint jelenleg a Kínai Népköztársaság 250 – 425 nukleáris robbanófejjel rendelkezik. Kína szárazföldi atomfegyver arzenáljának összetétele a következő: 135 db DF3, DF4, DF5, DF21 ballisztikus rakéta, most felszerelt DF31 típusú rakéta, valamint a kutatás és gyártás utolsó fázisában lévő DF41 típusú rakéta. Kína haditengerészeti és légierejének 2-3 db nukleáris tengeralattjárója és 120 db H-6 illetve Q-5 típusú nehézbombázó repülőgépe van.

I. 1. 2. Nem-törvényes hatalmak nukleáris fegyverarzenálja

Mivel az Atomsorompó Szerződést jelenleg 187 ország, vagyis a világ majdnem

¹⁰ SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003

¹¹ SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003

minden állama (kivéve Kubát, Indiát, Pakisztánt és Izraelt) aláírta, így a mai nemzetközi közösségben törvénynek tekintik ezt a szerződést. Eszerint a dokumentum szerint az 1967. január 1-je után atomfegyverrobbantási kísérletet végrehajtó államok, illetve az atomfegyverrel rendelkező, valamint annak megszerzésére törekvő államok már atomfegyverrel nem törvényesen rendelkező államoknak minősülnek. Ilyen értelemben Indiát, Pakisztánt, Izraelt, Északi-Koreát, Iránt és más régi vagy új küszöbállamoknak tekinthetjük.

Napjainkban az Atomsorompó Szerződést nyíltan megszegi néhány atomfegyverrel rendelkező állam pl. India és Pakisztán. Izrael, amely valójában rendelkezik atomfegyverrel, titokban szegi meg a szerződést. Észak-Korea és Irán a szerződést megszegve intenzíven dolgozik a nukleáris fegyverprogramján, hogy atomfegyverhez jusson. Argentína, Brazília, Irak és Dél-Afrika régebben valószínűleg birtokoltak atomfegyvert, illetve majdnem sikerült atomfegyverhez jutniuk, de napjainkban már nem rendelkeznek vele és nem is törekszenek rá. Az iparosodott államoknak, pl. Japánnak, Németországnak, stb. megvan az a képessége, hogy rövid időn belül atomfegyvert gyártson

India atomfegyver arzenálja. India 1974-ben ún. békés célú 12 kilotonnás plutónium bomba robbantást hajtott végre, és ez azt bizonyította, hogy Indiának megvan az atomfegyvergyártáshoz szükséges képessége, de nem azonnal sorolták be az atomfegyverrel rendelkező államok közé. 1998 májusában India Pokhran-II. nukleáris kísérleti robbantássorozatát hajtott végre, és ezt követően azonnal atomfegyverrel rendelkező országnak nyilvánították. India a mai napig nem akarja aláírni az Atomsorompó Szerződést. India tehát egy az Atomsorompó Szerződést nyíltan megszegő állam, amely valóban rendelkezik atomfegyverrel.

A svéd Stockholmi Nemzetközi Béke kutató Intézet által kiadott „2003-as Évkönyv” szerint¹², 2003. januárjáig India 30-40 db nukleáris robbanófejjel rendelkezik, de ennek egy része még nincs teljes mértékben összeszerelve, ezért ezeket alkatrész-ként külön tárolják.

Jelenleg az indiai hadseregnek a nukleáris hordozó eszközként bevethető repülőgép parkja csak az orosz MIG-27-es és a francia Mirage2000 típusú repülőgépekből áll.

Indiában már bevethető állapotban áll 150 kilométer kis lőtávolságú SS-150 Prithvi I. és hamarosan elkészül az SS-250 Prithvi II. típusú rakéta. India megkezdte a 700 km lőtávolságú Agni I. típusú illetve a 2000 km lőtávolságú Agni II. típusú rakéták nagy mennyiségű gyártását is. A légibázison és a szárazföldi bázison kívül India haditengerészeti eszközöket is fejleszt.

Pakisztán atomfegyver arzenálja. Pakisztán 1972-től kezdve próbál atomfegyvert kifejleszteni. 1983-ban végezte az első atomrobbantási „hideg atomfegyver” (cold test) kísérletét. 1984 óta már rendelkezik az atomfegyver gyártásához,

¹² SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003

vagy az atomrobbantási kísérlethez szükséges képességgel. 1998 májusában az indiai atomkísérletre válaszul, Pakisztán egymás után két atomrobbantási kísérletet hajtott végre, és azt követően az atomfegyverrel rendelkező államá nyilvánították. Akárcsak India, Pakisztán is a mai napig nem hajlandó aláírni az Atomsorompó Szerződést.

A svéd Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet által kiadott „2003-as Évkönyv” szerint¹³, 2003 januárjáig Pakisztán már legyártott 30-50 nukleáris robbanófejet, de ezek egy részét még alkatrészként külön tárolják. Pakisztán légierejét képező F16-os gépek használhatók nukleáris hordozóeszközként.

Jelenleg már bevethető állapotban vannak Hatf-5, Hatf-4 típusú rakéták, és fejlesztés alatt állnak a Haft-3, a Haft-5A és a Haft-6-os típusú rakéták.

Izrael atomfegyver arzenálja. Izrael hivatalosan nem ismeri el, de nem is cáfolja, hogy rendelkezik atomfegyver arzenállal, és hogy rendeltek atomprogramot. Azonban nemzetközi vélemények szerint az, hogy Izrael atomfegyverrel rendelkező ország, nem vitatható.

Szakemberek szerint a XX. század hatvanas éveiben Izrael már megkezdte a nukleáris fegyverkutatót. 1969-ben Amerika tudomásul vette, hogy Izrael egy valódi atomfegyverrel rendelkező ország, és ettől kezdve nem próbálta megakadályozni Izraelt nukleáris fegyverkutatói terveinek végrehajtásában, és már nem erőltette, hogy Izrael aláírja az „atomsorompó egyezményt”. Háttérben az amerikaiak támogatásával Izrael évről-évre növelte nukleáris atomfegyver arzenálját. A svéd Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet által kiadott „2003-as Évkönyv” szerint¹⁴, 2003 januárjáig Izrael 200 db nukleáris robbanófejjel, 50-100 db Jerecho I. és Jerecho II. rakétával rendelkezik, Izrael hadserege 250 db F16A/B/C/D/I típusú és 25 db F-15I típusú használható nukleáris fegyverhordozó eszközzel bír. Szakemberek szerint Izrael valószínűleg nukleáris tűzérési gránátokat és nukleáris aknákat is ki fejlesztett nagy sikerrel.

I. 1. 3. Nukleáris fegyverrel rendelkezni vágyó országok potenciális lehetőségei

Jelenleg egyes államok, különösen az ázsiai államok, pl. Észak-Korea és Irán, a politikai megfontolások miatt nagy erőfeszítéseket tesznek az atomfegyverek megszerzése érdekében. Ezért a nemzetközi közösség nagy figyelmet fordít ezekre az országokra és szigorú ellenőrzés alatt tartja őket.

Mind Észak-Korea, mind Irán rendelkezik atomfegyverfejlesztő programmal, atomenergia hasznosítási technológiával, sőt az atomfegyverrel való rendelkezéssel

¹³ SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003

¹⁴ SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003

akarják garantálni saját országuk biztonságát. Mindkét ország számára az atomfegyverkérdés elsődleges prioritást élvez, ezért a nemzetközi közösség nagy figyelemmel kíséri ezeket az országokat, így nagy diplomáciai nyomás nehezedik ezekre az államokra.

Irán a mai napig nem hajlandó aláírni az Atomsorompó Szerződés Kiegészítő jegyzőkönyvet és a saját nukleáris fejlesztő programja szerint aktívan folytatja urándúsítási tevékenységét. Az amerikai kormány jelenleg alapvetően úgy véli, hogy Irán titokban atomfegyvert fejleszt ki. Ezenkívül Irán még nagy erőfeszítéseket tesz a ballisztikus rakéták kifejlesztése érdekében. 1998-ban sikeresen végrehajtottak egy 1300 kilométer lőtávolságú Shebab-3 típusú rakétakísérletet, most pedig aktív kutatásokat végeznek a 2000 kilométer lőtávolságú Shebab-4 típusú rakéták kifejlesztése terén¹⁵.

Az észak-koreai atomprogram kezdetei a hatvanas évekre nyúlnak vissza; akkor jött létre szovjet segítséggel a jongbjoni nukleáris kutatóközpont.¹⁶ A nukleáris fegyverek programja feltehetőleg a nyolcvanas évek elején kezdődött, amikor felépítették a kiegészítő nukleáris fűtőelemek újrafeldolgozását végző jongbjoni és a taehoni üzemet. Észak-Korea 1985 decemberében az akkori Szovjetunió és nemzetközi erős nyomás hatására aláírta az Atomsorompó Szerződést, majd 1992-ben azt a kiegészítő megállapodást, amelynek alapján egy időre lehetővé vált a nukleáris létesítmények ellenőrzése. 1994-ben olyan megállapodást kötött az Egyesült Államokkal, amelyben olajszállítások fejében kötelezettséget vállalt atomfegyverprogramjának leállítására. 2002-ben lobbant fel újra a nemzetközi vita Phenjan atomfegyverprogramja körül, amikor az amerikai kijelentés szerint észak-koreai vezetők beismerték az 1994-es megállapodás megszegését. Azóta kitört a második nukleáris válság. 2003. január 10-én Észak-Korea első országgént hivatalosan kilépett az Atomsorompó Szerződésből.

I. 2. A nukleáris fegyverek non-proliferációja: törekvések és eszközök

Az atomfegyver tulajdonképpen olyan harceszköz, melyet nem lehetett rendeltetése szerint, vagyis a győzelem kivívása érdekében alkalmazni: bevetése ugyanis a kölcsönös garantált megsemmisítést eredményezte volna. Vagyis olyan fegyvernek bizonyult, amely alkalmatlan volt az alkalmazásra. Ezért az atomfegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló nukleáris non-proliferáció története Hiroshimával és Nagasakival kezdődött.

¹⁵ Ablaka Gergely: Nyitás és elretentés: az iráni kül- és biztonságpolitika, 1997-2004, ZMNE-SVKK, 2004

¹⁶ A koreai nukleáris törekvésekről magyarul lásd Fodor Zsolt: Észak-Korea – nukleáris fegyverkezés és belpolitika. (Budapest, 1999, SVKI) 91 o.; Szentesi György: Hatvan évvel... 59-64. o.; angolul többek között North Korea Nuclear Crisis – Issues and Implications. (Department of the Parliamentary Library, 2003, Commonwealth of Australia), 37. o.; Wade L. Huntley: North Korea and the NPT. Foreign Policy In Focus (FPIF) Papers, 2005. május. 1-8. o.

Az ötvenes évek közepén az akkori atomhatalmak leszerelési tárgyalásokba kezdtek, melyek egyrészt a kísérleti atomrobbantások betiltását, másrészt a katonai célokra szolgáló hasadó anyagok előállításának befagyasztását célozták. 1964-re a hasadó anyagok előállításának befagyasztása helyett az atomhatalmak egyoldalúan bezártak néhány nukleáris létesítményt. Az atomfegyverek elterjedésének megakadályozását célzó szerződéssel kapcsolatos tárgyalások évekig folytak és 1968. július 1-jén három atomhatalom, az Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió és Nagy-Britannia, melyek egyben a szerződés letéteményesei lettek – 59 másik, atomfegyverrel nem rendelkező országgal együtt – aláírta az Atomsorompó Szerződést, mely 1970. március 5-én lépett hatályba. Ezzel létrehozták a mostani non-prolifерáció rendszerét. A két másik atomhatalom (Franciaország és Kína) csak jóval később 1992-ben csatlakozott.

I. 2. 1. Globális törekvések és eszközök

Az atomfegyverekkel számos globális korlátozási egyezmény foglalkozik.¹⁷ Ezek közül kiemelendő az atomsorompó szerződés (NPT) és az átfogó atomcsend szerződés (CTBT).

Atomsorompó Szerződés¹⁸, más néven: Szerződés a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról, angolul: Non-Proliferation Treaty, rövid: **NPT**. Londonban, Moszkvában és Washingtonban 1968. július 1-én aláírásra megnyitott többoldalu szerződés. A szerződés elsősorban az atomfegyverek elterjedése miatt kirobbanó nukleáris háborút kívánja megakadályozni. Eredetileg 25 éves időtartamra 1970. március 5-én lépett hatályba. Felülvizsgálati konferenciáit ötévenként tartják. Az 1995-ös felülvizsgálati és meghosszabbítási konferencián a szerződés határozatlan időre való meghosszabbításáról döntöttek. Az atomsorompó szerződés gyakorlatilag univerzális tagsággal rendelkezik. A szerződésből való kilépés három hónapos előzetes bejelentéssel lehetséges.

Az NPT különbséget tesz atomfegyverrel rendelkező államok (NWS - nuclear-weapon states) és atomfegyverrel nem rendelkező államok (NNWS - non-nuclear-weapons states) között. Az NWS államok a meghatározás szerint azok, amelyek 1967. január 1. előtt valamilyen nukleáris szerkezetet felrobbantottak. Kína, Franciaország, a Szovjetunió (most az Oroszországi Föderáció), az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok tartoznak ebbe a kategóriába. Az NNWS államok azok, amelyek lemondtak az atomfegyverek beszerzéséről.

Az NPT négy fő rendelkezést tartalmaz az első hat cikkébe foglalva. Először is, NWS államok számára megtiltja az atomfegyverek (nuclear weapons) és a kapcsolódó technológiák átadását, a segítségnyújtást az ezekhez való hozzájutásban, illetve a fe-

¹⁷ Lásd ezekről A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 106-111. o.; Goldblatt: im. 69-122. o.

¹⁸ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 106-108. o.

lettük való ellenőrzés megszerzésében. Az NNWS államok számára, pedig tiltja atomfegyverekhez való hozzájutást, vagy azok kifejlesztését. Másodszor, biztosítékok rendszerét teremti meg annak érdekében, hogy garantálja az NNWS államok nukleáris létesítményeiben előállított, vagy alkalmazott maghasadásra hajlamos anyag (fissionable material) kizárólag békés célokra történő felhasználását. Ezeket a biztosítékokat az NPT biztosíték modell megállapodás (NPT Modell Safeguard Agreement, INFCIRC/153) alapján a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ/IAEA - International Atomic Energy Agency) felügyeli. Az IAEA a rendelkezések betartásának ellenőrzésére a bejelentett és a nembejelentett nukleáris helyszíneken egyaránt végezhet rutin és rendkívüli helyszíni vizsgálatokat azzal a céllal, hogy NNWS államok nukleáris tevékenysége ne terelődjön katonai fejlesztések irányába. Harmadszor, az NPT elismeri a felek jogát a nukleáris energia békés célú kutatására, előállítására és felhasználására. Engedélyezi, hogy az NWS államok az NNWS államokat támogassák a nukleáris technológiák békés hasznosításában. Végül pedig felszólítja a feleket, hogy folytassanak jóhiszemű tárgyalásokat a nukleáris leszerelésről, és egy szigorú és hatékony nemzetközi ellenőrzés mellett megvalósítandó általános és teljes leszerelésről szóló szerződésről. 1995-ben és 2000-ben a felülvizsgálati konferenciák cselekvési programokat fogadtak el, amelyek a globális nukleáris leszerelés felé mutató és a non-prolifерáció eléréséhez vezető lépéseket tartalmazznak.

Átfogó Atomcsend Szerződés¹⁹, angolul: Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty, rövidítve: **CTBT**, a leszerelési értekezlet keretében hosszú éveken keresztül folytatott tárgyalásokat követően 1996. szeptember 24-én aláírásra megnyitott többoldalú megállapodás. Jóllehet a leszerelési értekezletben nem sikerült konszenzust kialakítani a szerződés szövegét illetően, az átfogó atomcsend szerződést mégis továbbbítták az ENSZ Közgyűlésének, ahol elsöprő támogatásban részesült. Ahhoz, hogy a CTBT hatályba léphessen, azt 44 meghatározott államnak kell ratifikálnia. A szerződés meghatározatlan időre szól, és az államoknak megvan a joguk a kilépésre a hivatalos értesítéstől számított hat hónap eltelte után.

A CTBT rendelkezései szerint a (tag)részes államok egyike sem végezhet atomfegyverrel, vagy bármilyen más nukleáris szerkezettel kísérleti robbantásokat (testing), és tartózkodniuk kell attól, hogy ilyenek végrehajtását idézzék elő, arra másokat bátorítsanak, vagy bármely módon részt vegyenek bennük. A CTBT rendelkezései egyenlő módon érvényesek minden (tag)részes államra, függetlenül azok nukleáris státusától.

A CTBT egy átfogó ellenőrzési rendszert is létrehozott, amely a következő elemeket foglalja magában: egy nemzetközi megfigyelő rendszert, helyszíni ellenőrzéseket, valamint bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseket. A nemzetközi megfigyelő rendszer világszerte számos olyan létesítményt foglal majd magában, amelyek szeizmikus, radionuklid, hidroakusztikus és infrahangos megfigyeléseket tesznek lehetővé. Ezek a létesítmények a gyűjtött adatokat vizsgálat céljából a nemzetközi adatköz-

¹⁹ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalom-erősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 108-109. o.

pontba juttatják. Helyszíni ellenőrzést a felek akkor kérhetnek, ha úgy érzik, hogy a szerződés rendelkezéseit valaki megszegi. A CTBT végrehajtó szerve, a végrehajtó tanács dönt arról, hogy az ellenőrzés megtörténjen-e, s az arról készült jelentés kiértékelése után pedig, hogy történt-e szerződésszegés. Ez utóbbi esetben szankciókat léptethet életbe, és az ügy — szükség esetén — az ENSZ elé is beterjeszhető. A CTBT által bevezetett bizalom- és biztonságerősítő intézkedések között konzultációs és tisztázó eljárások, valamint a viták rendezésére szolgáló mechanizmus található. A CTBT ezen kívül bécsi székhellyel létrehozta az Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezetet, hogy a szerződés rendelkezéseit megvalósítsa, és hogy a rendelkezések betartását ellenőrizze.

Részleges Atomcsend Szerződés²⁰, amely a légkörben, a világűrben és víz alatt végzett nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról szóló szerződés, angolul Treaty Banning Nuclear Weapon Test in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Partial Test Ban Treaty, rövidítve: **PTBT**. Az Egyesült Királyság, a Szovjetunió és az Egyesült Államok által Moszkvában 1963. augusztus 5-én aláírt szerződés 1963. október 10-én lépett életbe és határozatlan időre szól. A szerződésből való kilépés három hónappal az előzetes bejelentést követően lehetséges. Jelenleg a PTBT-nek 135 részes (tagállam) állama van. Kína és Franciaország 1980 óta alkalmazza PTBT rendelkezéseit.

A PTBT arra kötelezi a részes feleket, hogy a légkörben, a világűrben és a víz alatt hagyjanak fel kísérleti atomrobbantások végrehajtásával. A föld alatti robbantások továbbra is engedélyezettek, kivéve, ha a robbanásból származó radioaktív-anyag kihullás az adott állam határain kívüli területeket is elérhet. A PTBT rendelkezéseinek betartását nemzeti technikai eszközökkel (NTMs – national technical means) ellenőrzik.

Enmod Egyezmény²¹, amely a környezetmódosító eljárások katonai vagy bármely más ellenséges szándékú alkalmazásának eltiltásáról, a környezeti hadviselés tilalmáról szóló egyezmény. Angolul Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques. Az egyezményt 1977. május 18-án nyitották meg aláírásra és 1978. október 5-én lépett hatályba. Az egyezmény határozatlan időtartamra szól. Az ENMOD egyezmény tiltja a természetes folyamatok széleskörű, hosszan tartó vagy komoly, az emberek által szándékosan előidézett megváltoztatását, a Föld dinamikájának, szerkezetének vagy összetételének lényeges átalakítását, beleértve az atmoszférát és a világűrt is, bármilyen pusztító, romboló vagy kárt okozó eszközzel. Az egyezmény nem rendelkezik különleges ellenőrző intézkedésekről, bár a szakértők konzultatív bizottságát bármely (tag)részes

²⁰ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 110-111. o.

²¹ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 68-69. o.

állam felkérheti tényfeltáró missziók végrehajtására.

A Nukleáris Anyagok Fizikai Védelmére Vonatkozó Egyezmény, angolul: Convention on the Physical Protection of Nuclear Materials. 1980. március 3-án aláírásra megnyitott és 1987. február 8-án hatályba lépett. Határozatlan időre szól, és IAEA szolgál letéteményeseként. Az egyezmény a békés célú felhasználásra szánt nukleáris anyagok nemzetközi szállításakor foganatosítandó megfelelő szintű védelemről rendelkezik. Békés célokra használt nukleáris anyag lehet a plutónium a 235/233 tömegszámú uránium, és a kiégett fűtőelemek. A (tagok)részes felek csak akkor exportálhatnak, importálhatnak, vagy engedélyezhetnek a területükön átmenő nukleáris anyag szállítmányokat, ha megkapták az egyezménynek megfelelő védelmi biztosítékokat. A (tag)részes államok ezen kívül kötelesek értesíteni a többi felet, ha lopást, rablást, vagy gondatlan kezelést észlelnek a nukleáris anyagokat illetően.

Nemzetközi Atomenergia Ügynökség²², angolul International Atomic Energy Agency, rövidítve: **IAEA**, 1957-ben az EBSZ közgyűlése által létrehozott szervezet, amelynek célja az atomenergia kutatásának, fejlesztésének és békés célú felhasználásának bátorítása és segítése az egész világon. Az ügynökség hozza létre az IAEA biztosítékokat, annak érdekében, hogy azok a tevékenységek, amelyeket segít, a továbbiakban ne szolgáljanak katonai célokat. Ennek érdekében az atomsorompó szerződés és más nemzetközi szerződések alapján kötelező, teljes körű biztosítékrendszer alkalmaznak az említett szerződésekben részes atomfegyverrel nem rendelkező államok.

Az IAEA az általános konferenciából, a kormányzótestületből és a technikai titkárságból áll. Mindhárom szerv székhelye Bécsben van. Az általános konferencia a szervezet politikai vezetését látja el, megtárgyalja az előterjesztett, különböző ügyeket, dönt a tagfelvételtől, a programokról és a költségvetésről, évente ülésezik, és 127 tagállamának egy-egy képviselőjéből áll. A döntéseit kétharmados többséggel hozza a lényeges ügyekben és egyszerű többséggel az eljárási kérdésekben. A kormányzótestület felelős a biztosítéki eljárások és biztosíték-megállapodások jóváhagyásáért, továbbá az ügynökség biztosítéki tevékenységének általános felügyeletéért. Ha a biztosítékot megsértik, a testület felszólítja a vétkezt, hogy orvosolja a be nem tartást és jelenti az esetet az ENSZ Közgyűlésének és az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Döntéseit a lényeges ügyekben kétharmados, eljárási ügyekben pedig egyszerű többséggel hozza. A technikai titkárság, amelynek a kormányzótestület által kinevezett főigazgató a vezetője, biztosítja az IAEA folyamatos tevékenységét. A titkárság munkáját támogató technikai együttműködési állandó csoport politikai és stratégiai elemzéseket végez és intézkedésekre tesz javaslatot, annak érdekében, hogy az IAEA tagállamoknak nagyobb hozzájárulást szolgáltasson tudományos, technológiai és társadalmi-gazdasági értelemben a nukleáris és ezzel kapcsolatos technológiák átadásából. A biztosíték-alkalmazási állandó csoport tanácsokat ad a főigazgatónak a biztosítékeljárások

²² A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerosítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 247-248, 271-272. o.

alkalmazásának javításával kapcsolatban. A Biztosítéki főosztály hajtja végre a gyakorlatban a biztosítéki tevékenységeket.

Zangger Bizottság²³, azaz Atomsorompó Szerződés Exportőrök Bizottsága, angolul NPT Exporters Committee vagy Zangger Committee, rövidítve: **ZAC**. Ez a csoport az atomfegyverek kifejlesztéséhez felhasználható nukleáris anyagok és berendezések exportját szabályozó, nem hivatalos, többoldalú nukleáris exportellenőrzési csoport. A bizottságot 1971-ben alakították meg, jelenleg 33 tagja van. A nukleáris anyagok és berendezések exportjára vonatkozó irányelveket állapítja meg a csoport tagállamai számára, amennyiben kivételük az NPT nem részes és atomfegyverrel nem rendelkező államokba irányul. A bizottság felállított egy érzékenységi listát is, amelyen olyan cikkek szerepelnek, amelyeknek az atomfegyverrel nem rendelkező államokba történő exportja automatikusan érvénybe kell léptesse a IAEA biztosítékait. Az érzékenységi listát időről időre frissítik a nukleáris technológiák fejlődésével. A lista referenciaként szolgál a bizottsági tagok közötti — a listán szereplő cikkek exportjára vonatkozó —, évente lebonyolított bizalmas jellegű információcseréhez.

Nukleáris Szállítók Csoportja²⁴, angolul Nuclear Suppliers Group, más néven: London Group, rövidítve: **NSG**. A nukleáris anyagok és berendezések átadását szabályozó nem hivatalos, többoldalú nukleáris exportellenőrzési rezsim. Az 1975-ben létrehozott NSG-nek jelenleg 35 tagja van. A nukleáris vonatkozású exportellenőrzés szabályrendszerét felügyeli, amely két részre oszlik. Az első rész azokról a feltételekről, amelyek ahhoz szükségesek, hogy nukleárisan érzékeny cikkek kivitelre kerülhessenek. A második rész a jelentős nukleáris felhasználási lehetőséggel rendelkező kettős felhasználású felszerelésekre vonatkozik, s rendelkezik az olyan kivitel megtagadásáról, hozzájárulhat atomrobbantások, vagy biztosíték nélküli atomenergia-előállítási folyamatok kivitelezéséhez.

Rakétechnológiai Ellenőrzési Rendszer²⁵, angolul Missile Technology Control Regime, rövidítve: **MTCR**. 1987-ben a tömegpusztító fegyverek (WMD) célba juttatására alkalmas rakéták és pilóta nélküli repülőeszközök, valamint azok összetevői proliferációjának ellenőrzésére létrehozott informális politikai megállapodás. Az MTCR nem egy szerződés, hanem egy rendszer, amely minden (tag)részes állam által a nemzeti törvénykezésével összhangban alkalmazandó exportellenőrzési irányelveket állapítja meg. Az MTCR irányelvek mindenféle WMD célba juttatására alkalmas rendszerre kiterjednek, így az olyan rakéta- és pilóta nélküli repülőeszközökre is vonatkoznak, mint a ballisztikus rakéták, ürbe juttatható szállítóeszközök,

²³ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 111. o.

²⁴ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 109-110. o.

²⁵ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 158-159. o.

űrszondák, pilóta nélküli repülőeszközök, robotrepülőgépek, távirányítású repülőgépek és egyéb távvezérelt szállítóeszközök.

I. 2. 2. Regionális törekvések és eszközök

Az atomfegyverekre vonatkozó regionális ellenőrzés az atomfegyvermentes övezetek formájába valósul meg.²⁶ Az övezetek célja, hogy megakadályozzák újabb atomfegyverrel rendelkező államok megjelenését, illetve nukleáris fegyverek telepítését atomfegyverektől mentes területeken. Azáltal, hogy tiltják atomfegyverek gyártását, fogadását és állomásoztatását egy meghatározott földrajzi területen belül, az atomfegyvermentes övezetek a feleknek garanciát nyújtanak arra, hogy az atomfegyverek nem terjednek át a szomszédságukba, vagy az atomfegyverek telepítése nem terjed ki a földgolyó újabb helyszíneire. Ez pedig csillapítja a további nukleáris proliferáció irányába kifejtett nyomást. Az első tényleges atomfegyvermentes övezetet az 1959-es Antarktisz szerződés hozta létre, amely megtiltotta nukleáris és más jellegű fegyverek telepítését az Antarktison. Azóta Latin-Amerikában, a Csendes-óceán déli részein, Afrikában, Dél-kelet Ázsiában, a világűrben és a tengerfenéken is kialakítottak ilyen övezeteket, és javaslatok születtek többek között a Közel-Kelet, Közép-Ázsia, Közép- és Kelet-Európa, Észak-Európa, Dél-Ázsia és a Koreai-félsziget atomfegyvermentessé tételére is.

Antarktisz Szerződés²⁷. 1959. december 1-jén aláírt, az Antarktisz területének militarizálását tiltó multilaterális szerződés és 1961. június 23-án lépett életbe. Ma a szerződésnek 42 részes (tag)állama van, letéteményese az USA. A szerződés megtiltotta bármilyen fegyverrendszer telepítését vagy tesztelését – beleértve az atomfegyverekét is -, továbbá bármilyen katonai bázis, illetve más katonai létesítmény felállítását és minden katonai jellegű akció végrehajtását az Antarktisz területén. Az atomrobbantás vagy a radioaktív hulladék elhelyezése is a szerződés tiltó hatálya alá esik.

Világűr Szerződés. 1967. január 27-én aláírásra megnyitott többoldalú szerződés, amely 1967. október 10-én lépett hatályba. A szerződésnek jelenleg 98 állam részese. A szerződés meghatározatlan időre kötött, a kilépési szándékot 12 hónappal előbb be kell jelenteni. A szerződés letéteményesei a Szovjetunió, az Egyesült Királyság, és az Egyesült Államok. A szerződés betartásának ellenőrzése nemzeti technikai eszközökkel történik, és valamennyi állomás, létesítmény, felszerelés és úrajármű átvizsgálását kölcsönös alapon lehetővé kell tenni.

²⁶ Lásd ezekről Goldblatt: im. 69-122. o.; A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 111-118. o.

²⁷ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 41. o. 118. o.

Tlatelolcoi Szerződés²⁸. 1967. február 14-én aláírt többoldalú szerződés a mexikói Tlatelolcóban egy atomfegyvermentes övezet létrehozása érdekében jött létre. A szerződés a nemzeti megerősítésekkel és négy feltétel érvényesülésével lép hatályba. A szerződés 1968. áprilisában lépett hatályba és meghatározatlan időre szól. 33 (tag)részes állama van. A (tag)részes államok három hónapos előzetes bejelentéssel kiléphetnek a szerződésből. A tlatelolcoi szerződés volt az első, amely emberek által lakott területen atomfegyvermentes övezetet hozott létre. A szerződés tiltja, hogy a felek atomfegyvereket teszteljenek, használjanak, gyártsanak, előállítsanak, vagy beszeressenek, illetve hogy ilyen célú tevékenységekben részt vegyenek. A feleknek szintén tilos atomfegyverek tárolása, telepítése, vagy birtoklása is. Valamennyi nukleáris anyagot és felszerelést kizárólag csak békés célokra szabad felhasználni. Az Latin-amerikai Atomfegyver-tilalmi Ügynökség a szerződés céljainak megvalósulását és a rendelkezések teljesítését ellenőrizendő rendszeres üléseket tart. A szerződés hatálya kiterjed az aláíró államok területére, területi vizeire, légterére és minden más térségre, amely fölött nemzeti törvénykezésük szerint szuverén jogokat gyakorolnak.

Tengerfenék Szerződés²⁹. 1971. február 11-én aláírt többoldalú szerződés, amely a három letéteményes, azaz a Szovjetunió, az Egyesült Királyság, valamint az Egyesült Államok, és még 20 másik állam ratifikációját követően 1972. május 18-án lépett hatályba. A szerződés tiltja, hogy a (tag)részes államok bármilyen fajta tömegpusztító fegyvert, vagy hozzájuk kapcsolódó létesítményeket egy 12 mérföldes part menti övezeten túl a tengerfenékre és az óceánok talapzatára telepítsenek. A szerződés rendelkezéseinek betartását nemzeti technikai eszközökkel hajtják végre. Az 1989-es felülvizsgálati konferencián a felek kinyilvánították, hogy nem telepítettek atomfegyvereket, vagy más WMD-t a szerződés által meghatározott területeken kívül, és hogy a jövőben sem szándékoznak így cselekedni.

Hold Egyezmény³⁰. 1979. december 5-én aláírt szerződés, amely 1984. július 11-én lépett hatályba. Jelenleg kilenc (tag)részes állama van és még öten az aláíró államok közül nem ratifikálták. Meghatározatlan időtartamra szól, kilépési szándékot egy évvel előbb be kell jelenteni. A szerződés letéteményese az ENSZ főtitkára. A Hold szerződés biztosítja, hogy a Holdon csakis békés célú tevékenységeket lehessen folytatni, és tiltja a koatonai erő bevetését, vagy az azzal való fenyegetést és egyéb agresszív cselekményeket a Holdon, vagy a Holdról kiindulva. Azt is tiltja a (tag)részes államok számára, hogy tömegpusztító fegyvereket a Holdra, vagy Hold körül keringési pályára telepítsenek.

²⁸ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 116-117. o.

²⁹ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 117-118. o.

³⁰ A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 113. o.

Rarotongai Szerződés³¹. 1985. augusztus 6-án a Dél-Csendes-óceáni Fórum tagjai által aláírt többoldalú szerződés, amely egy atomfegyvermentes övezet létrehozásáról rendelkezik a Csendes-óceán déli térségében. 1986. december 11-én lépett életbe. A kilépéshez 12 hónapos előzetes bejelentés szükséges, és csak akkor lehetséges, ha az egyik (tag)részes állam megsértette a szerződés valamely rendelkezését. A szerződés tiltja a részes (tag)államok területén atomfegyverek gyártását, beszerzését, állomásoztatását, vagy ellenőrzés alatt tartását, valamint kísérleti atomrobbantások végrehajtását. A szerződés hatálya alá tartozik a Dél-Csendes-óceáni Fórum valamennyi, a szerződés ratifikáló tagországának területe, beleértve a területi vizekre vonatkozó 12 mérföldes határokat is. A betartás ellenőrzését az IAEA végzi. A részes (tag)államok kötelesek az IAEA biztosítékait elfogadni.

Bangkoki Szerződés³². A Dél-kelet Ázsiai Nemzetek Társulása által az 1971-es nyilatkozat részeként létrehozott munkacsoport által kidolgozott többoldalú szerződés, amely egy dél-kelet ázsiai atomfegyvermentes övezet létrehozásáról rendelkezik. 1995. december 15-én írták alá Bangkokban és 1997 márciusában lépett hatályba. Meghatározatlan időre szól, kilépési szándékot 12 hónappal előbb jelezni kell. A szerződés tiltja, hogy a részes (tag)államok atomfegyvereket fejlesszenek ki, gyártsanak, teszteljenek, beszerezzenek, birtokoljanak, és ellenőrzésük alatt tartsanak, vagy hogy ezen célokra más államok a területüket felhasználhassák. A (tag)részes államok ezen kívül az IAEA-vel egyenként meg kell állapodjanak az ügynökség teljes körű biztosítékrendszerének alkalmazásáról. A végrehajtás ellenőrzésére az IAEA van felhatalmazva. A szerződés hatálya kiterjed az ASEAN (the Association of Southeast Asian Nations) tíz tagállamának területére és légterére, valamint nemzetközi, területi és szigetközi vizeikre, és kizárólagos gazdasági övezeteikre.

Pelindabai Szerződés³³. 1996. április 11-én Kairóban aláírására megnyitott többoldalú szerződés, amely egy afrikai atomfegyvermentes övezet létrehozásáról rendelkezik. A 28 megerősítő okirat letétbe helyezése után lép majd életbe. Az egyezmény letéteményese az Afrikai Egységszervezet főtitkára. A szerződés meghatározatlan időre szól, és kilépéshez 12 hónapos előzetes bejelentés szükséges. Tiltja a részes(tag)államok területén atomfegyverek gyártását, felhalmozását, beszerzését, birtoklását, ellenőrzését, vagy állomásoztatását. A szerződés hatálya kiterjed az afrikai kontinens minden területére, az Afrikai Egységszervezet szigetország tagjaira, valamint minden szigetre, amelyet az Egységszervezet határozataiban Afrika részének ismert el.

³¹ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 114-115.

³² A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 112. o.

³³ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 113-114. o.

Európai Atomenergia Közösség³⁴. 1957-ben a római szerződés részeként aláírt megállapodás, amely egy a nukleáris anyagok kezelésével foglalkozó rezsimet hozott létre, abból a célból, hogy előmozdítsa és fejlessze az atomenergia békés felhasználását Európában. Az Európai Atomenergia Közösség két fő intézményt foglal magában: a biztosítékok igazgatóságát és az ellátó ügynökséget.

Latin – Amerikai Atomfegyver – Tilalmi Ügynökség³⁵. A tlatelolcoi szerződés által 1968-ban létrehozott szervezet, amelynek feladata, hogy felügyelje a szerződés előírásainak felek általi végrehajtását. Az ügynökség szervezetét egy általános konferencia, egy tanács és egy titkárság alkotja.

I. 2. 3. Két- és egyoldalú törekvések és eszközök

A hidegháború idején az atomfegyverek számos kétoldalú fegyverzetkorlátozási megállapodásnak képezték tárgyát.³⁶ Ezek közül a legfontosabbak a Szovjetunió és az Egyesült Államok között jöttek létre. Az 1972-ben és 1979-ben megkötött SALT-I. és SALT-II. hadászati fegyverzetkorlátozási szerződés a két fél által telepíthető nukleáris hadászati hordozórendszerek számát korlátozta azért, hogy a két ország közötti nukleáris egyensúlyt stabilizálja. E két fegyverzetkorlátozási szerződés volt az első a Szovjetunió és az Egyesült Államok között létrejött megállapodások sorában. További két fontos atomfegyver-megállapodás, amelyet az amerikaiak és a szovjetek létrehoztak, a rakétaelhárító védelmi rendszereket korlátozó szerződés (ABM), valamint a közepes hatótávolságú atomfegyverekre vonatkozó szerződés (INF). Az ABM szerződés, amely a SALT-I. kiegészítése volt, korlátozta a felek által telepíthető ballisztikus rakétavédelmi rendszereket. Célja az volt, hogy tompítsa a nukleáris arzenálok további növelésére irányuló készletet. Az 1987-es INF szerződés a két ország szárazföldi telepítésű közepes és rövid hatótávolságú nukleáris ballisztikus rakétaállományának teljes felszámolásáról rendelkezett, amivel kezdetét vette a Szovjetunió és az Egyesült Államok közti kétoldalú atomfegyver-csökkentési folyamat, amely egészen a mai napig tart.

A hidegháború végén a Szovjetunió, majd Oroszország és az Egyesült Államok két további jelentős nukleáris leszerelési szerződést írtak alá. Az 1991-es és az 1993-as a hadászati támadófegyverek csökkentéséről szóló START-I. és START-II. szerződés a hadászati nukleáris fegyverek tölteteinek jelentős csökkentéséről rendelkezett. Jól lehet a START-II. még hivatalosan nem lépett hatályba, előírásait mégis végrehajtják.

³⁴ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 249-250. o.

³⁵ A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001. 250. o.

³⁶ Ezekről lásd részletesebben Goldblatt: im. 69-122. o.; A biztonság megértése felé. Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 118-135. o.

1. A Szovjetunió és az Egyesült Államok a hidegháború idején aláírt kétoldalú megállapodások:

Forródrót megállapodás. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által 1963. június 20-án aláírt és hatályba léptetett megállapodás, amely a Moszkva és Washington közötti közvetlen kommunikációs kapcsolat létrehozásáról rendelkezik, hogy biztosítsa az esetlegesen jelentkező válsághelyzetekben is az üzenetváltás lehetőségét. Ez a megállapodás volt az első fegyverzet-ellenőrzési megállapodás a Szovjetunió és az USA között.

Az atomháború kitörésének kockázatát csökkentő intézkedésekről szóló egyezmény. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által 1971. szeptember 30-án aláírt és életbe léptetett megállapodás arra kötelezi a résztvevő feleket, hogy hozzájáruljanak a szükséges intézkedésekhez az atomfegyverek véletlen vagy nem engedélyezett használatának elkerülését garantáló szervezeti és technikai biztosítékok javítására.

A rakétaelhárító védelmi rendszereket korlátozó szerződés. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által 1972-ben aláírt szerződés, amely tiltja a nemzeti területelet ballisztikus rakétatámadással szemben védő rendszerek telepítését.

Az atomháború megelőzéséről szóló megállapodás. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által 1973. június 22-én aláírt és hatályba léptetett megállapodás arra kötelezi a feleket, hogy ne cselekedjenek kapcsolataik romlását előidéző módon, hogy kerüljék a katonai összecsapásokat, és hogy kerüljék el az atomháború egymás közti, illetve köztük és más államok közötti kitörését.

Kísérleti küszöbérték szerződés. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által 1974. július 3-án Moszkvában aláírt szerződés a föld alatti kísérleti atomrobbantások hatóerejét legfeljebb 150 kilotonnára korlátozza. A szerződés ratifikálására csak 1990. december 11-én került sor, jöhet a köztes időben mind a Szovjetunió, mind az Egyesült Államok betartotta a szerződés rendelkezéseit. A szerződést azonban mára az átfogó atomcsend szerződés érvénytelenítette.

Szerződés a békés célú atomrobbantásokról. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által Washingtonban és Moszkvában 1976. május 28-án aláírt szerződés a két fél által végrehajtott békés célú atomrobbantásokat szabályozza. A szerződés érvényét veszítette az átfogó atomcsend szerződés elfogadásával.

Az atomkockázat csökkentő központok létrehozásáról az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között létrejött megállapodás. 1987. szeptember 17-én aláírt és életbe léptetett megállapodás arra kötelezi a két felet, hogy fővárosaikban hozzanak létre egy-egy atomkockázat csökkentő központot, amelyek egy véletlen atomháború elkerüléséhez nyújtanak segítséget.

A közepes hatótávolságú atomfegyverekre vonatkozó szerződés. A Szovjetunió és az Egyesült Államok által 1987. december 8-án Washingtonban aláírt szerződés, amely 1988. június 1-én lépett hatályba. Előírja valamennyi 500 és 1000 kilométeres hatótávolságú, valamint 1000 és 5500 kilométeres hatótávolságú szovjet és amerikai földi indítású ballisztikus rakéta és robotrepülőgép megsemmisítését, a szerződés hatályba lépését követő három éven belül. Ezen kívül tiltja az ilyen rakétákkal végrehajtott repülési tesztek is, ezáltal azok modernizációját és gyártását is meggátolja. A végrehajtás ellenőrzését egy átfogó, együttműködési intézkedéseket és helyszíni ellenőrzéseket magában foglaló mechanizmus biztosítja.

Megállapodás az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között az interkontinentális ballisztikus rakéták és a tengeralatt járó fedélzeti ballisztikus rakéták indításáról adandó tájékoztatásról. A két fél 1988. május 31-én aláírta és életbe léptette.

Megállapodás az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a jelentős stratégiai hadgyakorlatok kölcsönös előzetes bejelentéséről. A felek 1989. szeptember 23-án aláírták és 1990. január 1-én hatályba lépett.

2. Oroszország és az Egyesült Államok által a hidegháború után aláírt kétoldalú megállapodások □

Fegyvermegsemmisítési és non-proliferációs megállapodás. Oroszország és az Egyesült Államok által 1992. június 17-én Washingtonban aláírt megállapodás, amely ugyanaznap már hatályba is lépett arra kötelezi a két felet, hogy a nukleáris, a vegyi és más fegyverek megsemmisítésében működjenek együtt, hogy biztosítsák a megsemmisítésre ítélt fegyverek biztonságos és veszélytelen szállítását és tárolását, s hogy az ilyen fegyverek továbbterjedésének megelőzésére hozzanak ellenőrizhető intézkedéseket. Hét éves időtartamra szól a megállapodás és a két fél hivatalos hozzájárulásával módosítható vagy meghosszabbítható. A kilépést 90 nappal előre be kell jelenteni.

Az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció között létrejött, az atomfegyverek oroszországi leszerelésével keletkező erősen dúsított uránium elhelyezésére vonatkozó megállapodás. 1993. február 18-án létrejött megállapodás, amelyben a két fél megegyezik arról, hogy együttműködnek az orosz atomfegyverek szétszereléséből származó erősen dúsított urániummá való átalakításában, amely nem katonai célra is felhasználható.

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya és az Oroszországi Föderáció kormánya között létrejött, a plutóniumot előállító reaktorokra vonatkozó együttműködést szabályozó megállapodás. 1997. szeptember 23-án aláírt megállapodásban a két fél a fegyver – minőségű plutóniumot előállító reaktoraik működésének beszüntetéséről egyezett meg. A megállapodás végrehajtását egy közös végrehajtási és

teljesítési bizottság felügyeli, amely az esetlegesen felmerülő viták rendezésében is részt vállal.

3. Szovjetunió és az Egyesült Államok között létrejött katonai leszerelési kétoldalú megállapodások□

Hadászati fegyverzetkorlátozási tárgyalások (SALT-I). A megállapodás tárgya a két ország által birtokolt hadászati atomfegyverek számának korlátozásáról a Szovjetunió és az Egyesült Államok között folytatott tárgyalások. A megbeszélések 1969 novemberében kezdődtek és 1972. május 26-án egy két elemből álló szerződés aláírásával fejeződtek be. A két elem a rakétaelhárító védelmi rendszereket korlátozó szerződés, valamint az ideiglenes egyezmény a hadászati támadófegyverek korlátozását célzó néhány intézkedésről. 1972. október 3-án mindkét elemet ratifikálták. A SALT-I volt az első sikeres kísérlet az amerikai és a szovjet atomarzenálok növekedésének visszafogására a hidegháború idején. **Hadászati fegyverzetkorlátozás szerződés (SALT-II).** A SALT-II megbeszélések 1977-ben kezdődtek meg, nem sokkal az ideiglenes egyezmény, a hadászati támadó fegyverek korlátozását célzó néhány intézkedés lejárta előtt. Az ezek révén létrejött megállapodást 1979. június 18-án Bécsben írták alá, és 1985. december 31-ig kellett volna érvényben maradnia. Annak ellenére, hogy tényleges ratifikációja elmaradt, mindkét fél betartotta a szerződés rendelkezéseit. **Hadászati fegyverzetcsökkentési szerződés (START-I).** 1991. július 31-én Moszkvában a Szovjetunió és az USA által aláírt megállapodás, amely 1994. december 5-én lépett hatályba. A START-I az első olyan szerződés, amely a hadászati nukleáris fegyverkészletet ténylegesen csökkentette. A START-I értelmében a Szovjetunióknak és az Egyesült Államoknak 6000-6000 darab alá kellett csökkentenie hadászati nukleáris robbanófejeinek számát, amelyek legfeljebb 1600 hadászati rakétára és nehézbombázó repülőgépre telepíthetők. **Hadászati fegyverzetcsökkentési szerződés (START-II).** 1993. január 3-án Oroszország és az Egyesült Államok által Moszkvában aláírt megállapodás, amely a két ország által birtokolt hadászati nukleáris rakéták és robbanófejek számának további csökkentéséről rendelkezik.

4. A Koreai-félsziget atomfegyvermentességéről szóló kétoldalú megállapodások□

Az atomfegyvermentes Koreai-félszigetről szóló Észak-Déli közös nyilatkozat. Aatomfegyvermentes övezetnek a Koreai-félszigeten való létrehozására vonatkozó megállapodást Észak- és Dél-Korea között 1992. január 20-án írták alá Phenjanban, és 1992. február 19-én lépett hatályba. A nyilatkozat szerint a két fél megállapodott abban, hogy atomfegyverekkel nem hajtanak végre kísérleteket, továbbá nem állítják elő, vagy gyártják, nem vásárolják, nem birtokolják, nem raktározzák, nem telepítik, illetve nem használják azokat. Ezen túlmenően az atomenergia felhasználása csakis békés célokat szolgálhat. A végrehajtást az Észak-Dél Közös Atomellenőrzési Bizottság felügyeli.

Az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság közötti keretmegállapodás. 1994. október 21-én létrejött megállapodás, amelynek célja, hogy biztosítsa Észak-Korea atomsorompó szerződésben való teljes jogú tagságának megmaradását, és hogy a nukleáris proliferáció kockázatát csökkentse a Koreai-félszigeten. A megállapodásban Észak-Korea vállalta, hogy azonnal befagyasztja és felszámolja atomreaktor-programját az IAEA biztosítékainak felügyelete alatt, és az elhasznált nukleáris fűtőanyagot az országban biztonságos elhelyezésére, rendelkezésre bocsátja. Mindezek fejében kap két könnyűvízes reaktort, amelyeket az elkövetkező évtizedben kell felépíteni, és évi 500 000 tonna nehézolajat, amelyet az Egyesült Államok által vezetett nemzetközi konzorcium, a Koreai Energiafejlesztési Szervezet juttat számára. A keretmegállapodás végrehajtását az IAEA végzi, és összeható irodák is felügyelik, amelyeket Észak-Korea és az Egyesült Államok egymás fővárosaiban hoznak létre.

5. A Szovjetunió és az egyéb országokkal aláírt kétoldalú megállapodások -az atomfegyverek véletlen vagy nem engedélyezett használatának megelőzéséről □

Franciaország és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között létrejött megállapodás. 1976. július 16-án aláírt megállapodás célja az, hogy a két fél tartsa fenn és lehetőleg fejlessék is szervezeti és technikai biztosítékrendszerüket, hogy megakadályozzák az ellenőrzésük alá tartozó atomfegyverek véletlen vagy nem engedélyezett használatát. **Az atomfegyverek véletlen vagy nem engedélyezett használatának megelőzéséről az Egyesült Királyság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között létrejött megállapodást** 1977. október 10-én aláírták.

6. Egyoldalú törekvések: Az Egyesült Államok elnökének bejelentése az atomfegyverek egyoldalú csökkentéséről. Amerikai elnökének 1991. szeptember 27-én kiadott nyilatkozata, amelybe számos egyoldalú intézkedést vázolt fel az amerikai atomfegyverek csökkentésére vonatkozóan. **A Szovjet elnök bejelentése az atomfegyverek egyoldalú csökkentéséről.** A szovjetunió elnöke által 1991. október 5-én kiadott nyilatkozat egyoldalú intézkedések sora, amelyek az atomfegyverek számának csökkentésére szolgáltak, válaszul az Egyesült Államok elnökének egy héttel korábbi hasonló kezdeményezésére. **Veszélytelen és biztonságos szétszerelési kezdeményezések.** Az Egyesült Államok által 1993-ban a Nunn-Lugar-féle törvény alapján kezdeményezett program Belarusz, Kazahsztán, Oroszország és Ukrajna megsegítésére az atom- és más tömegpusztító fegyverek veszélytelen és biztonságos szállításában, tárolásában és szétszerelésében, valamint ezek non-prolifерációjában.

I. 3. A jelenlegi nemzetközi non-proliferáció új jellemzői³⁷

I. 3. 1. A nemzetközi non-proliferációs folyamatok hullám-völgybe jutottak az újabb kérdések és kihívások miatt

A non-proliferáció nemzetközi mezején egyre nagyobb és újabb kérdések és kihívások jelentkeznek. Egyrészt az atomhatalmak semmibe veszik az atomfegyver-leszerelésre tett ígéreteiket, az atomfegyvermentes országok biztonságát nem garantálják, az atomhatalmak és az atomhatalommá válás küszöbén álló országok száma növekvő tendenciát mutat, a nem állami intézmények tömegpusztító fegyverekhez és anyagokhoz való hozzájutásának valószínűsége folyamatosan növekszik. Másrészt viszont a non-proliferáció körül kibontakozó nemzetközi viták napról napra élesebbek, az álláspontok határozottan eltérőek, és a saját álláspontjából senki sem enged. 2005-ben, az ENSZ hetedik NPT felülvizsgálati konferenciája semmilyen írásbeli eredményt sem hozott, a nemzetközi non-proliferációs törekvés patthelyzetbe került.

Amerika és egyes nyugat-európai országok véleménye az, hogy a jelenlegi NPT legnagyobb kihívása a non-proliferáció területéről származik. Ez főként négy területen mutatkozik meg: Észak-Korea egyoldalúan kilép az Atomsorompó Szerződésből, és nyíltan atomfegyver előállításán munkálkodik; az egyezményhez csatlakozott bizonyos országok a „békés felhasználás” álcája alatt titokban atomfegyver előállítására tesznek kísérletet; pakisztáni tudós vezette atomfegyver-csempész hálózat Líbiát és más országokat atomfegyver gyártásához szükséges technológiával lát el, kialakult a globális földalatti atomfegyver-piac; szeptember 11.-e után a terrorizmus a nemzetközi békét és biztonságot leginkább veszélyeztető tényezővé vált, a terroristák minden követ megmozgatnak azért, hogy tömegpusztító fegyverekhez, és így atomfegyverekhez is juszanak. (Itt hívnám fel a figyelmet arra, hogy az USA a különböző országokat kettős mércével méri, amelynek jó példája az atomfegyvereit nem rejtegető Izrael és a problémaként és kihívásként emlegetett, 1998-ban atomrobbantási kísérletet végrehajtó, majd az atomhatalmi státuszát bejelentő India és Pakisztán). Ezek a non-proliferáció terén jelentkező problémák azt bizonyítják, hogy az NPT non-proliferációval és békés felhasználással kapcsolatos rendelkezéseiben kikapuk vannak. Ezért az ő véleményük szerint a nemzetközi atomfegyverek elterjedése elleni harcban a hangsúlyt az elterjedés megakadályozására kell helyezni (nem pedig az atomfegyver elterjedése és egyidejűleg az atomfegyverzet-leszerelésére kell helyezni – a Szerző.). 2003 óta az USA, Franciaország, Németország és más nyugati nagyhatalmak bevezették a Tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó biztonsági kezdeményezést (PSI,

³⁷ A problémáról kiváló összefoglalás Fighting proliferation – European perspectives. Chailiot Papers 66. (Párizs, 2003 december, EU ISS) 105. o.; Burkhard Schmitt (szerk.): Effective non-proliferation. The EU and the 2005 NPT Review Conference. Chailiot Papers, 77 (Párizs, 2005, EU ISS) 68 o.; Piet de Klerk: Strengthening the nonproliferation Regime: How Much Progress Have We Made. The Nonproliferation Review 6/2. (Winter 1999) 52-58. o.; Harald Müller: Compliance Politics: A Critical Analysis of Multilateral Arms Control Treaty Enforcement. The Nonproliferation Review 7/2. (Summer 2000) 77-90. o.

Proliferation Security Initiative).

A legtöbb atomfegyverekkel nem rendelkező fejlődő ország szerint az NPT előtt álló új kihívások az atomfegyver-leszerelés irányából, pontosabban az atomnagyhatalom USA felől jelentkeznek. Ezen konkrétan annyit értenek, hogy az USA még mindig nem hajlandó aláírni az NPT Önkéntes Alapú Kiegészítő Mintajegyzőkönyvét. Ezért nemcsak, hogy az egyezmény rendelkezéseit nem követi, azaz nemcsak nem mutat semmiféle igyekezetet arra, hogy beolvassza az általa birtokolt legnagyobb atomfegyver arzenált, hanem pont ellenkezőleg: még folyamatosan fejleszti is, növeli a saját nukleáris előnyét. Oroszországgal ugyan aláírta a Hadászati Fegyverzetcsökkentési szerződéseket (START-I és START-II), azonban a leszerelt saját nukleáris robbanófejeket nem semmisítette meg, hanem elraktározta. 2002 júniusában az USA egyoldalúan kilépett a nemzetközi katonai fegyverzet kezelés alapkövének tekintett Rakétaelhárító Védelmi Rendszereket Korlátozó Szerződésből (ABM), tette mindezt azért, hogy szabad utat adjon az új nemzeti rakétavédelmi rendszer kiépítésének. Az amerikai kormány megpróbálta felújítani az atomrobbantási kísérleteket, csökkenteni az atomfegyver-használatra vonatkozó küszöbértékeket. 1999 októberében megtagadta a CTBT ratifikálását, aztán 2003 májusában feloldotta az atomfegyver-kutatásokra vonatkozó tiltást. A szeptember 11-i események után az amerikai kormány külpolitikájának két legfontosabb feladata a non-prolifерáció és az antiterrorizmus lett. Ezért az USA kialakította az úgynevezett „megelőző csapások” stratégiáját és más országokat nukleáris csapási célpontként jelölt meg. Az amerikai politika és a nemzetközi reakciók eredményeként a különböző országok a saját állambiztonságukért kezdtek aggódni, bizalmukat veszítették a nemzetközi non-prolifерációs rendszerben. Emiatt az NPT hatáskörében komoly gyengülés mutatkozott, és ez vezetett a nemzetközi non-prolifерációs mechanizmusok jelenlegi nehéz helyzetéhez.

I. 3. 2. A nem-állami szereplők súlyának növekedése megváltoztatta a Nemzetközi Non-prolifерációs Rendszer hatékonyságát, mert az az állami intézményekre koncentrált

A Saddam rezsim összeomlásával, Líbia lemondása a WMD programjáról, valamint a fegyverzet ellenőrzési előírások elfogadásával, a koreai és iráni nukleáris kérdés politikai megegyezési folyamatával a proliferációs melegpontok, melyek főleg államokat érintettek, száma fokozatos csökkenést mutat. Másrészt, ugyanakkor, a „nukleáris fekete piacok” egymást követő leleplezése előtérbe helyezte a proliferáció földalatti hálózatának domináns tevékenységeit, amely rámutat az állandóan növekvő veszélyre, amely a terrorista erők WMD-hez való jutását és annak elterjesztését jelenti. Így a nem-állami intézmények kulcs célpontokká váltak a nemzetközi anti-prolifерációs szervezeteknek. Az Al-Qaeda, jelentések szerint, évek óta érdeklődést mutat a saját nukleáris fegyverek előállításának és annak erőteljes hasznosítási lehetőségei iránt. Egyebek között ez magában foglalja azon elméleti és kísérleti munka területét, amely a nukleáris fegyverek kutatására és fejlesztésére szolgál, valamint

embereinek kiképzése „piszkos bombák” előállítására a közelükben fellelhető anyagok segítségével. Feltételezések szerint, afganisztáni laboratóriumok vizsgálatára támaszkodva, az Al-Qaeda elképzelhető, hogy rendelkezett azon anyagokkal, melyek lehetővé tehetik biológiai és vegyi fegyverek előállítását. Ebből is látszik, hogy a terroristák részéről valós a fenyegetettség, miszerint a WMD ellenőrzése és használatának veszélye napról napra nő, a tudományos-technikai fejlődésnek és a hálózati források elterjesztésének eredményeképpen. Ezen okból az ENSZ Biztonsági Tanácsa jóváhagyta a No. 1540 Határozatot 2004 áprilisában, amely rámutat a nemzetközi non-proliferációs rendszer kiterjesztésének szükségességére az állami entitásokról a nem-állami entításokra, és megérteti a nemzetközi közösséggel a mélyebb elkötelezettség fontosságát a non-proliferációs problémával kapcsolatban, valamint egy megnövelt együttműködési terület jelentőségét. A terror szervezetekre és más nem-állami egységekre jellemző a nemzetén túlmutató tevékenységek alkalmazása, amely még nagyobb kötelezettséget ró a nemzetközi non-proliferációs együttműködés fejlesztésére. Habár a nemzetközi együttműködés hatékonysága nagyban leértékelődött, mivel nem minden ország vélekedik, vagy értelmezi a terrorizmust ugyanolyan módon, különösen az Egyesült Államok és más nyugati hatalmak alkalmazzák a „kettős mérce” elvét a terrorizmusellenesség és anti-proliferációs kérdésekben.

I. 3. 3. A nemzetközi non-proliferációs rendszer megelőző indézkedései az ön-korlátozásról, mely az ellenőrzés végrehajtásának szavatolásán alapul, kiterjednek egészen egy megerősített anti-proliferációs intézkedés-sorozatra, melyek „minden-oldalra kiterjedő tiltásokban” nyilvánulnak meg

A nukleáris fegyverzet elterjedésének megakadályozására létrejött rendszer az Atomsorompó Szerződés (NPT) és a Nemzetközi Atomenergia ügynökség (IAEA) alapvetően hatékonyan előzte meg a mindenki szeme láttára nukleáris fegyverek világszintű elterjedését, ennek ellenére a rendszer elmulasztott ellenőrizni néhány országot, ahol titkos nukleáris kutatások és fejlesztések folytak, főleg azért, mert az ilyen jellegű szervezeteknek csak alapvető technológiákra és anyagokra terjed ki a figyelem, mialatt a fent említett intézkedések nem teszik lehetővé a behatóbb vizsgálatot a hatékony és hiteles nemzetközi ellenőrzési módszerek hiánya miatt. Ennek a ténynek az ismeretében az Egyesült Államok és más nyugati hatalmak javaslatára a már folyamatban lévő megszilárdítások a proliferáció leelejénél megtörténik, a non-proliferációs rendszernek ki kellene terjednie a proliferációs tevékenység láncolatának egyéb területeire is, úgy mint a dúsított uránium és annak utókezelésére szóló technológiák exportjának további megszorításai, földalatti laboratóriumok és gyártó üzemegységek bezárása, a közvetítők elszámoltatása, szállítás megtiltása, sőt a nyereségek befagyasztása. A megteendő lépések, egyebek között, a következőkből állnak: **Először** is a non-proliferációs rendszer kifejlesztése. A proliferációs források ellen irányuló intézkedések érdekében minden országnak el kell fogadnia a non-proliferációs

törvénykezéseket, valamint a Fenyegtettség Csökkentésére Létrehozott Együttműködési Programot (csakúgy, mint a Nunn-Lugar Programot), melyet világméretű szintre kell kiterjeszteni annak érdekében, hogy a korábbi szovjet tagköztársaságokból valamint Közép-Keletről származó tömegpusztító fegyverek (WMD) proliferációjának rizikófaktora csökkenjen, így elvágva azon csatornákat, melynek útján precíziós technológiákhoz és anyagokhoz juthattak. **Másodsorban**, az anti-proliferációs stratégia kivitelezése. Nem elfelejtve, hogy a veszélyes anyagokat már illegálisan megvásárolták, az intézkedést úgy alkották meg, hogy megakadályozzák ezen anyagok kézbesítését a terjesztőkhöz azáltal, hogy a Konténer Biztonsági Kezdeményezés valamint a Tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó biztonsági kezdeményezés (PSI, Proliferation Security Initiative) félúton betiltást eszközöl ki ezen egyezmények alapján. **Harmadsorban** a katonai eszközök növelése. Annak tudatában, hogy ellenséges erők már birtokolnak és ellenőrzésük alatt tartanak WMD-t, elkerülhetetlenné teszi „megelőző” csapások elindítását annak érdekében, hogy megsemmisítsék ezen fegyvereket mielőtt azok használatba kerülnének. Számos módszer alkalmazása mint például „megelőzés, tiltás, ellenőrzés, betiltás és ellenlépések megtétele” feltétlenül megnehezíti bizonyos országok és szervezetek illegális WMD-hez való jutását, szállítását és alkalmazását. Az Egyesült Államok nekilátott egy olyan együttműködés kiépítésének a szövetségeseivel, mely arra irányul, hogy létrehozzon egy kiegészítő rendelkezést a kutatás és fejlesztés valamint a rakéta elhárítási rendszer bevetése között az egyik oldalról, és a hagyományos és non-proliferációs intézkedések között a másik oldalról. Ez részben elriasztja az ellenséget egy esetleges rakéta támadás elterjedésének kockázatától, feltéve hogy más módszerek nem működnek, így visszatartva az érintett országokat WMD megszerzésétől és alkalmazásától.

I. 3. 4. Új és változatos fenyegetettségekkel szembesülve, az Egyesült Államok nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a Nemzetközi Fegyverzet Ellenőrzésben meglévő főbb hangsúlyok elmozduljanak a hagyományos területekről a non-proliferáció problematikájára

A hidegháború idején a fegyverzet ellenőrzéssel kapcsolatos napirendi témák az Egyesült Államokban – a Szovjetuniót érintő leszerelésekre koncentráálódtak, az ABM egyezmény és az európai hagyományos haderők az Indiával, Pakisztánnal, Izraellel és Dél-Afrikával, stb kapcsolatos nukleáris kérdések ellenére, amelyek egykor nemzetközi közösség érdeklődésére tartottak számot. A hidegháború befejeztével a két szuperhatalom közötti komoly konfrontáció stratégiai szerkezete végleg eltűnt. Bár az Egyesült Államok vált az egyedüli szuperhatalommá a Szovjetunió felbomlásával, a fenyegetés, amellyel szembesülnie kell eltérőnek tűnik az eddigi hagyományos biztonsági fenyegetettségtől, amely főként katonai, politikai és diplomáciai konfliktusokra szorítkozott és ma már hanyatló tendenciát mutat. Szemben a nem-hagyományos biztonsági kérdésekkel, melyek a terrorizmusban, a tömegpusztító fegyverek (WMD)

elterjedésében és egyebekben testesül meg, naponta szembesülve ennek megnyilvánulásaival. Ennek eredményeképpen az Egyesült Államok fokozatosan veszi el érdeklődését a fegyverzetellenőrzés hagyományos kérdései iránt, így holtpontra helyezve a többoldalú fegyverzet ellenőrző folyamatot. Ezalatt, Oroszország nukleáris fegyvereinek és anyagainak ellenőrzés alól való kiesésével, a koreai és az iráni nukleáris programok egymás utáni felfedésével, valamint az indiai és pakisztáni 1998-ban végrehajtott nukleáris tesztjei és a nemzetközivé váló atomcsempészet soha nem látott módon uralkodóvá válásával, az atomsorompó problematikája heves figyelmet váltott ki a nemzetközi közösségből. Különösen a szeptember 11-i események után az Egyesült Államok a „terrorizmus-ellenességet” egyenrangúként kezeli az „atomfegyverek elterjedése elleni lépésekkel”, miszerint a nemzet biztonságának fenntartása elsődleges jelentőséggel bír, és ennek érdekében ismételten új lépéseket tesz a diplomácia és fegyverzet ellenőrzés területein. Rávette a Genfi Leszerelési Konferenciát megbeszéléseinek „új témákra” való összpontosítására, úgy mint a non-prolifерáció kérdése és különös hangsúlyt fektetett a katonai eszközök bevetésére, amely egyenesen az Irak elleni „megelőző” támadásokhoz vezetett „tömegpusztító fegyverek birtoklásának” ürügyén.

I. 3. 5. A non-prolifерációs rezsim jogi keretei, az Egyesült Államokat erőteljesen hátrányos helyzetbe hozta az ENSZ, az Európai Unió, Oroszország és más jelentős hatalmakkal szemben

A szeptember 11-i terror támadások kétségtelenné tették magának az Egyesült Államok biztonságának sebezhető voltát, mely így feltétlenül kiváltott bizonyos fokú együttérzést és támogatást a nemzetközi közösségek részéről mind a terrorizmus elleni, mind az anti-prolifерáció harcában. Élve ezzel a lehetőséggel, a Bush Kormányzat megalkotta a Tömegpusztító Fegyverek Nemzeti Stratégiájáról szóló jelentését, majd javaslatot tett az Atomsorompó Szerződés (NPT) és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) látható hiányosságainak korrigálására. A tőle telhető legtöbbet tette a Tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó biztonsági kezdeményezés (PSI) támogatására, amely így elősegítette a multinacionális tiltó együttműködés kifejlesztését.

Mint az eredeti PSI támogatók, Franciaország, Németország és más nyugat-európai hatalmok nem azonosították magukat az Egyesült Államok által alkalmazott egyoldalú politikával, ellenben síkra szálltak a békés és törvényes eszközök használatáért figyelembe véve bizonyos korlátozások kieszközlését. A 2003-as decemberi Tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni stratégiáról szóló jelentésében az Európai Unió világosan rámutatott, hogy „A hatékony többoldalúság szolgálhat az európai stratégia mérföldköveként a WMD elterjedése elleni harcban”. 2004 áprilisában lehettünk tanúi a No.1540 Határozat elfogadásának, mely hatékony együttműködésre szólított fel minden ország részéről a nem-állami szereplők, különös tekintettel a

terroristákra, a WMD valamint szállító eszközök beszerzésének, szállításának és használatának megakadályozására. A megbeszélés során ádáz küzdelem alakult ki a résztvevők között a határozat természetét, funkcióját és más lényegi kérdéseket tekintve, amely megghiúsította a az Egyesült Államok tervét, mely a Biztonsági Tanácsot volt hivatva sürgetni a legális alapok megteremtéséhez a saját PSI eltiltási lépéseihez. A PSI ugyanazon év május 31-i érvényre kerülése ellenére, Oroszország jelezte, hogy ez a lépés ellehetetlenítette az Egyesült Államokkal való további kapcsolatok fejlesztését, és hogy nem alkalmazkodik az USA igényeihez annak fényében, hogy ez jelentős károkat okozhat az Észak Koreai és Iráni kapcsolatainak, melyek a PSI cél országai. Jelenleg, a fegyverzet korlátozás egy jelentős multi- és bilaterális napirendért száll síkra, melyhez az összes résztvevő tag különböző új javaslatokat tett, annak érdekében, hogy létrehozzák a nemzetközi fegyverzet korlátozás folyamatát, mely még egyelőre a jövő zenéje. Ez egy sokkal kiélezettebb versengéshez fog vezetni a nemzetközi fegyverzet korlátozási mechanizmus létesítményének alapvető jogaiért, és amely egy sokkal messzebbre mutató hatást jelenthet az új világszintű stratégiai szerkezet összeállításában.

I. 4. A nemzetközi non-prolifерáció jelenlegi nehéz helyzetből történő kijutás lehetőségei

Az atomfegyverek elterjedésének megakadályozása végső soron biztonsági kérdés, amelynek két rétege és két jelentése van. A két réteg, azaz az adott ország biztonsága és a világ biztonsága. E kettő jelentése, azaz a tradicionális biztonság és a nemtradicionális biztonság.

Tehát a non-prolifерációs kérdések érintik a világ minden országának biztonságát és stratégiai érdekeit. Ugyanakkor az is tény, hogy a különböző országok nemzetközi súlya és érdekei eltérőek. Ezért az országok álláspontja között nyilvánvaló és óriási szakadék húzódik. Ezek az eltérések felelősek a nemzetközi non-prolifерációs mechanizmusokban kialakult patthelyzetért és a borúlátó nemzetközi non-prolifерációs jövőkéért.

Az 1995-ben és 2000-ben tartott ENSZ felülvizsgálati konferencián megszületett egyezmények szerint az atomfegyver-leszerelés és a non-prolifерáció tulajdonképpen egy kétoldalú kérdés: az atomfegyverekkel rendelkező államok (NWS) ígéretet tettek az atomfegyver arzenáljuk csökkentésére, és végül megsemmisítésére, míg az atomfegyverekkel nem rendelkező államok (NNWS) arra tettek ígéretet, hogy nem törekednek atomfegyverzet beszerzésére. Véleményem szerint a non-prolifерációs mechanizmusok nehézségeiért alapvetően két tényező okolható: az egyik az, hogy az NWS államok nem tartják be az atomfegyver-csökkentésre és végül teljes megsemmisítésre tett ígéretüket, míg a másik az, hogy az NNWS államok pedig az atomfegyver nem beszerzésére tett ígéretüket szegik meg.

Ez egy patthelyzet, a róka fogta csuka, csuka fogta róka tipikus esete.

Ebből az ördögi körből kilépni leginkább a nézetek átfórmálásával lehet, azaz az

„állambiztonság” fogalmát át kell engedni a „kollektív biztonság” és a „globális biztonság” fogalmának. Ez a nézetformálás csak akkor lehet sikeres, ha a nemzetközi és regionális szinten mérvadó országok kezdeményezésével történik. A nagyhatalmak vezetésével kiépülhet egy enyhe nemzetközi helyzet, a párbeszédre és diplomáciai úton keresztül megoldható nemzetközi konfliktusok, intézkedések meghozatalával megszüntethetők az atomfegyverekkel nem rendelkező államok atomfegyver beszerzésére irányuló törekvései, hatékony közbelépéssel megszakíthatók a nem állami intézmények atomfegyver-beszerzési csatornái, és garantálható az atomfegyverekkel nem rendelkező államok nukleáris energia békés célú felhasználáshoz kapcsolódó méltányolható joga. Ezt a politikát és az ehhez kapcsolódó intézkedéseket egyidejűleg, részrehajlás nélkül kell foganatosítani.

ÖSSZEGZÉS □

Atomfegyvereket először az Egyesült Államok fejlesztett ki a második világháború folyamán. 1945. július 16-án felrobbantották a világ első atombombáját. 1945. augusztus 6-án és 10-én amerikaiak atombombákat dobáltak Japán Hirosima és Nagaszaki városára. 1949-ben a Szovjetunió is végrehajtotta az első kísérleti atomrobbantását. Ezt követően heves nukleáris fegyverkezési verseny bontakozott ki a Szovjetunió és az USA között. Az Egyesült Államokon és a Szovjetunión kívül még néhány más állam is kifejlesztett atomfegyvereket. Az Egyesült Királyságban 1957-ben felrobbantottak egy fúziós alapon működő szerkezetet. Franciaországban 1960-ban elvégezték az első plutóniumtöltetű szerkezet kísérleti robbantását. Kína 1964-ben sikeres kísérleti robbantást hajtott végre egy urániumtöltetű nukleáris fegyverrel. A világon fellelhető összes atomfegyver számát nehéz pontosan megállapítani, de az biztos, hogy 95 %-át az Egyesült Államok és Oroszország birtokolta. Az atomfegyver tulajdonképpen olyan fegyvernek bizonyult, amely alkalmazhatatlan volt az alkalmazásra. Ezért az atomfegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló nukleáris non-prolifерáció története Hiroshimával és Nagasakival kezdődött. Az ötvenes évek közepén az akkori atomhatalmak leszerelési tárgyalásokba kezdtek, melyek egyrészt a kísérleti atomrobbantások betiltását, másrészt a katonai célokra szolgáló hasadó anyagok előállításának befagyasztását célozták.

Az ENSZ közgyűlése 1957-ben hozta létre a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) nevű szervezetet, amelynek célja a világ atomenergia -kutatásának, -fejlesztésének és békés célú felhasználásának bátorítása és segítése volt. 1968-ban a Leszerelési Bizottság Konferenciáján az atomfegyverek elterjedésének és az esetleges nukleáris hadviselésnek megakadályozása érdekében aláírták az Atomsorompó Szerződést (NPT), amely eredetileg 25 éves időtartamra köttetett. Ez a szerződés 1970. március 5-én lépett hatályba, és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséget hatalmazta fel a benne foglalt előírások végrehajtására. A IAEA olyan biztosítékokat alakított ki, amelyek azt voltak hivatottak biztosítani, hogy az általa támogatott tevékenységek a továbbiakban ne szolgáljanak katonai célokra. Ennek érdekében az Atomsorompó szerződés és más nemzetközi szerződések alapján kötelező, teljes körű biztosíték-rendszert alkalmaznak az említett szerződésekhez csatlakozott, atomfegyverrel nem

rendelkező államok számára. Az NPT felülvizsgálati konferenciáit ötévenként tartják. Ez alkotja a jelenlegi nemzetközi non-proliférációs mechanizmust.

A nemzetközi non-proliférációs mechanizmus keretein belül a nemzetközi társadalom nagymértékű globális, regionális, bilaterális és unilaterális intézkedést hozott, egy sor szerződést és megállapodást írtak alá. Az elmúlt harminc év azt bizonyítja, hogy ezeknek a mechanizmusoknak a működése alapvetően sikeres, mert a nemzetközi társadalmat közös nevezőre hozta az atomfegyverek és az atomfegyverek elterjedésének megakadályozása tekintetében, azaz elismerést nyert, hogy az atomfegyverek, mint fegyverek csak ideiglenesen létezhetnek, és végül megsemmisítendőek.

Azonban az ezredfordulón a nemzetközi helyzet fejlődésével ennek a kétpólusú ellenállási szisztémának köszönhető a „végtermék” gyakorlatilag a létjogosultságának végéhez ért. Az atomfegyverek terjedésének terén folyamatosan új kérdések és új kihívások jelentkeznek egy-egy krízishelyzet kialakulásával, ami különösképpen aggasztó, mivel ebben a helyzetben a nemzetközi társadalom nehezen képes egyetértést kialakítani, ráadásul a nemzetközi non-proliféráció kérdéskörében kialakult vita is egyre inkább elmérgesedik, az álláspontok egymással élesen szembekerülnek, engedelményekre egyik fél sem hajlandó.

Az Egyesült Államok és egyes nyugat-európai országok szerint a jelenlegi NPT legnagyobb kihívása a non-proliféráció területéről származik. Így például rámutatnak az északi-koreai nukleáris kérdésre, továbbá számos ország erőfeszítésére, miszerint a „békés felhasználás” leple alatt titokban atomfegyverek megszerzésén ügyködik, a globális földalatti atomfegyver-piacra, stb. Az amerikaiak hangsúlyozzák azt is, hogy a szeptember 11.-esemény után a terrorizmus a nemzetközi békét és biztonságot leginkább veszélyeztető tényezővé vált, és a terroristák igyekezete tömegpusztító fegyverekhez jutni, így előbb vagy utóbb, de atomfegyverekhez is fognak jutni. Ezek a non-proliféráció terén jelentkező problémák azt bizonyítják, hogy az NPT non-proliférációval és békés felhasználással kapcsolatos rendelkezéseiben hiányosságok vannak. Ezért szerintük a nemzetközi atomfegyverek elterjedése elleni harcban a hangsúlyt az elterjedés megakadályozására kell helyezni. 2003 óta az USA, Franciaország, Németország és más nyugati nagyhatalmak bevezették a PSI-t (Proliferation Security Initiative), azaz magyarul a Tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó biztonsági kezdeményezést.

A legtöbb atomfegyverekkel nem rendelkező államok, köztük leginkább a fejlődő országok szerint az NPT előtt álló új kihívások az atomfegyver-leszerelés irányából, pontosabban az Egyesült Államok felől jelentkeznek, pl. USA nem hajlandó aláírni az NPT Önkéntes Alapú Kiegészítő Mintajegyzőkönyvét, nem mutat semmiféle hajlandóságot arra, hogy beolvassza az általa birtokolt legnagyobb atomfegyver arzenált, hanem pont ellenkezőleg: még folyamatosan fejleszti is. 1999 októberében megtagadta a CTBT ratifikálását. 2002 júniusában egyoldalúan kilépett a nemzetközi katonai fegyverzet kezelés alapkövének tekintett Rakétaelhárító Védelmi Rendszereket Korlátozó Szerződésből (ABM). 2003 májusában feloldotta az atomfegyver-kutatásokra vonatkozó tiltást. A szeptember 11-i események után az amerikai kormány kialakította az úgynevezett „megelőző csapások” stratégiáját és más országokat nukleáris csapási

célpontként jelölt meg. Az amerikai politika és a nemzetközi reakciók eredményeként a különböző országok a saját állambiztonságukért kezdtek aggódni, bizalmukat veszítették a nemzetközi non-proliferációs rendszerben. Emiatt az NPT hatáskörében komoly gyengülés mutatkozott, és ez vezetett a nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok jelenlegi nehéz helyzetéhez.

Az atomfegyver-leszerelés és a non-proliferáció az ugyanannak a kérdésnek két oldala. A nemzetközi non-proliferáció jelenlegi megfeneklése alapvető okainak egyike, hogy az atomhatalmak nem tartják magukat korábbi ígéreteikhez, hogy csökkentik, majd megsemmisítik atomfegyvereiket. Másik okaként az hozható fel, hogy egyes atomfegyverekkel nem rendelkező államok sem tartják magukat ahhoz az ígéretükhöz, miszerint nem törekszenek atomfegyver beszerzésére.

Ebből az ördögi körből kilépni leginkább a nézetek átformálásával lehet, azaz az „állambiztonság” fogalmát át kell engedni a „kollektív biztonság” és a „globális biztonság” fogalmának. Ez a nézetformálás csak akkor lehet sikeres, ha a nemzetközi és regionális szinten véleményadó nagyhatalmak kezdeményezésével történik. A nagyhatalmak vezetésével megteremtünk egy enyhe nemzetközi helyzetet. A párbeszéd és diplomáciai úton keresztül meg oldjuk a nemzetközi konfliktusokat. Megfelelős intézkedések meghozatalával megszüntetjük az atomfegyverekkel nem rendelkező államok atomfegyver beszerzésére irányuló törekvéseit. Hatékony közbelépéssel megszakítjuk a nem állami intézmények atomfegyver-beszerzési csatornáit. És végül de nem utolsó sorban garantáljuk az atomfegyverekkel nem rendelkező államok nukleáris energia békés célú felhasználáshoz kapcsolódó méltányolható jogát. Ezeket az intézkedéseket és politikát egyidejűleg kell bevezetni.

II. FEJEZET

A Kínai Népköztársaság külpolitikai gyakorlat és annak szerepe, kihatásai az államalapítás óta

II. 1. A Kínai Népköztársaság megalapítása óta folytatott külpolitikája – időszakok szerint³⁸

II. 1. 1. A Kínai Népköztársaság megalapítása és az ötvenes évek korszakának „egy oldalra hajlás” politikája³⁹

A háttér: 1949-ben, a Kínai Népköztársaság kikiáltásakor az ország külpolitikájának legfontosabb feladata az új Kína fennmaradási jogának kivívása volt, azaz teljesen leborotválni az imperializmus kontrollját, visszaállítani az ország függetlenségét, és szuverenitását. Azonban ekkoriban az USA a kínai politikával szemben ellenséges álláspontot képviselt, és a koreai háborún és a tajvani katonai bázison keresztül Kína biztonságát komolyan veszélyeztette.

A politika: 1949. szeptember 30-án a Kínai Népköztársaság Népi Politikai Tanácskozó Testülete elfogadta a gyakorlatilag ideiglenes alkotmányként tekintett, úgynevezett „Általános programot” (más néven Közös program). Ezzel a Mao Zedong által felvetett „újrakezdés”, „a szoba nagytakarítása után lehet csak vendégeket hívni” és az „egy oldalra hajlás” – e három külpolitikai irányvonal jogilag is megerősítést nyert, és az új Kína történelme korai szakaszának három fő külpolitikai irányvonalává vált. Napjainkban a Kína diplomácia-történelmét tanulmányozók e három különálló egységet gyakran összevonva egyszerűen az „egy oldalra hajlás” politikájának nevezik. Az úgynevezett „újrakezdés” gyökeresen szakít a régi Kína külpolitikájával, nem ismeri el a régi Kína által a külföldi országokkal kötött külkapcsolatokat; új diplomáciai rendszert épít ki, és új külpolitikát folytat. A „szoba nagytakarítása után lehet csak vendégeket hívni” azt jelenti, hogy felül kell bírálni a régi Kína által kötött államközi szerződéseket és megállapodásokat, az egyenlőtlen paktumokat hatályon kívül kell helyezni, el kell törölni az imperialista koncessziókat és ezek kihatásait, majd ezután a világ országaival egy új, az egyenlőségen és a kölcsönösségen alapuló diplomáciai kapcsolatrendszert kell kiépíteni. Az úgynevezett „egy oldalra hajlás” azt takarja, hogy

³⁸ A kínai külpolitikáról szóló fejezethez felhasznált irodalomból a legfontosabbak: Li Tiecheng: Fifty Years of United Nations, 1995.9 by Chinese Books

³⁹ A korszak külpolitikájára vontkozóan lásd: Chen Jiehua: A 21. századi kínai diplomáciai stratégia, Shisi Kiadó, 2000.1.; Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/3821/2005/04/06/>

a nemzetközi politika tekintetében határozottan a Szovjetunió által vezetett béke és demokrácia táborába kell lépni, vagyis a szocializmus felé kell fordulni.

II. 1. 2. Az ötvenes évek végétől a hatvanas évek végéig tartó korszak „két közepső zóna” politikája⁴⁰

Háttér: Ebben az időszakban a világ továbbra is forrongott, a nemzetközi erők folyamatosan polarizálódtak és újraszerveződtek. A Szovjetunió az USA-val küzdelemben kezdett a világhegemónia megszerzéséért. Mindkét ország azon igyekezett, hogy fenntartsa a kétpólusú világrendet. Mindeközben mindegyik a maga szövetségesei között fenn akarta tartani a saját felügyeletét, amely törekvéssel a két táboron belül kiéleződtek a belső ellenőrzés érvényesítése iránti és elleni harcok. A szocialista tábor szétszakadt, de az imperialista táboron belül is számos nézeteltérés támadt. Mindeközben az ázsiai, afrikai és latin-amerikai nemzeti felszabadítási mozgalmak is gyors fejlődésnek eredtek, a nyugati gyarmatosító rendszerek egymás után omlottak össze, egyre több ország kiáltotta ki függetlenségét. Az el- nem -kötelezett mozgalom és a 77-ek csoportja megszületik, és a nemzetközi kapcsolatokat jelentősen befolyásolja. Ez alatt az időszak alatt az USA folytatta Kína-ellenes politikáját, és nemcsak fenntartotta a tajvani és a tajvani-öbölbeli katonai jelenlétét, de kirobbantója volt a Vietnám elleni megszálló háborúnak is, amellyel déli irányból fenyegette Kínát. A Szovjetunió szintén szakadatlanul nyomást fejtett ki Kínára, a mongolokkal szövetkezve jelentős erőket csoportosítva a kínai-szovjet határra. Ez az országhatáron vérontásig fajuló összetűzésekhez vezetett, így Kína biztonsága északon is veszélybe került. A kínai-szovjet viszony minden tekintetben megromlott. 1964. október 16-án először végezett sikeres atomrobbantási kísérletet, és ezzel Kína is atomhatalommá vált.

Politika: felismerve, hogy a két szuperhatalom Kínára, mint ellenségre tekint, Mao Zedong elnök hűvös fejjel elemezte az aktuális nemzetközi helyzetet, és kidolgozta a „két közbülső zóna” elméletének stratégiai politikáját. Mint arra rámutatott, a „közbülső zóna” két részre osztható: az egyikbe Ázsia, Afrika és Latin-Amerika gazdaságilag elmaradott országai tartoznak, míg a másikba főként európai imperialista hatalmak és a gazdaságilag fejlett tőkés országok. Mindkét fél ellenzi az Amerikai Egyesült Államok irányítását. A kelet-európai országokban szintén felütötte fejét a szovjet irányítás ellenzése. Kína külpolitikája ebben az időszakban az első „közbülső zónára” támaszkodik, a második zónával igyekszik összetartani, és szembehelyezkedik a két szuperhatalom hegemonizmusával. Ezért sokan úgy értékelik ezt az időszakot, hogy Kína „a két ököllel verekedés” politikáját folytatta.

II. 1. 3. A hatvanas évek végétől a hetvenes évek végéig

⁴⁰ Lásd erről: A titkos kapu—a Köztársaság diplomáciai dokumentuma, Tuanjie Kiadó, 1993.7.; Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/2005/04/06/>.

tartó „lineáris” politika⁴¹

Háttér: Ekkoriban a Szovjetunió és az USA ereje kiegyensúlyozott volt, de az erősödés a Szovjetunió javára kezdett hajlani. A Szovjetunió katonai ereje gyorsan növekedett, míg az USA-t leterhelte a vietnámi háború, ezért a szovjetekhez képest katonai ereje viszonylag gyenge volt. A hegemoniáért folyó küzdelemben a szovjetek támadásba lendültek, míg az amerikaiak védekezésre kényszerültek. Az USA annak érdekében, hogy a szovjetekkel fel tudja venni a versenyt, megoldást keresett arra, hogy a vietnámi háborúból kiháráljon, és Kínához közeledjen. Mindeközben a szovjetek élesítették a hegemoniáért folyó harcot, katonai erőket vontak össze és tovább erősítették a Kínára kifejtett nyomást. A nyugat-európai és a japán gazdaság látványos fejlődésnek indult, és egyik napról a másikra az USA riválisává vált. Az ázsiai, afrikai és latin-amerikai népek szabadságharca óriási győzelmet aratott, és az antiimperializmus, -kolonializmus és -hegemonizmus fő erejévé váltak. 1971. októberében a Kínai Népköztársaság visszaszerezte jogos helyét az ENSZ-ben és az ENSZ Biztonsági Tanácsában.

Politika: A kínai-szovjet kapcsolatok megszakadása után Mao Zedong az aktuális nemzetközi helyzethez illeszkedően vetette fel a „három világ” stratégiai elméletét, amely az „első világ” alatt az USA-t és a Szovjetuniót értette, a „harmadik világ” alatt fejlődő országokat, és minden más ország a „második világhoz” tartozott. Kína külpolitikája a harmadik és a második világ egyesítésére irányult. Nem sokkal ezután Mao Zedong elnök kidolgozta a Japántól Európán át Amerikáig tartó lineáris stratégiát, amelyben a szovjet fenyegetés ellen minden erőt összpontosítani kívánt. Mao elnök „lineáris” értelmezése jól mutatja a hetvenes évek elejének külpolitikai irányvonalának jellemzőit, de különösen a kínai amerika-politikában bekövetkezett jelentős kiigazítást. E kiigazítás fő célja az volt, hogy Amerikát is beleértve minden lehetséges és egységesíthető erővel szövetségre kell lépni, és együttesen kell felvenni a harcot a szovjet hegemonista törekvésekkel szemben.

II. 1. 4. A hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek végéig tartó időszak „két fő átalakulása”⁴²

Háttér: Ebben a periódusban, mivel a szovjetek folyamatosan a kifelé irányuló terjeszkedéssel foglalkoztak, frontvonalukat elnyújtották. Különösen az afgán hábo-

⁴¹ A „lineáris politikáról” lásd: A titkos kapu—a Köztársaság diplomáciai dokumentuma, Tuanjie Kiadó, 1993.7.; Chen Zhiping, Feng Hui, Chen Jiping: Száz szenzációs esemény 20. században, Jilin Népi Kiadó, 2000. 1

⁴² Lásd erről: Xiao Yue, Zhu Liqun: Az egyszerűsített nemzetközi kapcsolatok története., Shijie Zhishi Kiadó, 2002.12.; Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/2005/04/06/>

rúba való belépése után az ország külső és belső konfliktusai egyaránt elmélyültek, az ország ereje jelentősen csökkent. Miután az USA „kihátrált” Vietnámból, mind külső, mind belső megítélése javult. Az amerikai-szovjet hegemoniai csatározások egyensúlyba, kimozdulásra képtelen szakaszba jutottak. Nyugat-Európa és Japán kiemelkedése, a fejlődő országok megerősödése és a világ polarizálódási folyamata ekkor kezdődik. A világ a hangsúlyt két fő kérdésre helyezi: a béke védelmére és a fejlődés elősegítésére.

Politika: Deng Xiaoping az akkori nemzetközi helyzet változásaira tekintettel az elsők között hívta fel a figyelmet a „két fő átalakulásra”, amelyből az egyik azt jelenti, hogy viszonylag hosszú időn belül valószínűleg nem következik be világméretű háború, ezért a világbéke megteremtése ígéretes lehetőség. Ebből kifolyólag megváltoztatta a nézetét, miszerint a háború veszélye elkerülhetetlen. A második pedig azt jelenti, hogy megváltoztatta a „lineáris” stratégiáját, magasba emelte a hegemonia elleni harc és a világbéke védelmének zászlaját, és határozottan kiállt a béke oldalán. 1982. decemberében a Kínai Népköztársaság Országos Népi Gyűlése által elfogadott új alkotmány jogi formában erősítette meg a „két fő átalakulás” tartalmi elemeit, mint Kína új korszakának külpolitikáját. „Kína kitart a független, önálló külpolitika, a szuverenitás és a területi integritás kölcsönös tiszteletben tartása, a kölcsönös meg-nem-támadás, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök, azaz a békés egymás mellett élés öt alapelve mellett, és kész ezek alapján a világ bármely országával diplomáciai kapcsolatot létesíteni, valamint gazdasági és kulturális kapcsolatokat folytatni. Ellenzi az imperializmust, a hegemonizmust, a kolonializmust, erősíti a világ népeinek összefogását, támogatja, hogy az elnyomott nemzetek és a fejlődő országok kivívják és megtartsák a nemzeti függetlenségüket, fejleszti a nemzetgazdaság igazságos harcát, törekszik továbbá a világbéke megvédésére és az emberiség fejlődésének elérésére”.

II. 1. 5. A nyolcvanas évek végétől a kilencvenes évek közepéig tartó korszak „húsz írásjegyes elve”⁴³

Háttér: A nemzetközi helyzet gyors és mélyreható változásokat él meg ekkor. A kelet-európai országok politikai rendszere megváltozik, a két Németország egyesül, a Szovjetunió pedig széthullik. A kétpólusú világrendszer ezek által a változások által megszűnt, az USA és Szovjetunió köré kumulálódó hidegháború szintűgy. A hidegháborús gondolkodásban azonban nem történt változás, a hegemonizmus és az erőpolitika továbbra is alapjaiban fenyegette a világbékét és stabilitást. A nemzetközi szocialista mozgalom számos bukást volt kénytelen elszenvedni, a különböző erők ismét megosztották az egységet, így a világ egy a régi és az új közötti átmeneti állapotba

⁴³ Lásd erről: Chu Shulong: Kína-Amerika kapcsolatának fejlődési tendenciája a hidegháború után, Kínai Társadalmi Tudomány Kiadó, 2001. 5

került. A világ két nagy kérdéssel, a béke és a fejlődés kérdésével szembesült. A nemzetiségi, vallási, területi és más eredetű konfliktusok fel-fellángoltak, majd 1991-ben kitört az Öböl-háború.

Politika: Kína kitart a független, önálló külpolitika és a békés egymás mellett élés öt alapelve mellett. Azonban szembesülve a nemzetközi erőviszonyok jelentős, Kína számára rendkívül kedvezőtlen változásaival, Deng Xiaoping kidolgozta a kínai diplomácia irányelveként szolgáló „húsz írásjegyet”. Ez magyar fordításban annyit tesz, hogy „csendesesen megfigyelni, nyugodtan intézkedni, stabilizáltan állni, nem cselekedni, de néha cselekedni is kell”. Ez azt jelenti, hogy nyitott szemmel kell járni a világban, nem kell senkitől sem félni, de senkit sem kell megsérteni. Barátokat kell szerezni, de tisztán kell tudni, hogy velük mit szabad csinálni, mit nem. Lehajtott fejjel dolgozni keményen, nem vezetőként fellépni, túlságos szavakat nem mondani, túlságos dolgokat nem tenni. Kína a nemzetközi porondon már nem egy jelentéktelen tényező, hanem cselekedni képes és köteles ország.

II. 1. 6. Az 1997 óta folytatott „teljesirányú diplomácia”⁴⁴

Háttér: Az ezredfordulón a béke és a fejlődés továbbra is a kor fő áramlatai maradtak. Kína „békésen kiemelkedik”, az ország ereje gyorsan növekszik. 1997. július 1-jén Hongkongban, majd 1999. december 20-án Makaóban helyreállította szuverenitását. A világ multipolarizációja tovább folytatódott, és kialakult a „egy szuperhatalom és négy erőshatalom” (azaz az USA és az EU, Oroszország, Kína valamint Japán). A gazdaság globalizációja is továbbfejlődött. A dél-kelet-ázsiai térség és Oroszország egymás után került a pénzügyi válság hatása alá. A nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek nagy számban való elterjedése, és a nem-tradicionális biztonsági tényezők növekedése miatt az USA, az ázsiai-csendes-óceáni térség országai, valamint Európa korábban sohasem tapasztalt számú és mértékű terrortámadást szenvedett el. Az iráni és a koreai atomkérdés ismételten kiéleződött. Az USA megkerülve az ENSZ Biztonsági Tanácsát először Koszovóban, majd Afganisztánban és Irakban kezdett háborút, így a jelenlegi világpolitika és biztonsági mechanizmusok súlyos kihívással szembesülnek. A nemzetközi élet versengési tendenciái a politikai ideológia és a társadalmi berendezkedés színteréről a nemzetközi mechanizmusok felé terelődnek. A nemzetközi mechanizmusok elosztása újjászervezési szakaszba lépett, ahol az ENSZ reformja is sürgető kérdéssé vált.

Politika: Ebben az időszakban Kína a béke, a fejlődés és az együttműködés fő zászlóvivője lett. Kitartott a független és önálló külpolitika folytatása mellett. A békés egymás mellett élés öt alapelve mentén aktívan vitte előre a teljesirányú, többretegű,

⁴⁴ A kilencvenes évek végének külpolitikájáról lásd: Pang Zhongying: Globálizálás, antiglobálizálás és Kína (Shanghai Népi Kiadó, 2002.) 216-230.o.; Chen Li: A kínai állami stratégiai kérdésekről bejelentés, Kínai Társadalmi Tudomány Kiadó, 2002. 9

széleskörű, és hangsúlyozott külvilág felé nyitást. Kína aktív mozgatórugója lett a különböző típusú világszintű „partnerségi kapcsolatok” kialakításának, a békés és sokszínű jószomszédsági kapcsolatok, valamint a nagyhatalmakkal való új típusú és stabil kapcsolatok kiépítésének, a fejlődő országokkal való viszony erősítésének és az együttműködést célzó politika kialakításának. Kína aktívan részt vesz a multilaterális nemzetközi együttműködésekben és a nemzetközi ügyekben. Szót emel a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódása, a kölcsönös bizalom és előnyök, valamint az egyenlőség és együttműködés, mint lényegi kérdés köré gyülekező új biztonság szemlélet mellett, és felhívja a figyelmet a globális együttműködés kialakításának szükségességére a globális kihívásoknak való megfelelés érdekében. Kína kitart amellett, hogy a kínai nép alapvető érdekeiből kiindulva a világ népeinek közös érdekét szem előtt tartva kiterjessze a jog és igazságosság érdekében történő, a hegemonia, az erőpolitika és a terrorizmus elleni harcot. Kína álláspontja, hogy békés tárgyalások útján kell megoldani a nemzetközi viszályokat, ellenzi a fegyveres megoldást és a kölcsönös fegyveres fenyegetés módszerét.

II. 2. A Kínai Népköztársaság megalapítása óta folytatott külpolitikai gyakorlat szerepe és kihatásai ⁴⁵

II. 2. 1. A Kínai Népköztársaság megalapítása utáni időszakról az ötvenes évek végéig⁴⁶

Külpolitikai gyakorlat:

a) Kína a Szovjetunióval és a szocialista országokkal diplomáciai kapcsolatot létesít, és baráti kapcsolatokat ápol. 1949 decemberétől 1950. februárjáig nemcsak Mao Zedong elnök, de Zhou Enlai miniszterelnök is ellátogatott a Szovjetunióba, és aláírták a kínai-szovjet barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási megállapodást, amely a régi Kína által a Szovjetunióval kötött, Kína jogait és érdekeit sértő kínai-szovjet barátsági szövetségi megállapodást volt hivatott felváltani. A kínai-szovjet barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási megállapodás aláírása jó hatással volt a két ország baráti együttműködésének megerősítésére és a lehetséges külföldi agresszió elleni közös fellépésre.

b) Kína határozottan ellenzi az amerikai agressziós és háborús politikát Az új Kína megalapítása utáni időszakban az USA nemcsak politikailag szigetelte el Kínát,

⁴⁵ A kínai külpolitika gyakorlatáról szóló fejezethez felhasznált irodalomból a legfontosabbak: Cao Ying: A titkos kapu—a Köztársaság diplomáciai dokumentuma, Tuanjie Kiadó, 1993.7; Mu Weimin: Hagyan látják Kínát a külföldi állami vezetők, politikusok, Kínai Társadalmi Kiadó 2000. 1; Mu Weimin: Hagyan látják Kínát a külföldi kutatók, újságírók, Kínai Társadalmi Kiadó 2000. 1

⁴⁶ A korszak külpolitikai gyakorlatáról lásd: Ma Hong, Wang Mengkui: China Development Studies, by Chinese Development Publishing Company, 1999. 5

nemcsak gazdaságának megfojtására is törekedett, de Korea, Vietnám és Tajvan felől, egyszerre három oldalról katonailag is fenyegette. Kína arra kényszerült, hogy egyidejűleg három fronton bonyolódjon súlyos összecsapásokba az USA-val. A koreai polgárháború 1950. június 25-én tört ki. Ebbe a háborúba Amerika óriási katonai erővel avatkozott be, hadseregével elfoglalta Kína felségterületéhez tartozó Tajvan szigetet, ezáltal közvetlenül veszélyeztette Kína biztonságát. Kína Korea kérésére nagyon hamar döntést hozott önkéntes csapatok küldésére, belépett a koreai háborúba, így katonailag és diplomáciailag is, egyszerre két fronton szemtől szemben mérhette össze az erejét az USA-val. Ennek eredményeképp az Egyesült Államok 1953. július 27-én végül alá kényszerült írni a koreai fegyverszüneti egyezményt. Mindeközben Kína a rendkívüli nehézségek közepette is teljes erőbefektetéssel támogatta a vietnámi nép által a francia kolonializáció és az amerikai agresszió ellen vívott háborúját.

c) Új nemzetközi kapcsolatok kialakításának aktív keresése Az ázsiai és afrikai országok egységének és együttműködésének kialakítása érdekében Kína részt vett és aktív szerepet vállalt az 1955 áprilisában az indonéziai Bandungban megtartott Ázsiai-afrikai országok konferenciáján. Ez a háború utáni első nemzetközi konferencia, amelyet ázsiai és afrikai országok maguk rendeztek, és amelyen nem jelentek meg a nyugati gyarmatosító országok. A Zhou Enlai miniszterelnök vezette kínai delegáció a „közös értékek keresése a különbségek fenntartása mellett” irányelv mentén különösen hatékony munkát végzett, sikeresen visszaverte a konferencia megosztására és tönkretételére tett kísérleteket; előrelépést sikerült elérnie azáltal, hogy a békés egymás mellett élés öt elve alapján a konferencia elfogadta a híres „bandungi tíz elvet”, így jelentősen hozzájárult az ázsiai és afrikai népek egységének megvalósításához.

Szerepe és kihatása: az e periódus során folytatott diplomáciai tevékenységével az új Kína stabilan megvetette lábát a nemzetközi diplomáciában. 1956-ra már 25 ország létesített diplomáciai kapcsolatot vele. Kína és a szocialista országok baráti kapcsolatai egyenletesen fejlődtek, ezáltal a szocialista tábor ereje is nagymértékben növekedett, amely jelentősen elősegítette a távol-keleti és a világbéke védelmét. Az Egyesült Államok ellen Észak-Koreát és a Franciaország ellen Vietnámot segítő harcban elért győzelem bizonyítja, hogy az új Kína az ázsiai- és a világbéke védelmének egyik fontos erejévé vált. A Kína által kezdeményezett békés egymás mellett élés öt elve elnyerte a világ nemzetjeinek széleskörű elismerését és bebizonyította életképességét.

II. 2. 2. Az ötvenes évek végétől a hatvanas évek végéig

tartó korszak⁴⁷

A külpolitikai gyakorlat:

a) összefogás az ázsiai, afrikai és latin-amerikai országokkal és népekkel és az együttműködés nyomatékos megerősítése A kínai kormány és nép eltökélten támogatta Egyiptom, Irak, Libanon, és más arab országok antiimperialista és anti-expanziós harcát. Határozottan támogatta Kuba, Panama, Dominika és más latin-amerikai országok USA-elleni, hazafias küzdelmét, a Szaharától délre fekvő afrikai országok és népek gyarmatosítók és rasszizmus elleni harcát. Először Guineával, majd sorban Ghánával, Malival, Kongóval, Tanzániával és más országokkal is barátsági egyezményt és gazdasági-technológiai megállapodást írt alá. Aktív támogatásban részesítette többek között Angolát, Guinea-Bissaut, Mozambikot, Zimbabwét és Namíbiát a függetlenségéért folytatott fegyveres harcban, valamint a dél-afrikai népet a fehér faj által fenntartott rasszizmus elleni küzdelmében. Kína jószomszédsági politikát folytatott Burmával, Nepállal, Mongóliával. Afganisztánnal baráti hangulatú tárgyalásokkal oldotta meg a történelem által hátrahagyott határvitákat, aláírta a határvonalról szóló egyezményt, valamint Pakisztánnal a határvonalról szóló megállapodást kötött. Indonéziával megoldotta az indonéziai kínai lakosság kettős állampolgárságának kérdését is. Aktívan támogatta az El Nem Kötelezettek Mozgalmát, az ázsiai és afrikai országokkal folyamatosan erősítette a kapcsolatait. A bandungi konferenciától a hatvanas évek végéig 22 ázsiai és afrikai ország állam- vagy kormányfője tett látogatást Kínában. Mindeközben olyan államférfiak, mint Liu Shaoqi, Zhou Enlai és mások, számos ázsiai és afrikai régióba látogattak el, és mélyítették tovább Kína és az adott országok kölcsönös megismerését.

b) A Nyugat-Európával és Japánnal kialakított kapcsolatok Kína aktívan fejlesztette a nyugat-európai országokkal a kapcsolatait. Nemcsak azzal, hogy Svájcjal, Svédországgal, Dániával, Norvégiával és Finnországgal egészen korán diplomáciai kapcsolatokat létesített, de más országokkal is javította a baráti kapcsolatait. Franciaországgal 1964-ben létesített diplomáciai kapcsolatokat, Olaszországgal és Ausztriával pedig kölcsönös kereskedelmi képviselő kiküldésében állapodott meg. A kínai kormány őszintén remélte, hogy Japánnal normalizálhatja kapcsolatát, azonban az akkori szituációnak köszönhetően a két ország kapcsolatai mindössze a civil kapcsolatok aktív fejlesztésére korlátozódhattak, ezek azonban a különböző civil szerveződésekén keresztül folyamatosan erősödtek.

c) A szovjet irányítással és fenyegetéssel való szembefordulás Az ötvenes évek végén Hruscsov felvetette, hogy a két ország közösen telepítsen hosszúhullámú rádióadót, valamint hogy a két ország közös tengerészetet alakítson ki. Azt akarta még,

⁴⁷ Lásd erről: Xiao Yue, Zhu Liqun: Az egyeszerűsített nemzetközi kapcsolatok története., Shijie Zhishi Kiadó, 2002.12.; Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/2005/04/06/>

hogy Kína a tajvani kérdésben, valamint a kínai-indiai határvitában a szovjet világpolitikai stratégiát kövesse. Mivel ezek a szovjet követelések sértették Kína szuverenitását, határozott elutasításra találtak. Erre válaszul a szovjetek egy sor olyan lépést tettek, amely a két ország viszonyát elmérgesítette. 1960 júliusában a Szovjetunió egy hónap alatt visszavonta Kínából mind az 1390 szakértőjét, felrúgta a kínai és a szovjet kormány által megkötött tizenkét megállapodást, több mint 300 szakértői szerződést, és megszüntetett több mint 200 tudományos együttműködési projektet. Ezek után Kína xinjiangi határvidékén határvitákat szított. Hogy megvédje szuverenitását, és fellépjen a szovjetek agressziója ellen, Kína a szükséges mértékig harcba bocsátkozott. Brezsnyev hatalomra kerülése után a Szovjetunió tovább fokozta a katonai fenyegetést. A kínai-szovjet határon egymilliós hadsereget vont össze, és folyamatosan fegyveresen provokálta Kínát, sőt betört a kínai Zhenbao dao-ra, és más határmenti övezetekbe, nagy volumenű fegyveres konfliktust kényszerítve ki. A szovjetek Kína nukleáris bázisának lerombolásával fenyegettek, a kínai-szovjet viszonyt a háború szélére taszítva ezzel. A katonai provokációkra Kína határozott megtorlással válaszolt, visszaverte a többször ismétlődő fegyveres betörést a kínai-szovjet határon. 1969 szeptemberében a szovjet fél kérésére Zhou Enlai miniszterelnök a pekingi reptéren találkozott Kosziginnel, a szovjet miniszteri értekezlet elnökével, amely találkozó során közös megegyezésre jutottak abban, hogy a felek fenntartják a határvonalon kialakult status quot, megelőzik a további fegyveres konfliktusok kialakulását, és a továbbiakban tárgyalások útján jutnak közös nevezőre a határvonal kérdésében.

d) Határozott szembehelyezkedés az amerikai militantizmussal a koreai háború befejeztével Kína nagy erőket mozdított meg azért, hogy tárgyalóasztalhoz ültesse az USA-t a kínai-amerikai viszony enyhítésének érdekében. A kínai-amerikai nagyköveti fórumra ilyen légkörben került sor. Azonban az amerikaiak részéről egyáltalán nem volt tapasztalható őszinteség: a tárgyalások hosszúra nyúltak, majd végül a patthelyzet bekövetkeztével megszakadtak. 1955-ben az USA több különböző módon avatkozott a dél-kelet-ázsiai ügyekbe. Vietnámban például azzal, hogy pénzzel, fegyverekkel és tanácsadókkal vette rá a vietnámiakat, hogy egymást öldököljék. Egészen addig merészkedett, hogy több tízezres hadsereggel nagy volumenű agressziót indított Vietnám ellen. Laoszban polgárháborút szított, Kambodzsát pedig felforgatta és lerohanta. A dél-kelet-ázsiai térség feszültsége egyre súlyosbodott. Kína a teljes győzelem eléréséig támogatta a vietnámi nép amerika-ellenes ellenállási harcát.

Szerepe és kihatásai: Ebben az időszakban kínai nemzetközi szerepe egyre bővül, beindult a diplomáciai kapcsolatfelvétel második nagy hulláma. 1969-re már több mint ötven ország létesített diplomáciai kapcsolatot Kínával. Kína ekkorra egy olyan, a Szovjetunió és az USA között elhelyezkedő, fontos önálló erővé vált, amely az ázsiai és a világbéke megőrzése érdekében komoly szerepet játszott.

II. 2. 3. A hatvanas évek végétől a hetvenes évek végéig

tartó időszak⁴⁸

A diplomáciai gyakorlat:

a) Kína él az USA által folyamatosan küldött, az államközi viszony javítására irányuló jelzésekkel, és korrigálja korábbi Amerika-politikáját.

A kínai-amerikai nagyköveti konferencia újraindítása, az úgynevezett ping-pong-diplomácia beindítása, Kissinger titkos kínai látogatása, Nixon elnök kínai látogatása, a két ország vezetőinek többszöri személyes találkozója vezetett ahhoz, hogy végül 1972 februárjában kiadták a „Kínai-amerikai közös nyilatkozatot” – ezzel áttörést értek el a két ország viszonyában. 1973 januárjában kínai-amerikai döntés született kölcsönös összekötői iroda létrehozásáról. 1979 januárjában pedig a két ország hivatalosan is felvette a diplomáciai kapcsolatot egymással, ezzel a két ország viszonya normalizálódott. Még ugyanebben az évben Deng Xiaoping miniszterelnök-helyettes az amerikai fél meghívására az USA-ba látogatott, ezzel elősegítette a kínai-amerikai kapcsolatok további javulását.

b) Hangsúlyozott szembehelyezkedés a szovjet hegemonisztikus törekvésekkel, törekvés a szovjet fenyegetés tárgyalások útján történő elhárítására

A hetvenes években a szovjetek északról, nyugatról és délről egyszerre ostromolták Kínát. A két ország tárgyalás fordulót tartott a határvitáról, de jótányi előrelépést sem sikerült elérni. Mivel a kínai-szovjet barátsági szövetségi és kölcsönös segítségi egyezmény gyakorlatilag már csak névleg létezett, az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága úgy döntött, hogy nem hosszabbítja meg. Így megszűnt a Kína és a Szovjetunió közötti formális szövetség. Ezzel egyidejűleg Kína bilaterális tárgyalásokat kezdeményezett. Mivel a szovjetek elutasították a két ország között ténylegesen fennálló problémák megoldását, a tárgyalások első fordulója eredménytelenül zárult. Kína a világ többi országával együtt határozott tiltakozását fejezte ki a szovjetek afganisztáni behatolásának hírére. Gyakorlati lépéseket tett annak érdekében, hogy támogassa az afgán nép szovjetellenes küzdelmét, és hatékonyan korlátozta a szovjet terjeszkedési elképzeléseket.

c) Kína visszaszerzi jogos tagságát az ENSZ-ben, és ott aktívan küzd az igazságosság védelme mellett.

1971 októberében a fejlődő országok támogatásával az ENSZ XXVI. Közgyűlése elsőprő többséggel megszavazta a 2758-as számú határozatot, amellyel a Kínai Népköztársaságot visszahelyezte az öt megillető jogaiba az ENSZ-en belül, valamint azonnali hatállyal eltávolította a Kuomintang képviselőit és szervezeteit az ENSZ-ből. 1974 áprilisában Deng Xiaoping miniszterelnök-helyettes egy delegáció kíséretében az ENSZ rendkívüli ülészakán kifejtette Kína álláspontját a világhelyzetről, az új gazdasági rend kialakításáról. Beszámolója meleg fogadtatásban részesült.

⁴⁸ Lásd erről: Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/2005/04/06/>

Szerepe és kihatásai:

A „lineáris politika” keretén belül az amerikaiakkal a szovjetek ellen való szövetség segítségével sikerült megfordítani a két oldalról érkező ellenséges szorongatást, és a világpolitikában egy hárompólusú amerikai – szovjet – kínai viszonyrendszert kialakítani. Ezáltal Kína a nemzetközi élet egyik meghatározó ereje lett. Ez a politika hatékonyan korlátozta a szovjet globális terjeszkedési elképzeléseket, megfelelt a világ népei hosszú távú érdekeinek. Az ENSZ határozatban helyezte jogaiba vissza Kínát. Ez egyrészt tükrözte Kína nemzetközi elismertségének növekedését, másrészt pedig jelezte, hogy a Kína elszigetelésére irányuló imperialista törekvések teljes csődöt mondtak. Ezután Kína a legtöbb nyugati hatalommal diplomáciai kapcsolatot létesített és diplomáciai kapcsolatfelvételeinek harmadik tetőpontjához érkezett. Az ENSZ-ben habozás nélkül a fejlődő országok népes csoportja mellé állt, lankadatlan szorgalommal dolgozott velük együtt az ENSZ alapokmánya alapelveinek megvalósítása, a világbéke védelme, az országok közötti baráti együttműködés megerősítése, és az emberiség haladásának elősegítése érdekében.

II. 2. 4. A hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek végéig tartó időszak⁴⁹

A külpolitikai gyakorlat:

a) A hegemonia ellenzése, a világbéke védelme: Kína fokozatosan rendezte az USA-val és a Szovjetunióval a viszonyát. A nemzetközi szinten a hegemonia elleni összefogás egyik vezéralakja, határozottan békepárti: „Aki békét akar, azt támogatjuk, aki hegemoniát és háborút akar, azzal szembehelyezkedünk”. Ezen irányelv alapján fejlesztette és normalizálta az amerikai, japán, nyugat-európai kapcsolatrendszerét, javította a szovjet-kínai viszonyt, és minden téren fejlesztette a harmadik világ országaival a kapcsolatát.

b) Kína a politikai rendszerre és az ideológiára való tekintet nélkül, lépésről – lépésre javította és fejlesztette a Szovjetunióval és a kelet-európai országokkal a kapcsolatát

Ebben az időszakban Kína lépéseket tett annak érdekében, hogy a kínai-szovjet viszonyt kimozdítsa a hosszú ideje tartó konfrontációból és a patthelyzetből. Kína és a Szovjetunió bizonyos szinten felújította, esetenként még fejlesztette is a két ország gazdasági, tudományos és kereskedelmi cserekapcsolatait, kölcsönös előnyökkel járó együttműködéseit, valamint a szakember-cserét. 1989 májusában a Szovjetunió akkori elnöke, Gorbacsov látogatást tett Kínában, Deng Xiaopinggel csúcstalálkozót folytatott.

⁴⁹ A korszak külpolitikai gyakorlatáról lásd: Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/2005/04/06/>; Xiao Yue, Zhu Liqun: Az egyszerűsített nemzetközi kapcsolatok története., Shijie Zhishi Kiadó, 2002.12.

A két ország a „múlt befejezése és a jövő új kezdete” szellemében valósította meg az államközi kapcsolatok normalizálását. Mindeközben Kína újjáépítette és fejlesztette kapcsolatait a kelet-európai országokkal.

c) A kapcsolatok javítása és fejlesztése a környező országokkal, valamint a fejlődő országok széles körével

Kína és a környező országok történelem által terhelt kapcsolatainak kezelése során a felségterületek és felségvizek vitás kérdésében a Kína által felvetett javaslatok enyhítették az adott országokkal fennálló feszültséget. Az indiai viszony kérdésében azt az alapelvet követte, hogy a viszályokat békés úton kell megoldani, így nem sajnálta a fáradságot tárgyalásokba bocsátkozni, ezáltal fenn tudta tartani a határmenti békét és nyugalmat. A fejlődő országok széles táborát aktív támogatásban részesítette, hogy megerősíthessék a nemzeti függetlenségüket, fejleszthessék a nemzetgazdaságot. A fejlődő országokkal megerősítendő összefogást és együttműködést Kína diplomáciájának alapvető céljaként kezelte.

d) Az „egy ország-két rendszer” nagyszerű gondolat előmozdította az ország egyesítésének nagy ügyét

Hongkong és Makaó kérdésének megfelelő megoldása érdekében Nagy Britanniával és Portugáliával többfordulós tárgyalássorozatot tartott, amelynek eredményeként 1984 decemberében és 1987 áprilisában közös nyilatkozatban erősítették meg, hogy Kína 1997. július 1-jén Hongkongban, majd 1999. december 20-án Makaóban visszaállítja szuverenitásának gyakorlását.

e) A nyitás politikája, a nemzetközi gazdasági, kereskedelmi és tudományos együttműködés erősítése

Ebben az időszakban Kína alapjaiban szüntette meg a történelem által rákényszerített bezártságot, és pozitív hozzáállással lépett a világ irányába, folyamatosan tökéletesítette a sokrétű nyitási struktúrát, az egyenlőség és kölcsönös segítség alapján a világ országaival különböző gazdasági, kereskedelmi és tudományos cserekapcsolatokat indított útjára. Kína külkereskedelmi forgalmának összvolumene az 1978-as 20,6 milliárd USA dollárról 1989-re 111,6 milliárdra növekedett.

Szerepe és kihatásai: Deng Xiaoping iránymutatása alapján Kína külpolitikája fordulatot vett, amelyről elmondható, hogy ez volt a kínai diplomáciai stratégia legmélyebb, legsikeresebb fordulata. Képes volt élesen kirajzolni a független és önálló döntéseket hozó diplomácia jellegzetességeit, a szovjet kapcsolatok javításával egyidejűleg normális mederben tudta tartani az USA-val ápolt viszonyát. Ezen túlmenően a békés egymás mellett élés öt alapelvének alapján valóban meg tudta valósítani a külfölddel a baráti kapcsolatok fejlesztését. Ebből kifolyólag Kína ki tudta terjeszteni a saját diplomáciai mozgásterét, a nemzetközi stratégiai pozícióját és nagymértékben erősítette a nemzetközi életben a szólásjogát. Ez előnyös volt a világ multipolarizálódási folyamatának szempontjából, de előnyös volt azért is, mert a világ

stratégiai egyensúlyi állapotát meg tudta tartani, amely nagy jelentőséggel bír a világbéke erőinek további megerősödése szempontjából.

II. 2. 5. A nyolcvanas évek végétől a kilencvenes évek közepéig tartó korszak⁵⁰

A külpolitikai gyakorlat:

a) Kína továbbfejleszti a fejlődő országokkal, de különösen a szomszédos fejlődő országokkal fenntartott viszonyát. Ebben az időben vette fel újra a diplomáciai kapcsolatot Indiával, Indonéziával, kapcsolatot létesített Szingapúrral, Brunejjel, Dél-Koreával, továbbá normalizálta viszonyát Vietnámmal és Mongóliával. Laosszal egyezményt írt alá az országhatárról, Vietnámmal a határmenti felségterületekkel kapcsolatban az „Alapelvekről szóló egyezményt”, valamint Indiával a kétoldalú határmegállapodást.

1. Az ASEAN – tagországok: 1996. júliusában Kína az ASEAN teljeskörű párbeszéd partnere lesz. 1997 februárjában alakul meg a Kínai- ASEAN közös bizottság, amely magában foglal egy öt párhuzamos mechanizmusból álló kollektív párbeszéd-keretet. 1997 decemberében Kína és az ASEAN közösen tartja meg az első informális csúcstalálkozót, amelyen a két fél a XXI. század felé tekintő jószomszédosági partnervizonyt alapozza meg.

2. Dél-Ázsia: 1996-ban Kína és India kialakította a XXI. század kihívásainak megfelelő konstruktív jellegű partnerkapcsolatait, Pakisztánnal a XXI. század kihívásainak megfelelő teljeskörű együttműködési partnerségi kapcsolatot, míg Nepállal baráti, jószomszédosági viszonyt alakított ki.

3. Az ázsiai, afrikai és latin-amerikai országokkal való kapcsolatok aktív fejlesztése: A Közép-Keleti- és az Öböl-kérdésben pozitív, megbízható, előremutató és békés megoldásra irányuló politikát képvisel.

4. A nyugat-afrikai és a dél-afrikai országokkal való kapcsolatok további erősítése: 1996 májusában Jiang Zemin elnök Afrika hat országába látogat el. Az afrikai útja során felveti, a Kína és Afrika országai között kialakítandó, a XXI. század kihívásainak megfelelő hosszútávú, biztonságos és teljeskörű együttműködési kapcsolat öt alapelvét.

⁵⁰ A korszakról lásd: Gong Shaopeng, Zhu Liqun, Zhou Qipeng: A hidegháború utáni nemzetközi kapcsolatok, Shijie Zhishi Kiadó, 1998.; Xiao Yue, Zhu Liqun: Az egyeszerűsített nemzetközi kapcsolatok története., Shijie Zhishi Kiadó, 2002.12.

5. Kína és a latin-amerikai országok kapcsolatai töretlenül fejlődnek: a Kínával diplomáciai kapcsolatot létesítő latin-amerikai országok száma ekkorra már eléri a 19-et.

6. Kína és a közép-kelet-európai országok: kapcsolatainak fejlődése új stádiumba érkezik. Kína tiszteletben tartja a régió országainak, népeinek döntését, és a békés egymás mellett élés öt alapelve alapján, a társadalmi berendezkedésen, az ideológián és az értékítéleten túlmutató, új típusú államközi kapcsolatot alakít ki, amely által Kína és az adott országok kapcsolatai minden téren töretlen fejlődésen mennek keresztül. Kína figyelemmel kíséri a koszovói válság megoldását, és kitart véleménye mellett, miszerint a krízist igazságos, reális, tárgyalásos úton kell megoldani. Ellenzi a fegyveres fellépést.

b) Folyamatosan fejleszti kapcsolatait Oroszországgal és a FÁK- tagállamokkal. A Szovjetunió 1991-es felbomlását követően a politikai rendszer gyökeresen megváltozott. Kína a volt-szovjetunió népeinek döntését tiszteletben tartva ismeri el Oroszország és a többi független állam kormányát, amelyekkel később diplomáciai kapcsolatot is létesít. 1994-ben a két ország nyilatkozatban vállalta, hogy a másikkal szemben kölcsönösen nem fognak elsőként atomfegyvert alkalmazni, illetve stratégiai atomfegyverzetet kölcsönösen nem irányítanak egymás felé. 1996. áprilisában bejelentik az „egyenlőségen és bizalmon alapuló, XXI. századi stratégiai együttműködési partnerségi kapcsolat” kialakítását. A felek megállapították, hogy a két ország közötti kapcsolatok fejlesztésének alapjául a békés egymás mellett élés öt alapelvét és a nemzetközi jog irányelveit tekintik. Elkötelezték magukat a békés és baráti határvonal kialakításának, hogy a történelmi örökségként kapott határmenti viták javarészét megoldják. A világbéke és a fejlődés fontos kérdéseiben a felek közös álláspontra helyezkedtek. A két ország állam- és kormányfője illetve külügyminisztere között időszakos találkozók rendszerét állítják fel. Kína elkötelezte magát a közép-ázsiai régió békéjének és stabilitásának megóvása mellett. Ennek érdekében 1996-ban és 1997-ben Oroszországgal, Kazahsztánnal, Kirgíziával, és Tadzsikisztánnal két határegyezményt írt alá.

c) Törekvések az amerikai viszony javítására és fejlesztésére: a pekingi 1989-es politikai vihar után az USA kezdeményezésére Kínával szemben szankciók léptek életbe, amely súlyosan érintette a két ország viszonyát. Egyéni érdekek miatt az amerikai kormány végül mégis úgy döntött, hogy Kína továbbra is megkapja a „legnagyobb kedvezmény elvét élvező ország” bánásmódot, de Kínát folyamatos politikai nyomás alatt tartja. A két ország között Taiwan miatt ismétlődő heves viták folynak. 1997 októberében Jiang Zemin elnök amerikai meghívásra hivatalos állami látogatást tett Washingtonban. E látogatás során került sor a „Kínai-amerikai közös nyilatkozat” bejelentésére, amelyben a két ország vezetője elkötelezi magát a világbéke elősegítése és fejlődése, valamint a XXI. század kihívásainak megfelelő konstruktív jellegű stratégiai partnerségi kapcsolat mellett. Ez a stratégiai partnerség nem azonos a hideghá-

borús időszak stratégiai kapcsolatának fogalmával, a lényege hogy ez egy nem-ellenállási célzatú, nem-szövetségi, és nem harmadik ország ellen irányuló viszonyrendszer.

d) A nyugat-európai országok és a Japán kapcsolatrendszer javítása és fejlesztése. 1989 után a nyugat-európai fejlett országok egy ideig az amerikaiak nyomán szankciókat vezettek be Kína ellen, amely a kétoldalú kapcsolatokat súlyosan hátráltatta. 1990 második félévétől kezdtek kína-politikájukat korrigálni. A közös erőfeszítéseknek köszönhetően a kapcsolatok fokozatosan újjáéledtek. 1994 végén az Európai Unió hivatalosan feloldotta a Kínával szemben alkalmazott szankciókat, majd 1995-ben nyilvánosságra hozza a hosszútávú kína-politikájának dokumentumát, amelyben kiáll a politika, a gazdaság és más területeken megvalósuló teljeskörű kapcsolaterősítés mellett. 1996-ban új stratégiát vet fel a Kínával való együttműködésben. Ugyanebben az évben a német kancellár pekingi útjával a két ország kapcsolatai ismét a normális fejlődési útra léptek. 1997 májusában a francia köztársasági elnök látogatott Kínába. Ez alkalommal közös nyilatkozatban jelentették be, hogy a két ország a XXI. század kihívásainak megfelelő teljeskörű partnerkapcsolat kialakítását határozta el. 1997. július 1-jén zökkenőmentesen megtörtént Nagy-Britannia és Kína között a hongkongi politikai hatalom átadása, amellyel a két ország kapcsolataiban egy új szakasz kezdődött. **A kínai-japán viszony:** a két ország magasszintű vezetői közötti kölcsönös látogatások és a különböző szinten és területen megvalósuló cserekapcsolatok egyre gyakoribbak, az élet minden területén szaporodtak és színesedtek a baráti kapcsolatok. 1997-ben, a kínai-japán diplomáciai kapcsolatok normalizálódásának 25. évfordulóján a két ország kormányfője közti kölcsönös látogatások során megerősítették, hogy a kínai-japán közös nyilatkozat és a kínai-japán baráti egyezmény alapelveinek szigorú tiszteletben tartása alapján hosszútávon kiegyensúlyozott jószomszédsági viszonyt kívánnak kialakítani, valamint a két ország között egy generációról generációra öröklődő barátság megvalósítását tűzték ki célul.

e) Az aktív multilaterális külpolitika kialakítása: Ebben az időszakban Kína teljeskörűen részt vesz különböző nemzetközi fegyverzetleszerelési tevékenységekben, aktívan elősegíti a nemzetközi leszerelési folyamatot, továbbá aktívan hozzájárul a vegyifegyverellenes szerződés és a nukleáris kísérleti robbantások teljeskörű betiltására vonatkozó szerződés megszületéséhez. 1985-ben 1 millió, majd 1997-ben 500 ezer fővel egyoldalúan csökkenti fegyveres erejét. Aktív szerepet vállal a multilaterális gazdasági és társadalmi eseményekben. A környezetvédelmi, gabona-, bűnmegelőzési-, kábítószerellenes-, menekültügyi-, nőpolitikai stb. globális kérdésekben szintén tevékenyen részt vesz. Jelentősen hozzájárul a regionális együttműködés előmozdításához, az APEC és az ASEM folyamatainak elősegítéséhez.

Szerepe és kihatásai: Erről az időszakról elmondható, hogy a kínai diplomácia jelentős eredményeket ér el. Nemesak az izoláció gúzsát képes levetkezni, de az új Kína megalapítása óta a legkedvezőbb nemzetközi béke is kialakítását is sikerül elérni.

Hozzájárul a hegemónia-elleni harchoz, a világbéke megőrzéséhez, a nemzetközi együttműködés előmozdításához, a közös fejlődés felgyorsításához. Kína nemzetközi megítélése és befolyása is napról-napra javul, a béke és az igazságosság imázsát sikeresen alakítja ki. Kína tevékenyen vesz részt a regionális politika, gazdaság és biztonság terén folyó párbeszédben és együttműködésben. Az ázsiai béke és stabilitás terén fontos szerepet játszik. Teszi ugyanezt a nemzetközi ügyek tekintetében is, komoly erőfeszítéseket tesz a globális és regionális konfliktusok békés megoldása érdekében. A hidegháború befejeztével a nemzetközi folyamatok általában az enyhülés irányába hajlottak, azonban a mono- és a multipolarizáció konfliktusa miatt időnként államközi konfliktusok és súrlódások keletkeznek. A nagyhatalmak között a kínai és az orosz kapcsolatokban alakítják ki a kölcsönös kapcsolatok alapelveit, amely a háborgó és folyamatosan változó világ stabilizálása, a többpólusú világrend kialakítása terén fontos szerepet játszik.

II. 2. 6. Az 1997 utáni időszak⁵¹

A külpolitikai gyakorlat:

a) az amerikai „konstruktív jellegű stratégiai együttműködési kapcsolat” fenntartása és fejlesztése.

1997 októberében Jiang Zeming elnök Washingtonba látogatott, majd 1998. júniusában Bill Clinton viszonzta látogatását. A két esemény alkalmával a két ország bejelentette, hogy elkötelezik magukat a XXI. század kihívásainak megfelelő konstruktív jellegű stratégiai partnerségi kapcsolat mellett. Ekkor az USA-ban a kínai-amerikai partnerségi kapcsolatokat illetően vita bontakozik ki. Egyes vezető amerikai médiumok, befolyásos újságírók, sőt némely kormányzati hivatalnokok is Kína veszélyességét hangoztatják, amely a két ország kapcsolataiban nem kevés nehézséget okoz. 1999. márciusától júniusáig az USA a NATO csapatait vezetve nagy volumenű légitámadást intézett Jugoszlávia ellen. Május 8-án méginkább megsértve a nemzetközi jogot a jugoszláviai kínai nagykövetséget bombázta. A súlyos incidens három újságíró halálával, számos diplomata sérülésével, és a nagykövetség épületének megsemmisülésével jár. Ez az esemény a kínai-amerikai kapcsolatokat ismét egy hullámvölgybe taszítja, azonban a két ország vezetői felismerve a hosszútávú érdekeket és az aktuális helyzetet, nagyon gyorsan – már 1999. szeptemberében – találkozót valósít meg. Még ugyanennek az évnek a végén a két ország Kína WTO-tagsága tekintetében megállapodásra jut. A 2001. április 1-jén bekövetkező amerikai légibaleset ismét negatív felhangokat hoz a kínai-amerikai kapcsolatokba. A 2001. szeptember 11-én az USA ellen intézett terror-

⁵¹ Lásd erről: Song Qiang, Zhang Zangzang, Qiaobian: Kína mondhat „nem-et” (Kínai ipari és kereskedelmi egyesület kiadója, 1996. 5); Xu Tao, Ji Zhiyie: A Shanghai Együttműködési Szervezet, Shisi Kiadó, 2002.2

támadás után az USA felülvizsgálja biztonsági stratégiáját. Kína és amerika a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben közös elvi síkra jut, amely a két ország kapcsolatait ismét a javulás felé irányítja. 2002-ben amerikai kezdeményezésre megindul az Afganisztán elleni háború, amelyet Kína megértéssel konstatál és támogatást nyújt. 2003-ban az USA az iraki kérdésben az ENSZ-t megkerülve ragaszkodik az Irak elleni támadáshoz, míg Kína, Oroszország, Franciaország, Németország és más nagyhatalmak is a háború elleni állásponton vannak. 2004-ben Hu Jintao elnök és Bush elnök két találkozót folytat le, amely során megegyeznek, hogy folytatni kell a két ország bilaterális kapcsolatainak elősegítését, és erősíteni kell a fontos nemzetközi kérdésekben való együttműködést. 2005-ben, amikor az EU arra készül, hogy feloldja a Kína elleni fegyverzet embargóját, az USA ezt ellenzi és akadályokat görgöt elé. A két ország között jelenleg a Taiwan-, az emberi jogi kérdésekben, a stratégiai és biztonsági célok kérdésében jelentős nézetkülönbség áll fenn.

b) Az orosz „stratégiai együttműködési partnerség” stabil fejlesztése:

1997 áprilisában Jiang Zemin elnök állami látogatást tesz Oroszországban. A két ország vezetője a kínai-szovjet kapcsolatok történelmi tapasztalatainak összegzése alapján egyetért abban, hogy a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése során ki kell küszöbölni a társadalmi rendszer és az ideológia tekintetében mutatkozó különbségek hatásait, és megerősíti, hogy a békés egymás mellett élés öt alapelve kell adja a két ország kapcsolatfejlesztésének irányelvét. Ennek az irányelvnek a vezérfonala mentén a kínai-orosz kapcsolat egészséges és stabil fejlődést, a két ország baráti együttműködése folyamatosan elmélyülő tendenciát mutat. 2001 júliusában a két ország államfője aláírta a kínai-orosz jószomszédsági baráti együttműködési megállapodást. Ez az egyezmény meghatározza, hogy a két ország az egyenlőség és a bizalom alapján, a XXI. század kihívásainak megfelelően stratégiai együttműködési partnerkapcsolatot alakít ki és a „generációk barátsága, a sohasem ellenségként való kezelés” békeideálját jogi keretek között rögzítette. 2004-ben a két ország stratégiai együttműködési partnersége tovább mélyül, a két ország államfője többször találkozik egymással, és a két ország között húzódó több mint 4 ezer kilométeres határvonal megvonásának utolsó munkálatait is befejezik. Jelenleg a két ország a nemzetközi kérdésekben egyre többször jut közös véleményre, és egyre többször működik együtt a nemzetközi ügyekben. Mindkét ország ellenzi a hegemonia és az erőpolitika bármelyik megjelenési formáját, és kiáll a világbéke megőrzése és a globális fejlődés elősegítése mellett. Ellenzik a világ egypólusúvá válását, és azon a véleményen vannak, hogy a többpólusú világ a jövő fejlődési tendenciája. A két ország az antiterrorizmus, az emberi jogok és az ENSZ reformja kérdésében lényegi együttműködést folytat.

c) „Teljeskörű partnerségi kapcsolatok” fejlesztése az Európai Unióval.

1998 februárjában az EU úgy döntött, hogy az ENSZ Emberi jogi kongresszusán nem vet fel Kína elleni emberi jogi határozati javaslatot. Márciusban az EU Bizottsága nyilvánosságra hozta a „kínával létesítendő teljeskörű partnerségi kapcsolat”

kína-politikájának dokumentumát. Áprilisban Zhu Rongji miniszterelnök az ASEM-en való részvételekor találkozót folytatott az EU vezető személyiségeivel. 1998-ban az EU soros elnöke, a francia köztársasági elnök, a brit miniszterelnök, az olasz köztársasági elnök, a belga miniszterelnök, és a finn miniszterelnök Kínába látogatott. 1999. áprilisában Jiang Zemin elnök tett látogatást Olaszországban, Svájcban, Ausztriában és más országokban. 2001-ben Kína és az EU teljeskörű partnerségi kapcsolatot alakított ki. A felek a politika, a gazdaság és kereskedelem, a tudomány, a kultúra és az oktatás valamint más területeken napról napra szorosabb konzultációkat folytatnak. 2003-ban Kína nyilvánosságra hozta az EU-politikájának fehér könyvét. 2004-ben a Kína és az EU közti általános stratégiai partnerségi kapcsolat tovább fejlődik, a Hágában megtartott hetedik kínai- uniós vezetői találkozó sikeresen zajlik le. A kibővített EU Kína legnagyobb kereskedelmi partnerévé lép elő, aláírják a Galileo Technológiai együttműködési tervet, a nemzetközi ügyekben pedig eredményes konzultációkat és együttműködést folytatnak. 2005-ben a komoly közös diplomáciai erőfeszítéseket tetten a Kína elleni fegyverzet embargó megszüntetése és Kína piacgazdasági pozíciójának elismerése terén, azonban az EU-n belüli események kihatása és az USA nyomása miatt ezekben a kérdésekben nem sikerült előrelépést elérni.

d) A japán „baráti együttműködési partnerkapcsolat” védelme:

A hidegháború befejeztével Japán – csakúgy, mint az USA – újragondolta Kína stratégiai helyzetét és értékét, és a „Kínával közös harc a Szovjetunió ellen” stratégiáját fokozatosan átalakította, és a kínai kapcsolatát a politikai nagyhatalmi törekvések szolgálatába állította, továbbá a korábban különlegesnek nevezett viszonyt „rendes viszonyra” minősítette. A két ország kapcsolatának korábbi gazdasági súlypontja a gazdasági-politikai- biztonsági hangsúly felé tolódott. Az ezredfordulón a japán jobboldal erejének látványos növekedésével a japán kormány erőteljesen kiigazította kínai-politikáját, amely a politika, gazdaság és biztonsági előnyök kérdésében a két ország között felmerülő konfliktushoz és súrlódáshoz vezetett. Azonban a két ország vezetői mégis az általános politikai realitásból kiindulva igyekeztek fenntartani a magasszintű kapcsolattartást. 1997-ben a két ország miniszterelnöke kölcsönös látogatása, majd Japán meghívása alapján 1998-ban Jiang Zemin tokiói látogatása valósult meg, aminek jelentősége abban áll, hogy ez volt az első kínai államfői látogatás Japánban. A látogatás során Kína és Japán közös nyilatkozatban erősítette meg, hogy kiállnak a béke és fejlődési célú baráti partnerségi kapcsolat mellett. 2002-ben Kína és Japán diplomáciai kapcsolatai normalizálódásának 30. évfordulóján mindkét országban ünnepsorozatokat tartottak. 2002-től kezdve az új japán történelemkönyv, a felségvizek hovatartozása és más kérdések okán a két ország közti kapcsolat ismét feszültté vált. 2005-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa reformja miatt a két ország között éles nézeteltérés kerekedett. Jelenleg a két ország kapcsolatát befolyásoló tényezők a következők: a történelem magyarázatának különbsége, a Taiwan-kérdés, a japán-amerikai katonai együttműködés, felségterületek és felségvizek kérdése valamint kereskedelmi súrlódások.

e) Baráti együttműködési kapcsolat aktív fejlesztése szomszédos országokkal

1. Közép-Ázsia: 2001 júniusában Kína, Oroszország, Kazahsztán, Kirgízia, Tadzsikisztán és Üzbegisztán – e hat ország a korábbi „shanghaji ötök” találkozási mechanizmusa öt éves működése alapján nyilatkozatban jelentette be a Shanghaji Együttműködési szervezet megalakítását, amely egy főként Kína indítványozására megalapított regionális szervezet. Egy nyitott sokoldalú szövetség, amely nem harmadik ország ellen irányul, és amelyben a biztonság prioritást élvez. Megalakítása után a tagországok államfői aláírtak három politikai és jogi dokumentumot, amely a szervezet mechanizmus- és jogrendszer-irányú fejlődését hivatott rögzíteni. 2003-ban a szervezet fejlődése konkrét együttműködési szakaszba lépett. Ezen kívül a 2002-ben először megtartott CICA konferencián (Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, azaz Ázsiai Kölcsönös Együttműködési és Bizalomkonstrukív Intézkedések Konferenciája) is részt vett a kínai államfő. Kína a közép-ázsiai szomszédos országokkal egyenként is aláírt egy jószomszédsági baráti egyezményt.

2. A Koreai-félsziget: Kína határozottan támogatja a Koreai-félsziget nyugalmanak helyreállítását, a párbeszédet, és kiáll a félsziget békéje és stabilitásának megőrzése mellett. 2003-ban Dél-Korea és Kína kialakította általános együttműködési partnerségi kapcsolatát. A koreai atomkérdés kitörése óta Kína a félsziget békéjének és stabilitásának védelme, a félsziget atomfegyvermentesítése és a párbeszédre és békés megoldáson keresztül történő problémamegoldást hangoztatva a felekkel aktív kapcsolatot tart, és ösztönzi őket a párbeszédre.

3. Az ASEAN – tagországok: Kína tevékenyen hozzájárul a kelet-ázsiai régió együttműködéshez, elősegíti a Kína és az ASEAN (10+1) és Kína, Japán, Dél-Korea és az ASEAN (10+3) együttműködési mechanizmusának folyamatos elmélyülését és fejlődését. 2003-ban hivatalosan is belép a Dél-Kelet Ázsiai Országok Baráti Együttműködési Egyezményébe és az ASEAN-nal kialakít egy úgynevezett „a béke és a virágzás felé irányuló stratégiai partnerségi kapcsolatot”.

4. Dél-Ázsia: 2002-ben Kína miniszterelnöke többek között Indiába is ellátogatott, míg Pakisztán elnöke kétszer járt Kínában. 2003-ban Kína és India kapcsolatai általános fejlődési stádiumba értek, az indiai miniszterelnök kínai látogatása is sikeresnek értékelhető. A két ország nyilvánosságra hozta a kínai-indiai kapcsolatok alapelveit és általános együttműködését rögzítő nyilatkozatot. Kína Pakisztánnal és más dél-ázsiai országgal hagyományosan baráti együttműködési kapcsolatai tovább mélyültek.

5. Mongólia: 2003-ban Kína és Mongólia jószomszédsági és kölcsönös bizalmon alapuló partnerségi kapcsolatot létesített.

f) A fejlődő országokkal ápolt kapcsolatok további erősítése, stabilizálása és kiszélesítése.

1. A latin-amerikai országok: az utóbbi években Kína és a latin-amerikai országok közötti felsőszintű vezetői látogatások gyakoribbá váltak, a politikai párbeszéd is elmélyül. 2002-ben Jiang Zemin elnök Mexikó és Peru érintésével több országban is látogatást tett. 2004-ben Kína és a latin-amerikai országok között létrehozandó együttműködési fórum kialakításáról jutottak közös megállapodásra.

2. Afrika: Kína és az afrikai országok baráti együttműködési kapcsolata zökkenőmentesen fejlődik. 2002-ben a kínai államelnök és miniszterelnök összesen háromszor vett afrikai látogatáson részt, míg ugyanebben az évben körülbelül tíz afrikai ország vezetője látogatott el Pekingbe. A kínai-afrikai együttműködési fórum mechanizmusa folyamatosan tökéletesedik, a kínai miniszterelnök 2003-ban személyesen vett részt a fórum munkájában.

3. Nyugat-Ázsia és Észak-Afrika: 2002-ben mind a kínai államelnök, mind a miniszterelnök ellátogatott ebbe a régióba, és a régió politikai vezetői is sorra látogatást tettek Kínában. 2004-ben Kína elindította az arab együttműködési fórumot.

4. A dél-csendes-óceáni térség országai: az utóbbi években Kína és Ausztrália országai valamint a dél-csendes-óceáni szigetek országai és a regionális szervezetek kapcsolatai folyamatosan és teljeskörűen fejlődnek. 2002-ben Kína Nauru Köztársasággal diplomáciai kapcsolatot létesít.

g) Aktív részvétel a multilaterális nemzetközi együttműködésekben és a nemzetközi ügyekben (lásd a III. Fejezetet)

Szerepe és kihatásai: Kínának az 1997-ben, az ázsiai pénzügyi válság során tanúsított magatartása bebizonyította, hogy Kína felelősségteljes nagyhatalom. A régióban és a nemzetközi ügyekben egy sor olyan diplomáciai lépést tett, amellyel kivívta a nemzetközi közösség elismerését, az ázsiai-csendes-óceáni térségben és a világbiztonság stratégiai helyzetében emelte Kína pozícióját. Az ázsiai béke fenntartása, az együttműködés elősegítése, a gazdasági növekedés elősegítésének fontos eleme lett. A koreai atomkérdés, a dél-ázsiai források kérdésében tevékeny tárgyaló és tárgyaláselősegítő szerepet képviselt, amellyel a régió stabilitásának fenntartása érdekében a felelősségteljes nagyhatalom feladatkörét maradéktalanul ellátta. Kína indítványára megalakult a „shanghaji együttműködési szervezet” amely sok ország és régió számára a térség biztonságának és együttműködésének páratlan lehetőségét biztosította.

Kína felelősségteljes nagyhatalomként aktívan részt vesz a nemzetközi ügyekben, a világbéke fenntartásáért, a közös fejlődés elősegítéséért és az általános együttmű-

ködés eléréséhez hasznos hozzájárulást tesz. A világ fontos nagyhatalmai közül először vetette fel az nem-elkötelezettség, nem ellenálló, és nem harmadik fél ellen irányuló stratégiai együttműködési partnerségi kapcsolatot. Ez az új típusú együttműködés Kína nemzetközi környezetének javulása és a világbéke fejlődése számára mind mélyreható jelentőséggel bír.

II. 3. Kína alapvető diplomáciai irányvonalai az államalapítástól máig⁵²

II. 3. 1. A független és önálló külpolitika

A független és önálló külpolitika, a Kínai Népköztársaság külpolitikájának alapvető irányvonala végighúzódik a kínai diplomácia minden periódusán és területén. Ez a következőket foglalja magában: Kína szuverenitása és biztonsága a kínai diplomácia fontossági sorrendjében az első helyen áll. A nemzetközi ügyek kezelése során, az adott esemény megítélésében a kínai nép és a világ népeinek alapvető érdekeit tartja szem előtt. Függetlenül és önállóan alakítja ki álláspontját és hozzáállását; Kína valamely esemény pozitív vagy negatív megítélését aszerint alakítja ki, hogy az adott esemény segíti-e a világbéke fejlődését. A nemzetközi kapcsolatokban Kína nemcsak védelmezi a saját önállósághoz és függetlenséghez való jogát, de tiszteletben is tartja másoknak ugyanezen jogait.

Immár több mint fél évszázada határozottan kitart ennél az alapelnél, és kezdettől fogva képes is volt megőrizni az ország önállóságát, szuverenitását, területi integritását, visszaverni a különböző formában jelentkező külső agressziót és beavatkozást. Akár az ötvenes évek „egy oldalra hajlás” politikáját tekintjük (szovjet szövetség), vagy a hetvenes évek „lineáris politikáját” (szövetség az USA-val a szovjetek ellen), Kína sohasem adta fel a függetlenség és önállóság alapelvét. A nyocvanas években ez az alapelv egy további tartalommal gazdagodott: a valódi el nem kötelezettség politikájával, azaz semelyik nagyhatalommal sem lép szövetségre vagy alakít ki stratégiai kapcsolatot, nem támogatja, hogy bármelyik fél akármelyik fél ellen fellépjen. A kilencvenes években Kína a világ egyes nagyhatalmaival stratégiai partnerségre lépett, azonban ez kimerül a baráti együttműködési kapcsolatokban és nem harmadik fél ellen irányul, de leginkább nem azt célozza, hogy bármely országgal szemben fenyegetőleg lépjen fel. A XXI. századba lépve Kína önálló és független külpolitikája kiváltképp hangsúlyozza az ország érdekeiből való kiindulást, továbbá azt, hogy sem egy külföldi

⁵² A kérdéstről lásd: Li Tiecheng: A Századfordulóan álló Egyesült Nemzetek, Népi Kiadó, 2002. 5; Zhang Minshi: A századfordulói nemzetközi kapcsolatok, Shisi Kiadó, 2001. 11.; Xiao Yue, Zhu Liqun: Az egyszerűsített nemzetközi kapcsolatok története., Shijie Zhishi Kiadó, 2002.12.

ország vagy országok csoportjának nyomására elvi kérdésekben nem visszakozik és nem hajlik meg.

II. 3. 2. A békés egymás mellett élés öt alapelve

Ez Kína államközi kapcsolatainak vezérfonala, amely konkrétan a következőket tartalmazza: a szuverenitás és a területi integritás kölcsönös tiszteletben tartása, a kölcsönös meg nem támadás, az egymás belügyeibe való kölcsönös be nem avatkozás, az egyenlőség és kölcsönös előnyök, a békés egymás mellett élés. Ezen öt alapelv mind-egyike egymással közvetlen kapcsolatban áll, központi magja a szuverenitás és a területi integritás kölcsönös tisztelete. Lényegi eleme, hogy ellenzi az agressziót és az expanziót, és védelmezi az ország önállóságát és függetlenségét. Túllép az ideológián és a társadalmi berendezkedésen, megfelel az ENSZ Alapokmánya szellemiségének és alapelvének, tükrözi a béke és a fejlődés korának fő motívumát.

1953 decemberében Zhou Enlai miniszterelnök az indiai kormány küldöttségét fogadta, amikor először felvetette a békés egymás mellett élésről alkotott elképzelését. Hivatalosan 1954 júniusában a kínai-indiai és a kínai-burmai miniszterelnöki találkozón kialakított közös nyilatkozatokban jelenik meg először az öt alapelv, mint a nemzetközi kapcsolatokat vezérlő elv. 1954 augusztusában Zhou Enlai a Kínai Népi Kormány Központi Bizottsága előtt tartott külpolitikai beszámolójában először nevezi az öt alapelvet a békés egymás mellett élés öt alapelvének. Csak ezután válik a békés egymás mellett élés öt alapelve az új Kína államközi kapcsolatai rendezésének alapvető irányelvévé. Az öt alapelv a kezdetek kezdetén mindössze az indiai és a burmai és más nacionalista országokkal tartott kapcsolatok rendezésére szolgál. Csak 1956-ban, a lengyelországi és a magyarországi események után terjesztette ki a szocialista országokra. A nyolcvanas évek után Kína méginkább megerősítette a békés egymás mellett élés öt alapelvének általános érvényét. Jelenleg a Kína által képviselt békés egymás mellett élés öt alapelve a nemzetközi életben széles körben komoly visszhangot keltett, és az államközi kapcsolatok irányításának egyik vezérelvéként ismerik el.

II. 3. 3. Kiállás a kezdetektől fogva a fejlődő országokkal való kapcsolatok fejlesztése mellett

Kína szocialista berendezkedésű fejlődő ország, mint megannyi fejlődő ország, hasonló történelmi nehézségeken és problémákon kellett keresztülverekednie magát. Kína és a fejlődő országos sorsa szorosan összefonódik. Kína mindig is támogatta a fejlődő országokat abban, hogy kivívják és megtartsák függetlenségüket és szuverenitásukat, de ezzel egyidejűleg tiszteletben is tartotta azt. Támogatta és elősegítette a fejlődő országok egymás közötti egységét és együttműködését. Mindvégig hangsúlyozta, hogy az összkép, az egység, a közös érdek kell hogy hangsúlyt kapjon. Türelmes magatartást kell tanúsítani, és békés tárgyalások útján kell megoldani a fejlődő

országok közt jelentkező problémákat és nézeteltéréseket. Kína mindig fontosnak tartotta a fejlődő országok egységét és együttműködését. Az egyenlőség és kölcsönös előnyök, a gyakorlati eredmények, a formák sokfélesége és a közös fejlődés alapelvei menték elősegítette a fejlődő országok gazdasági együttműködését, támogatta őket a régi nemzetközi gazdasági rend elleni munkájukban, felrázta a nemzetgazdaság iránti erőfeszítéseket, és támogatta és elősegítette a Dél-Dél együttműködést. A kínai külpolitika alapvető kiindulópontja a fejlődő országok egységének és együttműködésének megerősítése és megszilárdítása.

ÖSSZEGZÉS:

1949. október 1-jén alakult meg a Kínai Népköztársaság, amely történelmének elmúlt 56 éve során atomfegyverekkel nem rendelkező államokból atomfegyverekkel rendelkező államokká, a nemzetközi szervezetektől és ügyektől elszigetelt országból az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjává vált, földönfutóból pedig békés úton a világ hatodik legnagyobb gazdaságává emelkedett. Áttekintve Kína elmúlt alig félszázados külpolitikáját nem lehet nem észrevenni, hogy az államalapítás utáni külpolitika többszöri gyakorlati és tartalmi korrekción ment át, mindazonáltal maradtak olyan irányelvek, amelyek mellett az ország a kezdetektől fogva kitart.

Az ötvenes években a saját helyzete és a nemzetközi események által korlátozott Kína a Szovjetunió által és vezetett szocialista tábor „oldalára hajló” politikát folytatott. Ez segítette ahhoz, hogy a nemzetközi szinten stabilan megvesse a lábát, és kezdetleges szinten megoldja a nemzetállam fennmaradásának kérdését. A hatvanas évekhez érkezvén a szovjet hegemonista törekvések előtérbe kerülésével a két ország vezetői között főként ideológiai téren és a nemzetközi események értékelése kapcsán kiéleződtek az ellentétek. Ez a két ország viszonyának elmérgesedéséhez vezetett, a kínai vezetők figyelmét a harmadik világ fejlődő országainak széles tábora felé terelte, kialakították az USA-val és a Szovjetunióval való szembehelyezkedés stratégiáját, és a „két középső zóna” stratégiáját vezették be. Ez a politika megalapozta a harmadik világ országai között Kína jó hírnevét és pozícióját. A hetvenes években az erőviszonyok tekintetében az USA kárára a Szovjetunió felé billent a mérleg nyelve. A szovjet hadsereg a kínai-szovjet határ mentén folyamatos fegyveres konfliktusokat szított. A kínai vezetők a Szovjetunióra, mint első számú közellenségre tekintettek. Megragadták a kínai-amerikai viszony javulásának reményét és kialakították az Amerikával összefogó, a Szovjetunióval szembehelyezkedő „lineáris” politikát. Ez a politika sikeresen változtatott a két oldalról szorongatásán, és Kínát a nemzetközi ügyek egyik meghatározó erejévé tette.

A hetvenes évek végén a kínai vezetők második generációja, Deng Xiaopinggel az élen a nemzetközi helyzet helyes értékelése után úgy határozott, hogy az országban a legnagyobb hangsúlyt a gazdaságépítésre helyezik. Ennek hatására a kínai külpolitikát mélyreható és hosszú távú, sikeres átalakításnak vetették alá. Ezt nevezik a „két fő

átalakulása”. Ez volt az a politika, amely meghatározta és lehetővé tette a bezártságból a külvilág felé nyitást, a nemzetközi mechanizmusok és ügyek „kibicéből” a „játékoská” válást, ezáltal kiszélesítette Kína diplomáciájának mozgásterét és megerősítette Kína nemzetközi stratégiai szerepét, valamint szólásjogát a nemzetközi társadalomban. A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején a nemzetközi helyzetben robbanásszerű, Kínára nézve előnytelen változás következett be. Deng Xiaoping ekkor dolgozta ki a kínai diplomácia úgynevezett „húsz írásjegyes elve” politikáját. Az általa bevezetett irányelv mentén Kína sikeresen került ki a kényes helyzetből, sőt rendkívül előnyös nemzetközi békekörnyezetet sikerült elnyernie.

1997-ben az ázsiai pénzügyi válság idején Kína kinyilvánította, hogy a nemzetközi társadalom felelősségteljes tagjaként kíván fellépni. Ezért kezdett a „teljesirányú diplomácia” politikájába, azaz a világ nagyhatalmaival és szövetségeivel stratégiai partnerségi, a szomszédos országok mindegyikével jószomszédos baráti viszonyt létesített, továbbá folyamatosan megszilárdította és erősítette a fejlődő országok széles táborával a kapcsolatrendszerét. Ezek az intézkedések Kínáról mind regionálisan, mind globálisan jó képet alakítottak ki, és emelték Kína pozícióját az ázsiai-csendes-óceáni térségben valamint a globális biztonsági stratégiai helyzetben.

Az új Kína több mint ötven éves diplomácia-történelmének áttekintése során megfigyelhető, hogy a kínai külpolitika néhány alapelve végig változatlan maradt, ezek például az önálló és független külpolitika, a békés egymás mellett élés öt alapelve és a fejlődő országokkal kialakított viszony folyamatos fenntartása és fejlesztése.

III. FEJEZET

A Kínai Népköztársaság részvétele a nemzetközi kérdésekben és mechanizmusokban

III. 1. Kína részvétele a nemzetközi kérdésekben és mechanizmusokban az új Kína megalapítása utáni időszakban⁵³

III. 1. 1. Minimális inaktív jelenlét (1949-től, a Kínai Népköztársaság kikiáltásától 1971-ig az ENSZ-tagság visszanyeréséig tartó időszak)

Elmélet: A Kínai Népköztársaság kikiáltása 1949-ben történt meg. Az USA és más jelentős nyugati országok nem ismerték el a Kína Népköztársaságot, továbbra is a Taiwanra menekült Kuomintang kormányt tekintették törvényesnek, és támogatták, hogy a Kuomintang kormány képviselje a kínai népet az ENSZ-ben. Kína kontinentális területei mind a nemzetközi intézményeken kívülre száműzettek. A kínai vezetők az „egy oldalra hajlás” külpolitikai döntésével Kína is a nemzetközi intézményrendszerek kihívója és egyben kívülállója lett. A XX. század 60-as és 70-es éve alatt megszakadt a kínai-szovjet baráti viszony, Kínának pedig egyszerre két oldalról jelentkező, komoly hegemonista veszélyeztetettséggel kellett szembeesnie. Az ország vezetői ekkor vették fel az úgynevezett „két középső zóna” elméletét, és a „a két ökölrel verekedés” igényét. Az ország felvette a harcot a hegemonizmussal és az azt irányító nemzetközi intézményrendszerrel. Ebben az időszakban Kína nagy jelentőséget helyezett a nemzetközi intézményrendszerek korlátozottságának hangsúlyozására, és ennek az állapotnak a megváltoztatását tűzte ki célul. Felszólított egy „megreformált ENSZ” kialakítására.

A gyakorlat: Ebben az időszakban Kína számos dolgot elvetett, míg rengeteg új dolgot be is vezetett, azonban a baloldali elméletek komoly beavatkozása okán a gaz-

⁵³ Az e fejezet megírásához felhasznált irodalomból kiemelést érdemel: Liu Xiaobiao: What motivated „China Threat” and „China Collapse?”, 2002.10. by Chinese Social Science Publishing Company, Peking □ Zalmay Khalilzad: The United States and Asia: Toward a New U.S. Strategy and Fore Posture, 2001 By Xinhua Publishing House □ Elizabeth Economy, Michel Oksenberg: China Joins the World., 2000 by Xinhua Publishing House.; Yu Yongding: A felemelkedő Kína és a G7 és G20, a Nemzetközi Gazdasági Ertemézése folyóirat, 2004. 9-10.; Zhou Dehao: Kína nemzetközi szerepe egyre fontossá válik, a Népi Napi Újság, 2004. 11.; Evan S. Medeiros and M. Taylor Fravel: China's New Diplomacy, <http://www.foreignaffairs.org/20031101>.; Chang Lu, Liao Lei: Kínai diplomácia az ország érdekei és a világ kötelességei között megtalálja a helyét, www.xinhua.net/cn/2005/10/07/.; Li Dongyan: Kína és az ENSZ reformja., <http://news.xinhuanet.com/herald/2004-09/06/>

dasági, társadalmi építés és fejlődés egyáltalán nem volt problémamentes. Ráadásul a nemzetközi téren a szocialista táborhoz húzó Kína kénytelen volt megkóstolni az USA és baráti országai ostromát és korlátozó intézkedéseit, valamint a szovjetek egyre fokozódó veszélyeztetését. Hogy elnyerje a nemzetközi társadalom elismerését és támogatását, Kína az ötvenes években belépett vagy csatlakozási szándékot jelentett be az Egészségügyi Világszervezetbe (WHO), a Meteorológiai Világszervezetbe (WMO), a nemzetközi Polgári Repülési Szervezetbe (ICAO), a nemzetközi Munkaügyi Szervezetbe (ILO), az IMF-be, az IBRD-be, és más Nemzetközi Pénzügyi Alapba. Tevékenyen részt vett az újonnan függetlenné vált államok szervezetének nemzetközi konferenciájában, különösen az 1955-ös bandungi konferencián. Azonban ez az igyekezte nem hozta meg a várt eredményt. Érdekes megemlíteni, hogy 1954 áprilisában a Szovjetunió javaslatára vett részt Kína a Korea és Indokína kérdésével foglalkozó genfi konferencián. Ez volt az első alkalom, amikor Kína, mint az öt legnagyobb ország egyike vett részt nemzetközi kérdések megtárgyalásában. A kínai delegáció erőfeszítéseinek köszönhetően a konferencia egyezmény aláírásával és Franciaország többéves indokínai gyarmatosító háborújának befejeződésével zárult.

Hatása: Kína megpróbált az ENSZ-szel és más nemzetközi szervezetekkel kapcsolatot kiépíteni, valamint regionális kérdésekben igyekezett részt venni. Azonban nemcsak az akkori nemzetközi környezet gátolta az ebbéli igyekezetét, de a kínai vezetők is rosszul ítélték meg a nemzetközi helyzetet, ezért az ország azon túlmenően, hogy kirekesztődött a nemzetközi intézményrendszerekből, a nemzetközi ügyekre is vajmi kevés hatása volt.

III. 1. 2. Minimális jelenlét (1971-től, az ENSZ-tagság visszaszerzésétől 1978-ig, a reformpolitika kezdetéig)

Elmélet: Kína történelmének ebben a szakaszában eszkalálódott a Szovjetunióval a fegyveres konfliktus (1969-ben, a Zhenbao, orosz nevén Damanszkij-sziget határvitái miatt nagy volumenű fegyveres összetűzésre került sor), ezen kívül a szovjet nukleáris fenyegetés miatt Kína kénytelen volt szembesülni a ténnyel, hogy sürgőszerű valamilyen szövetségbe lépni, és a nemzetközi pozícióját erősíteni. Ekkor Kína finomított a „kihívó fél” szerepén, és a világtól való elszeparálódásán. 1971-ben Kína visszaszerezte az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagságát, de mert Kína ismeretei az ENSZ ügyeiről és a nemzetközi szabályokról hiányos volt, ráadásul éppen a kulturális forradalom időszakát élte, ezért a nemzetközi ügyekhez passzivitással, negatív hozzáállással, gyakorlatilag külső szemlélőként viszonyult.

Gyakorlat: Kína nagy hangsúlyt fektetett a külpolitikai kapcsolatok fejlesztésére, a nemzetközi politikai intézményrendszerekbe való belépésre. A fáradhatatlan diplomáciai erőfeszítéseknek köszönhetően végül Albánia és más harmadik világbeli országok támogatásával 1971 októberében végre visszanyerte ENSZ-tagságát. Ezután

sorban egymás után belépett az ENSZ alá tagozódó szakmai világszervezetekbe, mint az ENSZ Tervezési Főhivatal, Iparfejlesztési Szervezet (UNIDO), ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD), az UNESCO, felvette az együttműködési kapcsolatot a Nemzetközi Olimpiai Bizottsággal és az Európai Közösséggel. Itt érdemes megemlíteni, hogy Kína nagy érdeklődést mutatott a nemzetközi környezetvédelmi szervezetekben való részvétel iránt. Zhou Enlai miniszterelnök 1972-ben egy delegáció élén Svédországba látogatott, hogy részt vegyen a Stockholmban megtartott ENSZ humán környezet konferenciáján, amellyel előmozdította Kína szerepvállalását a nemzetközi intézményrendszerek fejlődési folyamataiban. Mégis, ha átfogóan szemléljük, azt láthatjuk, hogy Kína részvétele a korabeli nemzetközi intézményrendszerekben a politikai elismerés megszerzésére irányult, ezért a kínai részvétel az ENSZ-ben, nemzetközi ügyek megvitatásában visszafogott volt. Mint ahogy azt egy ENSZ-delegátus a kínaiakat jellemezve egyszer kijelentette: „jöttek, nevettek, elmentek”.

Hatás: Bár Kína nem kellő mértékben és aktivitással vett részt a nemzetközi intézményrendszerek munkájában és a nemzetközi ügyek megoldásában, azonban a tény, hogy visszaszerezte tagságát az ENSZ-ben és csatlakozott egy sor nemzetközi szervezethez azt jelzi, hogy Kína végül is a nemzetközi porond egyik igazi szereplőjévé vált. Ezáltal Kína nemzetközi stratégiai mozgásteret kibővült, és lassan sikerült kialakítania magáról az önálló ország képét.

III. 1. 3. Részben alacsony intenzitású aktív részvétel (1979-től, a reform és nyitás politikájának bevezetésétől 1991-ig, a további nyitásról szóló döntés meghozataláig)

Elmélet: Kína belső élete a kulturális forradalom tíz évig tartó felfordulásában telt, ismételen elérkezett az óriási árfogó feladatához. Deng Xiaoping kellőképpen elemelve a nemzetközi helyzetet, határozott döntést hozott, amely szerint a középpontba a politikai harc és a végső nagy háborúkra való készülés helyett a gazdaságépítésnek kell kerülnie. A belpolitika tekintetében reformokat, a külvilág tekintetében pedig nyitást határozott el. E politikai irányvonal mentén Kína fokozatosan felgyorsította a nemzetközi intézményrendszerek és ügyek felé tett lépéseit, elvetette a „kihívó” és a „kivülálló” szerepkört, és elkezdte felvenni a lépést a nemzetközi folyamatokkal. Kína mint a szivacs szívta magába a nemzetközi szabályozókról nyert ismereteket. E tanulási folyamaton keresztül megváltozott a nemzetközi társadalomról alkotott képe is. A nemzetközi szabályozókat betartva vett részt a fontosabb globális nemzetközi intézményrendszerekben. Kína fokozatosan beilleszkedett a nemzetközi társadalomba, és elkezdett figyelmet fordítani a magáról kialakított imázsra is. Kína és a nemzetközi intézményrendszerek e kapcsolata elkezdett jó irányba, a kölcsönösség felé tolni. Általánosságban véve ez az időszak Kína számára attól jelentős, hogy elveti a kívülálló, a kihívó szerepkört, és minden erejét arra fordítja, hogy kialakítsa magáról nemzetközi

intézményrendszerek és a nemzetközi ügyek döntéseinek szigorú végrehajtója, aktív részesének imázsát. Azonban történelmi tényezők és a realitások korlátai miatt Kínának ebbe az irányba tett lépései bizonytalanok, a tér, aminek részesévé vált, még nem elég tágas, és a részvételi aktivitása is kívánnivalót hagy maga után.

Gyakorlat: A belföldi reform és nyitás politikájának szükségessége miatt Kína nemzetközi aktivitása gazdasági téren kezdődött. A hetvenes évek végén Kína majdnem egy éjszák alatt változtatta meg a saját arcképét: egy olyan szocialista országból, amelyik kizárólag az önellátásra törekedett, a nemzetközi szervezetek nagy támogató-sára szoruló országgá vált. A statisztikák szerint 1979-től 1983-ig Kína az NUDP-től és az ENSZ Népegyezmény Alapjától mintegy 230 millió USD anyagi támogatást kapott. 1980-ban Kína az IMF és a Világbank igazgatótanácsának tagja lett. A továbbiakban Kína belépett a WIPO-ba, az IFAD-ba, az Ázsiai Fejlesztési Bankba (ABD) és más szervezetekbe. Egyrészt megtanulta kihasználni a nemzetközi szabályzókat saját érdekeinek védelmében, másrészt viszont ezeket a szabályzókat a lehető legkomolyabban be is tartotta. Részvétele és aktivitása a nemzetközi gazdasági szervezetekben elősegítette más nemzetközi szervezetekhez és ügyekhez való csatlakozását is. 1978-ban úgy döntött, hogy részt vesz az ENSZ különleges leszerelési konferenciáján, majd 1980-tól Kína is részese a leszerelési tárgyalások konferenciáinak, valamint aláír egy sor leszerelési és fegyverzetkorlátozási dokumentumot és megállapodást.

Hatása: Kína részvétele a nemzetközi intézményrendszerekben és ügyekben bizonyos mértékig kiszélesedett, hozzáállása pozitív fordulatot vett. Azonban Kína viselkedése a nemzetközi ügyek kapcsán továbbra is passzív maradt, csak ritkán tett bármilyen konstruktív javaslatot valaminek a megoldására, leggyakrabban csak akkor szólalt meg, ha valamilyen elméleti kijelentést tett. Az egyetlen kivétel, az ENSZ fegyverzet-leszerelési konferenciája volt, ahol megcsillant Kína aktivitása, és ahol a leszerelés előmozdítása érdekében nem kevés pozitív lépést tett. A fegyverzet-leszerelési konferencián való részvétele volt az első, amikor Kína a nemzetközi politika és biztonság területén felelősségteljes nagyhatalmi viselkedést mutatott.

III. 1. 4. Teljes körű alacsony intenzitású aktív részvétel (1992-től a további nyitásra irányuló határozat meghozatalától 1997-ig, amikor Kína bejelenti, hogy a „nemzetközi szinten felelősségteljes nagyhatalomként” vesz részt)

Elmélet: A kilencvenes évek során a globalizáció a tetőfokára hágott, a nemzetközi kapcsolatok fő vonulata a nemzetközi konfliktusokról a nemzetközi együttműködés felé fordult. Kína a nemzetközi ügyekbe és intézményrendszerekbe való teljes mértékű beilleszkedésben látta a nemzetközi stratégiai pozíciói megerősítésének fő útját. 1992-ben Deng Xiaoping ellenőrző körutat tett Dél-Kínában. Az akkor elhangzott beszédében már sejteni engedte, hogy az ország teljes körű nyitásának politikája a teljes

körü nemzetközi részvétel mozgatórugója. Kína másik motivációja a nemzetközi ügyekben és intézményekben való részvételre annak megakadályozása, hogy „Taiwan függetlenségét”, vagyis az ország szétszakadását nemzetközi szervezetek nyomásgyakorlása által sikerüljön megvalósítani. A hidegháború után az úgynevezett „taiwani függetlenség” Kína szuverenitásának és biztonságának legnagyobb veszélyeztetője lett. A nemzetközi szervezetek felé haladó felgyorsított lépések elősegítették Kína stratégiai mozgásterének kiszélesítését, azonban a külső támadások miatti törekénysége folyamatosan növekedett. Legfőképpen akkor, amikor az USA és egyes szomszédos országok Kína veszélyességét kezdték hangoztatni. Ezért bár Kína teljes körűen részt vett a nemzetközi ügyekben és mechanizmusokban, aktivitása és vállalkozó szellemisége még mindig nem volt elegendő.

Gyakorlat: Kína a nemzetközi mechanizmusokban és a nemzetközi ügyekben egészséges, és aktív tevékenységet folytatott, amely az ország belső fejlődésével fokozatos hozzászokási és elmélyülési folyamaton ment keresztül. A nemzetközi rendszerekről szerzett ismeretei elmélyülésével a részvételi vágya egyre nőtt és alapvetően elismerte és be is lépett a nemzetközi rendszerekben minden fontosabb intézménybe. Az emberi jogok területén részt vett minden jelentős nemzetközi emberi jogi eseményen, többször adott ki emberi jogi fehér könyvet és hozta nyilvánosságra az emberi jogokkal kapcsolatos saját álláspontját. Ebben az időszakban Kína bár teljes körűen részt vett a nemzetközi rendszerekben és ügyekben, mégis hiányzott a kezdeményezőkézsége és az aktivitása. Kína hiába volt az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja, a statisztikák szerint 1990-től 1996-ig az öt állandó tag tartózkodó szavazatának 64% Kínától ered.

Hatása: A hidegháború után Kína gazdasága folyamatosan gyors ütemben fejlődött, a politika demokratizálódási folyamata is felgyorsult. Kína egyre nagyobb szerepet vállalt a nemzetközi ügyekben és mechanizmusokban, a nemzetközi kötelezettségek kivitelezése iránti igénye és kapacitása is folyamatosan növekedett, csakúgy, mint a regionális és nemzetközi ügyekre kifejtett hatása.

III. 1. 5. Teljes körű aktivitás (az 1997-től, kezdődő periódus, amikor Kína bejelenti, hogy felelősségteljes nagyhatalomként kíván a nemzetközi szintén megjelenni)

Elmélet: A kilencvenes évek közepe óta kezdi Kína magát úgy definiálni, mint a „békésen felemelkedett” nagyhatalom. A nemzetközi szintén gazdasági szerepét játszik és egyre inkább megalapozza és felemeli nemzetközi stratégiai státusát. A nemzetközi társadalom felé világos üzenetet közvetít, azt, hogy Kína a nemzetközi

társadalomban felelősségteljes nagyhatalomként kíván részt venni. Az elvárásainak megfelelő képet közvetíti magáról, vagyis hogy a nemzetközi ügyek és mechanizmusok aktív és felelősségteljes résztvevőjének tekintsék. A XXI. századba lépve a kínai vezetők a nemzetközi környezetről még objektívebb ismereteket szereztek, még jobban hangsúlyozzák hogy az ország ázsiai stratégiai pozíciójának megerősítésével és emelésével a régióközpontú gondolkodás a stratégiai célok megvalósításának központoszerű módja. Kína világosan felismerte, hogy a nemzetközi szervezetekbe és eseményekbe való belépés a felelősségteljesség imázsának elnyeréséhez szükséges legfontosabb feltétel. Ezért egyre nagyobb súllyal vesz részt a nemzetközi társadalom jelentős globális kérdéseiben, a nemzetközi szervezetekben és a nemzetközi együttműködésben. Kína egyre aktívabban vesz részt a nemzetközi eseményekben és szervezetekben, és a nemzetközi ügyek kezelésére irányuló képessége is egyre javul.

Gyakorlat: Az ázsiai pénzügyi válság idején (1997.) kitartott amellett, hogy nem értékeli le a Renminbit (kínai pénznemű), sőt 6 milliárd USA dollárral vett részt a nemzetközi segítségnyújtásban, hozzájárult Ázsia és a világ pénzügyi helyzetének stabilizálásához. Zhu Rongji miniszterelnök ekkor jelentette be a világ felé, hogy Kína „felelősségteljes nagyhatalom kíván lenni a nemzetközi szintéren”. 1998-ban Dél-Ázsiában tört ki az atomrobbantási válság, amely okán Kína kezdeményezésére az ENSZ Biztonsági Tanácsa öt állandó tagja értekezletet tartott, és felszólították Indiát és Pakisztánt az atomkísérletek leállítására és feltétel nélküli csatlakozásra az Átfogó Atomcsend Egyezményhez és az NPT-hez. 1999-ben a koszovói válság került a világ figyelmének fókuszába. A koszovói válság kapcsán Kína már a kezdetektől fogva világosan kifejtette ellenvéleményét, és elősegítette, hogy a Biztonsági Tanács határozatot hozzon ezzel kapcsolatban. A 2001. szeptember 11-én az USA-ban bekövetkezett terrortámadás után a kínai államelnök még aznap táviratban fejezte ki Bush elnöknek és az amerikai kormánynak és népnek részvétét. Táviratában kifejtette, Kína mindig elítélte és elutasította a terrorizmus megnyilatkozásának minden formáját. 2003-ban tört ki Kínában és egyes ázsiai országokban az atípusú tüdőgyulladás-járvány. Kína miniszterelnöke javaslatára Kína és az ASEAN tagországok rendkívüli konferenciát tartottak, amely a világ felé a tevékeny együttműködés és intézkedés jelzését sugározta. Szintén 2003 óta Kína a koreai nukleáris válság során is aktív és kezdeményező, felelősségteljes magatartást tanúsított. Pekingben otthont adott a Hatoldalú Tárgyalások lebonyolításának, és elősegítette a tárgyalások átütő erejű fejleményeinek elérését. 2004-ben a madárinfluenza kitörése után Kína és a dél-kelet-ázsiai országok aktív megelőző együttműködést alakítottak ki. 2004 végén az Indiai-óceánon végigsöprő cunami pusztítása után a kínai államalapítás óta legnagyobb méretű külföldi segítségnyújtási projektet indított útjára. A katasztrófa-sújtotta övezetbe négy egészségügyi és orvoscsoportot, valamint egy DNS meghatározó szakembergárdát küldött. 2005 nyarán egy különösen nagy erejű hurrikán söpört végig az amerikai New Orleanson. Kína a katasztrófa áldozatainak humanitárius segílyt nyújtott.

A regionális és a nemzetközi szervezetekkel: 1996-ban az Ázsiai-Európai Ta-

lálkozó (ASEM) kezdeményező tagországa. 1998-ban Kína kezdeményezi az Európai Unióval az évente egyszeri politikai párbeszéd kialakítását. 2001-ben az APEC vezetőinek nem hivatalos találkozóját Shanghaiban tartották. E szervezet volt az első regionális gazdasági szervezet, amelyben Kína aktív tevékenységet fejtett ki. Mára Kína és a G8 államok közötti kapcsolat is bizonyos mértékig megerősödött. 2004 októbere óta Kína kétszer kapott meghívást a G8-ak tagországainak legfontosabb koordinációs mechanizmusára, a „hét pénzügyminiszter és hét Nemzeti Bank igazgatója konferenciájára. Kína a G 20 csoport egyik alapítója. Ez az egyeztető mechanizmus mára már a nemzetközi pénzügyi élet felépítménye négy fő tartóoszlopának egyike lett. 2005-ben Kína átvette Németországtól a stafétabotot a G 20-ak elnöki posztjára.

Az ASEAN-nal: 1997-ben Kína kezdeményezésére jött létre az „ASEAN 10+3” és az „ASEAN10+1” mechanizmus.

Közép-Ázsiában: 2001-ben Kína vezetésével megalakult a közép-ázsiai régió első multilaterális szervezete, a „Shanghai Együtműködés Szervezete”. A szervezet fő célja a régióban régóta létező határviták megoldása és az országok határvidékein demilitarizált övezet létrehozása. Jelenleg a terrorizmus elleni küzdelemben megvalósítandó együtműködés és a regionális kereskedelemre koncentrálja erejét.

Hatás: Napjainkra Kína a nemzetközi ügyek és mechanizmusok tevékeny és építő szándékú résztvevőjévé vált, a regionális szervezetek kiépítője, sőt vezetője is lett. A kínai-orosz kezdeményezés alapján megalapított Shanghai Együtműködési Szervezet a közép-ázsiai régió stabilitásának megteremtéséhez biztosította az alapvető lehetőséget. Kína aktívan elősegítette az ASEAN Regionális fóruma létrehozását, a CICA (Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia), a koreai atomválság megoldására a Hatoldalú Tárgyalások, és más multilaterális biztonsági mechanizmusok kialakítását, az ázsiai régió, sőt az egész világ biztonsága és stabilitása érdekében tevékeny szerepet vállalt. Kína az ázsiai és a globális gazdaság területén egy sor intézkedést hozott, amely a kirobbanó regionális és világméretű események során nyújtott teljesítményével kivívta a szomszédos országok és az egész nemzetközi társadalom elismerését. Kína ezzel megalapozta a jó hírnevét.

III. 2. Kína és az aktuális jelentős nemzetközi kérdések irányában kialakított politikája és gyakorlata⁵⁴

⁵⁴ Lásd erről: Li Fenglin: SCO Forges Ahead on New Journey, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 1. 2004.; Zhang Wenwei, Xu Jin: SCO in Progress and Perspective, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 1. 2004.; Shen Qiang: New Developments in Evolving Relationships among Major Powers, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 3. 2005.; General Xiong Guangkai: Promote „Shanghai Spirit” and Boost Peace and Development, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 4. 2004.; Xu Sheng: The Current

III. 2. 1. A nemzetközi biztonságmodell

Politika: A hidegháború befejeztével az általános nemzetközi felmelegedési tendenciával a katonai szövetségeken és a fegyverzetnövelésen alapuló régi biztonságszemlélet már nem képes garantálni a nemzetközi biztonságot, sőt, nem képes a világ békéjét sem hosszútávra kialakítani. A nemzetközi összképet megvizsgálva Kína komplex biztonság, az együttműködési biztonság és a kollektív biztonság, valamint más biztonságszemlélet reális tényezői alapján a XX. század kilencvenes évei közepén egy **új biztonságszemléletet** alakított ki.

Ennek az új kínai biztonságszemléletnek a magvát a kölcsönös bizalom, a kölcsönös előnyök, az egyenlőség, a kooperáció adják. **A kölcsönös bizalom** lényege, hogy leküzdjük az ideológiai és társadalmi rendszer közötti különbséget, megszabaduljunk a hideg háborús gondolatoktól és a politikai hatalomvágytól, nem pedig gyanakodni egymásra, szembenállni egymással. **A kölcsönös előny** azaz, a globális folyamathoz igazodva kölcsönösen tiszteletben tartani egymás biztonsági érdekeit, a saját biztonsági érdekek megvalósítása során a másik biztonságának feltételeit tiszteletben tartani, és végül megvalósítani a közös biztonságot. **Az egyenlőség** azaz, hogy az ország nagyságától, erejétől függetlenül minden ország a nemzetközi közösségnek tagja, ezért kell kölcsönösen tiszteletben tartani egymást, legyen egyenjogú minden állam, ne avatkozzunk be más ország belügyeibe, mozdítsuk előre a nemzetközi kapcsolatok demokratikussá való válását. **A kooperáció** azaz, hogy a nemzetközi vitákat békésen és párbeszéd útján oldjuk meg, a közös érdekű biztonsági témákban fokozottan működünk együtt, csökkentjük a feszültséget, előzzük meg a háború vagy a konfliktus kitörését.

Kölcsönös bizalom az alap, kölcsönös előny a cél, egyenlőség a garancia, kooperáció a módszer. Alapfelfogás pedig az, hogy túl kell lépni a különbségen és a nézeteltérésen, párbeszédrel kell növelni a kölcsönös bizalmat, tárgyalásokkal oldani a konfliktusokat és közösen elősegíteni az együttműködést.

Gyakorlat: a) A Shanghaji Együttműködési Szervezet megalapítása

Ez a szervezet Kína és Oroszország kezdeményezésére öt ország, Kína, Oroszország, Kazahsztán, Kirgízia, Tadzsiszisztán határmenti bizalmának erősítésére és leszerelésére létesült. 1996-ban az öt ország államfője először találkozott Shanghaiban. Ekkor került sor a „shanghaji ötök” mechanizmusának kialakítására. 2001-ben Üzbegisztán felvételével jött létre a Shanghai Együttműködési Szervezet. Az elmúlt évek során véghezvitt folyamatos szervezeti tökéletesítés a biztonsági és gazdasági központú általános együttműködést indította be, erősítette az antiterrorista együttműködést, és napról-napra egyre jelentősebb szerepet játszott a régió biztonságának és stabilitásának

Asia-Pacific Security Situation, by China Institute for International Strategic Studies: International Strategic Studies 4. 2004.; Zhang Wenwei, Cheng Ning: Current Security Situation in Central Asia, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 2. 2004

megőrzése, valamint a regionális gazdasági együttműködés kiterjesztése terén. Az úgynevezett „Shanghai szellemiség” alapvető tartalma a Shanghai Együttműködési Szervezet által indítványozott „kölsönös bizalom, kölsönös előnyök, egyenlőség, együttműködés, a különböző kultúrák tiszteletben tartása, a közös fejlődés keresése”. Ez a nemzetközi élet számára egy új értelmet adott az új biztonságmodell keresésében.

b) A katonai ügyek átláthatóságának javítása 1995-ben a kínai kormány nyilvánosságra hozta a fegyverzetellenőrzésről és leszerelésről szóló dokumentumot, majd 1998-tól kezdve létrehozta az időszakosan megjelenő honvédelmi fehér könyv rendszerét. Napjainkig öt ilyen fehér könyv jelent meg, tartalma több területre terjed ki, így a biztonság állapotára, a kínai honvédelmi politikára, a kínai honvédelmi és hadseregépítés aktuális helyzetére, valamint a nemzetközi biztonsági együttműködésre. A kiadványba beillesztett adatokat fokozatosan bővítik.

c) A kölsönös katonai bizalom erősítése Kína Oroszországgal, a közép-ázsiai országokkal, Vietnámmal, Indiával, Mongóliával és más szomszédos országokkal kölsönös katonai bizalmi intézkedéseket hozott, amelyek jelentős szerepet játszanak abban, hogy megelőzzék a félreértéseket és kételyeket, kiküszöböljék a bizonytalansági tényezőket, fenntartsák a határmenti régiók stabilitását. Ezen túlmenően, a világ mintegy 150 országával létesített katonai kapcsolatot, tevékenyen bontakoztatja ki a többirányú, széleskörű és sokrétű katonapolitikai külkapcsolatokat és kapcsolatcserét, valamint erősíti a kölsönös megismerést és bizalmat.

III. 2. 2. Békefenntartó műveletek

Politika: A békefenntartó művelet az ENSZ Biztonsági Tanácsa által kivitelezett, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésére irányuló módszerei egyike. A békefenntartó műveletek további megerősítése előnyös az ENSZ tekintélyének növelése szempontjából, képes mozgásba lendíteni a közösségi biztonsági mechanizmusokat, és elősegíteni a multilateralizmust. Kína azt szeretné, ha a tagországok tekintettel lennének a világ- és a regionális béke és stabilitás fenntartásának igényére, az ENSZ békefenntartói műveletei számára időben biztosítanak a kellő mennyiségű politikai, anyagi és humán, és tárgyi erőforrások utánpótlását, azaz a békefenntartói tevékenység számára minden szükséges körülményt biztosítsanak. Az új helyzetben az ENSZ békefenntartó műveletei további reformokra és egyértelmű, világos és konkretizáltabb stratégia kialakítására szorul. Hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának békefenntartó munkacsoportja feladata ellátása során még eredményesebben működjön, meg kell erősíteni a Biztonsági Tanács, a Titkárság és a tagországok közötti kommunikációt és koordinációt, valamint fejleszteni kell az ENSZ és a különböző regionális szervezetek kooperációját. A nemzetközi társadalomnak segítséget kell nyújtania az afrikai régióknak, hogy nagyobb potenciállal tudjon részt vállalni a békefenntartó műveletekben.

Gyakorlat: Az ENSZ békefenntartó művelet a II. világháború utáni új fejlemény, első feladata 1948-ban a Palesztin Fegyverszünet Ellenőrzési Szervezet (UNTSO, UN Truce Supervision Organisation) megalakításával kezdődött. A „békefenntartás” szót (peace keeping operation PKO) először ekkor használták hivatalosan. Azonban számos történelmi okból kifolyólag egészen a hetvenes évek végéig Kína negatív politikát képviselt: nem vett részt ENSZ békefenntartó műveletekben, nem szavazott és nem vállalta a költséget. Kína nyitásával a külvilág felé és politikájának korrekciójával a nyolcvanas évekkel kezdődően az ENSZ békefenntartó műveleteire óvatos pozitív hozzáállással tekintett. A hidegháború befejeztével az ENSZ békefenntartó műveletei egy úgynevezett második generációs békefenntartói periódusba kerültek. Akár tartalmilag, akár a nézetek szempontjából, akár a döntéshozatal szempontjából tekintjük a Kína által folyamatosan fenntartott alapelv, miszerint nem lehet beavatkozni más országok belpolitikai eseményeibe, ezzel teles mértékben ellentétes. Ennek ellenére Kína aktív részt vállal az ENSZ békefenntartó műveleteiben. A kilencvenes évek óta Kína összesen több mint háromezer fős katonai megfigyelői, békefenntartói, rendészeti és polgári alkalmazotti gárdával vett részt 15 különböző békefenntartó műveletben annak érdekében, hogy például Kambodzsa, Közép-Kelet, Irak és Afrika egyes országok régiók kielégítő megoldást nyerjenek. 2005 őszén a világ 11 régiójában 1500 fő kínai személyzet vett egyidejűleg részt különböző békefenntartó műveletekben.

III. 2. 3. Fejlődés

Kína politikai válasza a globalizáció kérdésére: Kína álláspontja szerint annak érdekében, hogy a globalizáció a kiegyensúlyozottság, stabilitás és a közös nyereség helyes irányba terelődjék, a nemzetközi társadalomnak az alábbiakra kell törekednie:

1. A gazdasági globalizáció folyamatát hatékony globális felügyelet alá kell vonni; meg kell reformálni és tökéletesíteni kell a nemzetközi pénzügyi szervezeteket; egészséges, nyitott és igazságos multilaterális kereskedelmi szerkezetet kell kialakítani; erősíteni kell az ENSZ képességét a fejlődési területeken az átfogó tervezésre és koordinációra; biztosítani kell valamennyi ország, de különösen a fejlődő országok egyenrangúként való részvételét a nemzetközi gazdasági döntéshozatalban.

2. Tovább kell erősíteni a koordinációt és a konzultációt, keresni kell a konkrét intézkedéseket és mechanizmusokat, meg kell valósítani a „millenniumi csúcstalálkozót” és a fejlődő országokkal való együttműködés terén közös álláspontot kell kialakítani.

3. Buzdítani kell a fejlett országokat, hogy vállalják fel feladataikat, kötelezettségeiket és ígéreteiket, nyissák meg jobban a piacaikat, töröljék el a kereskedelmi korlátozásokat, valósítsanak még pénzügyi és technológiai támogatásokat, engedjenek el vagy csökkentsenek hiteleket stb.

Kína fejlődése: A hetvenes évek végétől kezdve az állami ügyek súlypontja nyomatékosan a gazdaságfejlesztésre irányult. Húszéves folyamatos fejlődés után Kína

jelenleg a világ hatodik legnagyobb gazdasága, és a világgazdaság növekedésének motorja. 2004-ben az ország bruttó hazai terméke elérte a 1649,4 milliárd USA dollárt, az import összértéke 1154,8 milliárd dollár, amellyel a harmadik legnagyobb a világon. A világ 168 országában hosszútávon élő, kereskedelemmel foglalkozó kínaiak száma meghaladja a hatszázezret, a külföldön bejegyzett kínai tőkebefektetési vállalkozások száma mintegy 8 ezer. Kína 164 országban csaknem kétezer külföldi projektben vesz részt alvállalkozóként. A külföldön tanulmányokat folytató diákok száma meghaladja a 200 ezret. A külföldre utazók száma az 1978-as 200 ezerről mára már 20 millió fölé ugrott.

Kína fejlődése nemcsak a régió, de a világ gazdaságának fejlődéséhez is hozzájárult. Az IMF legújabb jelentései szerint a 2000-től 2003-ig tartó időszakban a gyengélkedő világpiaci környezetben Kína bruttó hazai termékének növekedése a világ növekedésének 1/3-át tette ki és ha a piaci folyó ár alapján számolunk, amíg az USA csak 13%-ot ért el, addig Kína 19%-ot. Elmondható, hogy a Kínai gazdasági növekedés segítette elkerülni a nyilvánvaló recessziót vagy pedig a nagymértékű visszaesést. A fejlett országok néhány jelentősebb kutatóintézete megállapítása szerint, a kínai gazdaság nyilvánvaló extroverziónak köszönhetően a kínai gazdaság fejlődéséből a világ számos országa húz hasznot. 2004-ben Kína és a szomszédos országok kereskedelmének volumene meghaladta a 600 milliárd USA dollárt, amely több, mint a Kína külkereskedelmi összérték 50%-a. Az USA-val, az EU-val, Japánnal és más fejlett országokkal folytatott kereskedelmének volumene eléri az 520 milliárd dollárt. Ez a teljes külkereskedelmi érték 45%-a. 1996-tól kezdve Kína az ázsiai gazdasági fejlődéshez 44%-kal járult hozzá. 2004. végéig Kína 38 ázsiai és afrikai fejlődő ország hitelét engedte el, mintegy 13,778 milliárd yuan értékben, és 48 afrikai országnak nyújtott mintegy 800 projekt kivitelezésével támogatást.

III. 2. 4. A nőpolitika

Politika: a nők pozíciójának növelése, jogaik védelme, a női egyenjogúság megvalósítása – ezek a nemzetközi társadalom által közösen elismert célok. A nőkérdés nem egy egyedülálló problematika, hanem a globális fejlődés általános stratégiai keretébe illesztendő elem. Az országoknak lényegretörően kell végrehajtani a Nők IV. Világkonferenciáján elfogadott Pekingi Nyilatkozatot és az akcióttervet, valamint az ENSZ Közgyűlése által a nőkérdésben elfogadott dokumentumának tartalmát. A férfi-női egyenjogúság megvalósítása nagy jelentőséggel bír. A nemzetközi társadalomnak össze kell fognia ebben a kérdésben, de különösképpen segítséget kell nyújtania a fejlődő országok asszonyainak, hogy ezt a fejlődést ők is mihamarabb elérjék.

Gyakorlat: 1995 szeptemberében Kína sikeresen megrendezte a Nők IV. Világkonferenciáját, amely az ENSZ történelme során a legtöbb résztvevőt vonzotta. 2000-ben szintén Kína tartotta a Nők kérdésének különleges konferenciáját. 2005-ben Kína konferenciával emlékezett meg a Nők IV. Világkonferenciájának 10. évforduló-

járól.

III. 2. 5. A terrorizmus elleni harc

Politika: Kína küzd a terrorizmus minden megnyilvánulási formája ellen. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa egységes koordinációjával az ENSZ Alapokmánya és a nemzetközi jog szerint, a regionális és világbéke és biztonság hosszú távú érdekéből kiindulva a nemzetközi társadalomnak ki kellene alakítani egy hosszú távú átfogó antiterrorista stratégiát. Kína támogatja, hogy az ENSZ Terrorizmus Elleni Bizottsága még nagyobb szerephez jusson. A szegénység, elmaradottság, az igazságtalan társadalmi berendezkedés, az extrémizmus és a fegyveres konfliktusok, harcok, mind mind a terrorizmus melegágya. A sikeres terrorizmus elleni harchoz a terrorizmus gyökereit kell megszüntetni. Kína is a terrorizmus károsultja. A küzdelem a Dongtu (azaz keleti török)terrorista szervezet ellen a világ antiterrorista harcának szerves része. Kína kormánya minden honfitárs életét nagyra tartja, semmi szín alatt sem engedhető meg, hogy kínai állampolgárok biztonsága terrorista fenyegetésnek legyen kitéve.

III. 2. 6. Emberi jogok

Kína emberi jogi politikája: A világ minden országának kötelessége az ENSZ Alapokmánya iránymutatása és elvei szerint, valamint a nemzetközi emberi jogi dokumentumok tartalma alapján, az adott ország konkrét helyzetéhez alkalmazkodva előmozdítani és védelmezni az emberi jogokat. A nemzetközi társadalomnak tiszteletben kell tartania az emberi jogok elvitathatatlanságát. Kína indítványozta az emberi jogok kérdésében a nemzetközi összefogást. A nemzetközi társadalomnak helyesen kell felmérnie a politikai, gazdasági, kulturális, stb. más különbségek miatt fennálló, különböző emberi jogi nézőpontokat, és az egyenlőség és kölcsönös tisztelet alapján kell tapasztalatcserébe kezdeni, hogy elmélyítsék a kölcsönös megismerést, tanulhassanak egymástól és ezáltal közös fejlődést érhessenek el. Kína ellenzi az emberi jogi kérdések elpolitizálását és az emberi jogok alapján kialakított kettős mércével mérést. Támogatja viszont, hogy az ENSZ hallgassa meg a különböző véleményeket, és ezek alapján fogjon az emberi jogi mechanizmusok óvatos reformjába. Ez a reform segíthet abban, hogy csökkenjen az emberi jogi téren kialakult konfrontáció, erősíti a nemzetközi emberi jogi együttműködést és javítja az emberi jogi mechanizmusok hatékonyságát.

III. 2. 7. Irak

Kína álláspontja: Kiáll amellett, hogy Irak szuverenitása, önállósága és területi integritása védelmet kell, hogy élvezzen, az iraki nép kívánságát és választását tiszteletben kell tartani. Meg kell valósítani, hogy az iraki nép irányítsa és kormányozza az

országát. Kína álláspontja szerint az ENSZ szerepvállalását ki kell terjeszteni az iraki kérdésre. Figyelmesen meg kell hallgatnia Irak szomszédai és az arab országok véleményét, buzdítani kell a nemzetközi társadalmat a széleskörű részvételre, segíteni kell, hogy Irak belső élete mihamarabb stabilizálódjon, mihamarabb a béke útjára lépjen és elkezdhesse a stabil fejlődést.

III. 2. 8. A Közel-Kelet

Kína álláspontja: Kína szívesen látná, ha a nemzetközi társadalom mihamarabb törekvéseket tenne az Izrael és Palesztina béketárgyalásai kapcsán kialakult patthelyzet megoldására. Az ENSZ határozata, miszerint „földet kell adni békéért”, politikai megoldási alapot nyújt a közel-keleti probléma megoldására. A közel-keleti béke útvonaltervét mindkét oldal elfogadta, és elnyerte az ENSZ Biztonsági Tanácsának jóváhagyását is. Ez az izraeli-palesztin konfliktus hatékony megoldási programja, amelynek meg kell adni a lehetőséget a folytatásra. A közel-keleti kérdés minden megoldási tervét az érintett felek párbeszéd és konzultációk útján kell hogy megvalósítsák. A nemzetközi társadalomnak abban kell igyekezetet tanúsítania, hogy tiszteljenben tartja a közel-keleti régió kulturális háttérét, vallási hagyományait és társadalmi szokásait. Ez előnyös lehet a közel-keleti régió békéjének kialakítására és megőrzésére, valamint fejlődésére nézve.

III. 2. 9. Az afgán probléma

Kína álláspontja: A nemzetközi társadalom továbbra is figyelemmel kell kísérni az afgán problémát, segít az afgánoknak leküzdeni a biztonsági instabilitás és más egyéb nehézségeket, elősegíteni a választások zavartalan megtartását, mihamarabb beváltani a támogatásra tett ígéreteket, elősegíteni az afgán gazdasági fejlődést. Kína támogatja az ENSZ-t abban, hogy az afgán kérdésben iránymutató szerepet játsszon.

III. 2. 10. Az ENSZ reformja

Kína álláspontja: Kína egyetért azzal, hogy az ENSZ-t a szükségszerű és indokolt mértékig meg kell reformálni. A reformok célja az, hogy maga a szervezet hatása megerősödjék, az új veszélyekre és kihívásokra hatékonyabban tudjon reagálni. A reformok alapelve: az ENSZ Alapokmánya elvei és iránymutatásai. Módja: demokratikus, átlátható, kellően megtárgyalt és közös egyetértésen alapuló, a béke és a fejlődés kölcsönösen támogatják egymást. Az ENSZ reformjának kulcskérdése a fejlődés mikéntjében rejlik. A reformoknak kellő mértékben ki kell hatniuk a fejlődő országok reális aggodalmaira méltányolható jogaira, növelni kell a fejlődő országok beleszólási jogát az ENSZ ügyeibe, és növelni kell az ENSZ megfigyelését a fejlődés kérdésébe. Kína támogatja az ENSZ Biztonsági Tanácsának szükséges és reális mértékű reformját. A

Biztonsági Tanács reformját azzal kell kezdeni, hogy ki kell egyenlíteni a jelenlegi kiegyensúlyozatlanságot, be kell tartani a területekkel illeti megosztási elvét, de legfőképp a fejlődő országok képviselőit. Kína üdvözli a Biztonsági Tanács munkamódszerének további finomítására, a munkahatékonyság és az átláthatóság növelésére hozott intézkedéseket.

III. 3. Kína jellegzetességei az aktuális politikában⁵⁵

1. Aktivitás Kína sokáig elkerülte a részvételt a nemzetközi ügyekben, vagy egyszerűen csak passzivitást mutatott. Az elmúlt években azonban Kína már nem tartja távol magát a nemzetközi ügyektől, hanem tevékeny részt vállal. Sőt, viszonylag egyértelmű célokkal és nagyobb vállalkozó szellemmel kezdi felvállalni nagyhatalmi pozíciójából adódó felelősségét. Kína elhagyta a korábbi „kihívó” és „kívülálló” szerepkört, helyette megerősítette a „világfalu” szemléletét, hangsúlyozza hogy szorosan kötődik a világban bekövetkezett eseményekhez. Jelenleg Kína a nemzetközi biztonsági, gazdasági kérdésekben aktív részt vállal, és felelősségteljesen, konstruktívan fejti ki hatását. 2005 szeptemberében Hu Jintao kínai államelnök az ENSZ Közgyűlésén elmondott beszédében hangsúlyozta Kína erre vonatkozó alapvető álláspontját.

2. Kezdeményező-készség Az utóbbi években korábban sohasem tapasztalt természeti csapások – földrengések, cunami, tornádó – pusztítanak az ázsiai és az amerikai kontinensen, de mindez nem elég, mert először kitört az atípusos tüdőgyulladás-járvány, aztán pedig a madárinfluenza szedett áldozatokat. Ezekben a nehéz időkben Kína kezdeményező-készség oldaláról is bemutatkozott. 2005 júniusában Kína dokumentumot hozott nyilvánosságra, amelyben egyértelművé tette az ENSZ reformja kapcsán kialakított álláspontját. Véleményem szerint ez még inkább megmutatta a kínai diplomácia-kezdeményező-készségét, mivel kihatott a fejlődő országokra, de főként az ingadozóakra, hogy kialakítsák a maguk ENSZ-reformokkal kapcsolatos álláspontját.

3. Konstruktív Kína kezdeményezésére valósult meg az APEC vezetők nemhivatalos csúcstalálkozója, az ASEAN10+3 és az ASEAN10+1 mechanizmus, valamint a Shanghai együttműködési Szervezet. Mindez éles bizonyítéka annak, hogy Kína a nemzetközi ügyekben konstruktívan vesz részt.

4. Ideális Korábban Kína –függetlenül a saját hasznától – ideológiai okokból ki-

⁵⁵ A kérdésről lásd: Hu Angang: The Grand Strategy of China, 2003.1 by Zhe Jiang People's Publishing Company.; Gu Longlong: Kína a térségi és multilaterális szervezetekkel való kapcsolatának szerepe a kínai nemzetközi stratégiában, <http://www.sis.org.cn/focus/gjwlt/2003/>; Yi Ming: Kína: nagykorszak diplomáciája, <http://www.qhnews.com>; Li Jing: Kínai diplomácia megengedette saját magát, Gazdasági Napi Újság, 2001.10.23

folyólag támogatta a világ különböző pontjain a forradalmi mozgalmakat. Az utóbbi időszakban azonban gyökeresen szakított ezzel a gyakorlattal, sokkal ideális, lényegretörőbb politikát folytat, a nemzetközi ügyek kapcsán először Kína érdekeit fontolja meg. 2002-ben Wen Jiabao miniszterelnök a beiktatása utáni első hivatalos külföldi útjai és nyilvános szereplései alkalmával kijelentette, hogy az aktuális országok közötti kapcsolatban az ország érdeke az első helyen áll.

5. Rugalmas Kína jelenleg a nemzetközi ügyek kezelése során akár politikailag, akár gyakorlati kivitelezés kapcsán, a rugalmasságáról tesz tanúbizonyságot. Az elmúlt években kezdi elfogadni a saját hatalmának bizonyos mértékű korlátozását jelentő egyezményeket, így a honvédelem erejére kedvezőtlen Vegyifegyver Tilalmi Egyezményt, a Hagyományos Fegyverekről szóló Szerződéstervezet, és az Átfogó Atomcsend Szerződést. 2001-ben a WTO-ba belépés érdekében elfogadta a szigorú kikötéseket, és az ország számos jogszabályát megváltoztatta. 2005-ben Kína és az Európai Unió textilkereskedelmi vitájának rendezésekor Kína engedett álláspontjából, így javulhatott a felek közötti kereskedelmi környezet.

6. Felelősségteljes Bár csatlakozott olyan egyezményekhez és szervezetekhez, amelyek bizonyos mértékű korlátozást jelentenek számára, Kína a belépést követően határozottan kitart az adott szervezet, egyezmény követelményeinek betartása mellett. Betartva a korábbi kiváló gyakorlatát, Kína a WTO-ba való belépést követően aktívan megvalósította a szükséges jogszabály-változtatásokat. 2005 szeptemberében a kínai államelnök beszédében hangsúlyozta, hogy Kína kitart a nemzetközi kötelezettségeinek végrehajtása mellett.

7. Önbizalommal teli Kína egyre nagyobb önbizalmat mutat a nemzetközi ügyek kezelése kapcsán. Ez az önbizalom megmutatkozik az aktuális regionális és globális biztonság nyugodt megítélésében, logikus kezelésében és a politikája rugalmas végrehajtásában.

ÖSSZEGZÉS □

A Kínai Népköztársaság 1949-es kikiáltása óta eltelt időszakot elemezve kimutatható, hogy Kína részvétele a nemzetközi kérdésekben és mechanizmusokban a tartózkodástól a részben passzív részvételig, majd a széleskörű aktív tevékenységig fejlődött. Kína ilyen irányú fejlődése egyfajta történelmi szükséglet volt. A főbb tényezők szemszögéből elemezve azt láthatjuk, hogy a nemzetközi társadalomba való beilleszkedés egyik mozgatórugója a belső fejlődés volt. A nemzetközi szervezetek korlátozásai a nemzetközi rendszer interakciója megváltoztatta Kína felfogását az ország érdekeivel kapcsolatban, és ez Kína stratégikorrekciójának fontos momentumává lett. A

nemzetközi ügyekben és szervezetekben való részvételének elmélyülésével ezek szabályzói és normái beivódtak Kína tudatába és politikai szerkezetébe. Kína felismerte, hogy a nemzetközi ügyekben és szervezetekben való részvétel sokkal nagyobb mozgásteret biztosít az ország érdekérvényesítésének. De ezzel egyidejűleg jótékony hatással van Kína nemzetközi ársíójának emelésére. A nemzetközi szervezetek elnézése vagy bojkottja, a nemzetközi ügyektől való tartózkodás vagy passzivitás káros az ország együttműködő-készségéről és nagyfokú felelősségteljeségéről kialakított imázsra nézve, ezáltal nem szolgálja az ország érdekeit. Kína nemzetközi kapacitásának formálódásával és folyamatos növekedésével a nemzetközi szervezetek is mély benyomásokat szerezhetnek Kínáról. Kína mára már a globális ügyek egyik fontos koordináló ereje, amely a globális ügyek és a nemzetközi polarizálódási folyamatában egyre fontosabb szerepet játszik. Kína bizonyos klasszikus eredetű jellegzetességein túl újabakkal is képes a világ hasznára lenni: ezek a tevékeny kezdeményező-készség, a rugalmas lényegretörés, a konstruktivitás és a felelősségteljeség.

IV. FEJEZET

A Kínai Népköztársaság szerepvállalása a nukleáris fegyverek non-prolifерációban a világon

Az országok non-prolifерációs erőfeszítései és a nemzetközi non-prolifерációs szerkezet kifejlesztése egymást kiegészítve elválaszthatatlanul összekapcsolják az országokat egymással. Az új nemzetközi biztonsági helyzetre való tekintettel, a nemzetközi együttműködés a non-prolifерáció területén most különösen fontos és sürgető lépés, csakúgy, mint a nemzetközi non-prolifерációs működés kifejlesztése és fejlődése.

A kínai külpolitika célja a világbéke megőrzésének elősegítése és a közös fejlődés támogatása. A fejlődő Kínának szüksége van mind a nemzetközi mind a periférikus környezet hosszú távú békéjének és stabilitásának a megteremtésére. A WMD és szállító eszközeinek terjedése nem válik javára sem a világ békéjének vagy stabilitásának, sem pedig Kína saját biztonságának. Az évek folyamán, a felelősségérzet teljes tudatában, Kína lépésről-lépésre kiépített egy egész non-prolifерációs politikai rendszert és létrehozott egy majdnem teljes jogi keretrendszert a non-prolifерáció és export ellenőrzés terén. Ez pozitívan és konstruktívan hatott a nemzetközi non-prolifерációs folyamat felgyorsítására konkrét lépések megtételével, így jelentősen hozzájárulva a nemzetközi és regionális béke és biztonság megőrzéséhez és támogatásához.

IV. 1. Kína non-prolifерációs ügyekhez való csatlakozásának történelmi előzményei⁵⁶

1963. augusztus 5-én az Egyesült Királyság, a Szovjetunió és az Egyesült Államok Moszkvában aláírták Részleges Atomcsend Szerződésszerződés (PTBT) nevű szerződést, amely a légkörben, a világűrben és víz alatt végzett nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról szól. Erre reagálva Népi Napi Újság (kínai hivatalos hírlap – a Szerző) 1963. augusztus 10-i számában megjelent cikk azt kiállította, hogy ennek a szerződésnek csak káros hatása lehet, mert az nem korlátozhat három atomhatalmat, de más államokat.

Kína 1964-től atomfegyverekkel rendelkező államok, 1971-től az ENSZ és annak Biztonsági Tanácsának állandó tagja. Mint a második és harmadik fejezetben bemutatam, Kína 1971 előtt, amikor nem volt ENSZ-nek tagja, a nemzetközi mechnizmusokban és ügyekben „kihívó” vagy „kibic” szerepet játszott. Azért „kihívó”, mert élni szeret. Azért „kibic”, mert nem tud hatást gyakorolni.

Miután az ENSZ hivatalos tagja lett, Kína non-prolifерációhoz való csatlakozása

⁵⁶ Lásd erről: Information Office of the State Council of the People's Republic of China: China's Endeavors for Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation

tejesen olyan, mint más bármely nemzetközi ügyekben, viszonylag passzív és inaktív. Ennek ellenére 1973 augusztusában Kína aláírta Tlatelolcoi Szerződést, amely a mexikói Tlatelolcóban született egy atomfegyvermentes övezet létrehozása érdekében.

Kína csak a nyolcvanas évektől kezdve vesz részt a különböző non-proliferációs mechanizmusokban. 1980-ban Kína alkalmazta Részleges Atomcsend Szerződés-szerződés (PTBT) rendelkezéseit, 1984-ben csatlakozott a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség tevékenységéhez, 1987 februárjában aláírta az Antarktisz Szerződést. 1988 szeptemberében Kína és IAEA egyezményt írt alá a közös programok nemzeti végrehajtásáról. 1989 februárjában Kína csatlakozott a nukleáris anyag védelmezéséről szóló egyezményhez.

A kilencvenes évek közepének elején Kína non-proliferációs aktivitásának tetőfoka. 1991 februárjában Kína aláírta Tengerfenék Szerződést. 1992-ben csatlakozott az NPT-hez, 1996-ban pedig aláírta a CTBT-t és csatlakozott az Afrikai Atomfegyvermentes Nyilatkozathoz. Ekkor kezdett Kína aktívan és kezdeményezőleg fellépni az atomfegyverek terjedése ellen és egyre kezdeményezőbb és példaszerű, konstruktív jellegű hatást fejt ki. 1998 decemberében Kína aláírta "Kínai Népköztársaság és IAEA a Kínában megvalósuló védelmezésről szóló egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvét".

Mára Kína csatlakozott minden non-proliferációs nemzetközi egyezményhez és szervezethez, más országokkal illetve több országgal egyszerre export-felügyeleti tapasztalatcserét és együttműködést folytat, a nemzetközi non-proliferáció terén egyre példaszerűbb és konstruktívabb jellegű hatást fejt ki.

Az elmúlt években Kína folyamatosan fejlesztette törvényeit és szabályzatait a non-proliferációval szemben. 1987-ben a kínai kormány kiadta Nukleáris Anyagok Ellenőrzésének Szabályzatát. 1997-ben a kínai kormány a nukleáris export ellenőrzéséről szóló szabályzatot adta ki. 1998-ban a kínai kormány életbe léptette a Nukleáris Kettős Felhasználású Árucikkek és ehhez tartozó Technológiák Export Ellenőrzésének Szabályzatát.

IV. 2. A Kínai Népköztársaság non-proliferációs politikája⁵⁷

IV. 2. 1. A Kínai Népköztársaság kiinduló álláspontja a non-proliferációval kapcsolatban

⁵⁷ Az erre vonatkozó legfontosabb feldolgozásokat lásd: Information Office of the State Council of the People's Republic of China: China's National Defense in 2004; Information Office of the State Council of the People's Republic of China: China's Endeavors for Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation.; China's non-proliferation policy and measures, www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/03/

Kína mindig felelős hozzáállást mutatott a nemzetközi helyzethez, kiállt a WMD teljes körű tilalma és végleges megsemmisítése mellett, beleértve a nukleáris, biológiai és kémiai fegyvereket, és határozottan ellenezte ezen fegyverek és szállító eszközeik elterjedését. Kína nem támogat, bátorít vagy segít egyetlen országot sem a WMD és szállító eszközei előállításának fejlesztésében.

Kína úgy tartja, hogy a non-prolifерáció alapvető célja a nemzetközi és regionális béke és biztonság megőrzése és támogatása, és hogy minden eszközt meg kell ragadni ezen végcél elérésének érdekében. A WMD és szállító eszközei elterjedésének bonyolult okai vannak; a nemzetközi és regionális biztonsági környezet játszik ebben szerepet. A nemzetközi kapcsolatok egyetemes fejlődéséhez, ezen kapcsolatok demokratizálásának felgyorsításához valamint ahhoz, hogy tisztességes és racionális teret biztosítsunk az érintett régiók biztonságának megteremtéséhez a nemzetközi non-prolifерációs erőfeszítéseknek kell szerepet vállalni, hogy mindez kielégítő módon haladhasson.

Kína eltökélten támogatja a nemzetközi non-prolifерációs erőfeszítéseket és ugyanakkor nagy hangsúlyt fektet a békére és a stabilitásra mind a régióban mind a világ egészében. Kína a non-prolifерáció békés eszközökkel való elérése mellett száll síkra. Egyfelől a nemzetközi non-prolifерációs mechanizmusnak folyamatosan fejlődnie kell és az egyes országok ellenőrzési rendszerét korszerűsíteni és erősíteni kell. Másrészt a proliferációs kérdéseket párbeszéd és nemzetközi együttműködés keretében kell megvalósítani.

Kína fenntartja, hogy a nemzetközi közösség általános részvétele alapvető a non-prolifерáció fejlődési folyamatában. Ahhoz hogy elérjük a nemzetközi közösség elsöprő többségének a megértését és támogatását, feltétlenül szükséges az tisztességes, racionális és nem-diszkriminatív non-prolifерációs rendszer biztosítása. Legyen az a már meglévő rendszer fejlesztése vagy egy új kialakítása a feladat, annak az összes ország általános részvételén és döntéseiken kell hogy alapuljon, melyet demokratikus folyamat eredményeként hoznak meg. Az egyoldalúságot és a kettős szabványt fel kell számolni, nagy hangsúlyt kell fektetni és figyelmet szentelni az ENSZ szerepvállalásának.

Kína álláspontja szerint a különböző anyagok, felszerelések és technológiák, melyek a nukleáris, biológiai, vegyi területeket valamint a légteret illetik, kettős természeténél fogva fontos, hogy az összes ország non-prolifерációs politikájának érvényesítésekor törekedjen a megfelelő egyensúly megteremtésére a non-prolifерációs és nemzetközi együttműködésük során a valós magas technológia békés módon való felhasználására. Ezzel kapcsolatban Kína fenntartja azon állítását, miszerint minden ország tekintetében szükséges garantálni az őket megillető jogokat, különös tekintettel a fejlődő országokra, ahhoz hogy hasznosíthatók és megoszthatók a kettős-felhasználású tudományos és technológiai vívmányaikat és termékeiket békés célokra, teljes egyetértésben a non-prolifерációs célokkal. Azt is fontosnak tartjuk, hogy meggátoljunk bármilyen országot a békés felhasználás égisze alatt történő proliferációval való visszaélésben.

IV. 2. 2. A Kínai Népköztársaság és non-proliferációs export ellenőrző rendszer

Az anyagok, felszerelések és technológiák hatékony ellenőrzése, melyet a WMD és szállítóeszközei gyártásánál lehet hasznosítani, fontos elemként szolgál egy ország nemzetközi non-proliferációs kötelezettségeinek végrehajtása terén, valamint fontos garanciaként is szolgál a nemzetközi non-proliferációs erőfeszítések sikeres kivitelezésében. Kína, mint olyan ország, amely rendelkezik tudományos-technikai és ipari lehetőségekkel, pontosan tudatában van a non-proliferációs felelősségével. A kínai kormány már hosszú ideje szigorú intézkedéseket fogantat mind a hazai precíziós műszerek és technológiák mind exportjának ellenőrzésében, és folytonos fejlesztéseken megy keresztül a rendszer a változó helyzetek kialakulásának tükrében.

Meglehetősen hosszú időn keresztül Kínában a terv gazdálkodás volt érvényben, ami által az állam import és export ellenőrzését a közigazgatási intézkedések hatáskörébe vonta. A non-proliferációs politika érvényesítése hatékonynak bizonyult az adott történelmi körülmények között. De a kínai reformok elmélyülésével és nyitásával, különösen a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO) való belépése után, a kínai gazdaság és külkereskedelem hatalmas változásokon ment keresztül. Ez idáig Kína szocialista piacgazdaság létrehozását kezdeményezte, valamint a non-proliferációs export eddigi közigazgatási mintát követő ellenőrzési módszerét átalakította jogi-alapokra épülő ellenőrző rendszerre.

Az elmúlt években a kínai kormány folytatólagosan erősíti meg azon törekvését, hogy egy jogi rendszert építsen ki a non-proliferáció támogatására, olyan törvényi szabályozáson nyugvó alapelveket, amely biztosítja a hatékony non-proliferációs politikáját. Kína fontos jelentőséget tulajdonít a jelenlegi nemzetközi non-proliferációs export ellenőrző szabványoknak. A multinacionális export ellenőrző rendszerek és más országok saját nemzeti feltételein nyugvó értékes tapasztalatainak integrálásával Kína széleskörben elterjesztette a jelenlegi nemzetközi szabványokat és gyakorlatokat, mélyrehatóan megerősítette és fejlesztette a non-proliferációs export ellenőrzés biztosítását, valamint megfogalmazott és törvénybe iktatott számos törvény cikkelyt és szabályzatot, melyek megalapozták a nukleáris, biológiai, vegyi, rakéta és más precíziós műszer és technológia, vagy katonai termék exportjának ellenőrzési rendszerét, mely így teljes körű jogi alapot és rendszert biztosít a non-proliferációs célok elérésében. Ez az export ellenőrzési rendszer a következő gyakorlatokat vallja magáénak:

Export regisztrációs rendszer: Minden precíziós műszer és technológia exportját regisztrálni kell a Központi Kormány arra illetékes hivatalával. E nélkül a regisztráció nélkül semmilyen intézmény vagy személy nem kaphat engedélyt ilyen jellegű export lebonyolítására. Csak az arra kijelölt egységeknek van felhatalmazásuk nukleáris export vagy ellenőrzött vegyi és katonai termékek exportjának véghezvitelében. Semmilyen más intézmény vagy személy nem vehet részt ilyen jellegű kereskedelmi tevékenységben.

Engedélyezési rendszer: A precíziós műszerek és technológiák exportjának

vizsgálata és jóváhagyása szükséges a Központi Kormány arra kijelölt hivatalának fennhatóságával, minden egyes esetet külön megvizsgálva. Ha nincs engedély, akkor nincs export. Az export engedély tulajdonosának szigorúan be kell tartania azon rendelkezéseket, melyeket az engedély érvényességi idejére szólóan határoznak meg. Ha bármilyen export termék vagy tartalom eltér a megadottól, az eredeti engedélyt vissza kell adni, és új exportengedélyért kell folyamodni. Amikor a fent említett árukat és technológiákat exportálják, az exportőrnek kötelessége beszerezni a vám export engedélyét is, a Kínai Népköztársaság Vámtörvénykezésének alapján előírt formalitások, a megfelelő szabályok és ellenőrzési intézkedések megtételén keresztül, és rendelkezésre kell állni bárminemű ellenőrzés vagy felülvizsgálat folyamatában is, melyet a vámhivatal eszközöl ki.

Végfelhasználó és végfelhasználásról szóló igazolás: A precíziós műszerek és technológiák exportőrének kötelessége beszerezni azon igazolást, amely meghatározza a végfelhasználót és végterméket, mellyel az importáló végfelhasználót látják el. Különböző típusú igazolásokat kell beszerezni a körülményektől és különösen az exportált termékek és technológiák érzékenységtől függően. Néhány esetben az igazolásokat a végfelhasználónak kell produkálni és hitelesíttetni a végfelhasználó országának hivatalos szerveinél és az adott ország kínai követségén vagy konzulátusán, míg másoknak az adott importőr ország kormányzati hivatalának kell kiadni. A végfelhasználónak tisztáznia kell az importált anyagok vagy technológiák végfelhasználóit és használás módjait a fent említett igazolás által, és határozottan köteles garantálni, hogy a kínai kormány által kiadott engedély nélkül nem használja fel az adott kínai terméket más célokra, mint ahogy azt az igazolásban feltüntették, vagy hogy nem szállítja egy harmadik fél részére, mely nincs feltüntetve az igazoláson.

Lista ellenőrzési módszer: Kína megfogalmazott egy ellenőrzési listát, mely tartalmazza a precíziós anyagokat, felszereléseket és technológiákat. A nukleáris, biológiai és vegyi területeket illetően az adott lista tulajdonképpen tartalmazza az összes olyan anyagot és technológiát, melyek szerepelnek a Zangger Bizottság, a Nukleáris Ellátó Csoport, a CWC és az Ausztrál Csoport listáján. A rakéta területét illetően a kínai lista lényegében megegyezik a Rakéatechnológiai Ellenőrzési Rendszer (MTCR) listájával. A fegyver export területét illetően a kínai kormány szintén támaszkodott a valós többoldali mechanizmus és más országok gyakorlatára, amikor először fogalmazta meg és iktatta törvénybe a fegyver export ellenőrzési listáját 2002-ben. A kínai kormány rendszeresen elvégzi az időszerű módosításokat a fent említett listán az aktuális feltételeknek megfelelően.

A non-prolifерáció orientációs vizsgálat és jóváhagyás alapelve: Mielőtt döntés születne arról, hogy kibocsássanak-e egy export engedélyt, az arra illetékes hivatal alaposan megvizsgálja a lehetséges hatását az adott export termékeknek a nemzet biztonsága és a közérdekeinek figyelembevételével. Valamint figyelembe veszik annak hatását a nemzetközi és regionális békére és stabilitására.

A speciális tényezők figyelembe veszik a vizsgálat és engedélyeztetés folyamata során Kína nemzetközi kötelezettségeit és állásfoglalásait annak fényében, hogy a finom műszerek és technológiák direkt vagy indirekt módon veszélyeztetik-e Kína nemzeti biztonságát vagy a közérdekeit, vagy jelent-e potenciális veszélyt, és alkalmazkodik-e a nemzetközi non-proliférációs helyzethez és Kína külpolitikájához.

A precíziós műszer és technológia proliferációs rizikó faktor mértékének felmérését egy független műszaki szakértékből álló fórumnak kell elvégeznie, melyet a vizsgálati és engedélyeztetési folyamat részeként szerveznek meg. Az értékelés fontos referenciaként szerepel az engedélyeztetési folyamatban. A vizsgálati és engedélyeztetési osztálynak végre kell hajtania egy átfogó vizsgálatot, mely a végfelhasználó országát vagy régióját érinti. Különös tekintettel arra, hogy fennáll-e az esetleges proliferáció rizikója az adott országban, vagy egy harmadik fél országában vagy régiójában történő proliferáció veszélye, beleértve: hogy az importáló ország jelent-e potenciális fenyegetettséget a kínai nemzet biztonságra; van-e az adott országnak WMD és szállítóeszközök kifejlesztéséről szóló programja; vajon van-e szoros kereskedelmi kapcsolata olyan országgal vagy régióval, ahol fennáll WMD és szállítóeszközök kifejlesztésének a veszélye; vajon alávetette-e magát az ENSZ Biztonsági Tanácsa döntéseinek; és vajon támogatja-e a terrorizmust vagy van bármilyen kapcsolata terrorista szervezetekkel.

Ezenfelül a vizsgáló és jóváhagyó bizottság szintén figyelmet fordít az importáló ország export ellenőrző gyakorlatára, és hogy kellően stabil-e a belpolitikai és a környező régió helyzete. A vizsgálat központjában annak megítélése áll, hogy a végfelhasználó és végfelhasználás módja képes-e az importált eszközök és technológiák felhasználására az adott importáló országban, és az importőr és a végfelhasználó kellőképpen megbízható és a felhasználás módja igazolt.

Átfogó kontroll alapelv: Amennyiben egy exportőr tisztában van azzal, hogy fennáll a proliferáció veszélye az exportált termék és technológia esetén, abban az esetben az exportőr köteles export engedélyért folyamodni még akkor is, ha az adott termék vagy technológia nem szerepel az export ellenőrzési listán. Amikor tekintetbe veszi az export engedélyért való folyamodás szükségszerűségét, az export ellenőrző és jóváhagyó bizottságnak kötelessége egy átfogó vizsgálatot kezdeményezni az exportált termék és technológia végfelhasználóiról és annak módjáról, valamint felbecsülni a WMD proliferáció veszélyének mértékét. Amennyiben ilyen rizikó faktor azonosításra kerül, az illetékes hivataloknak jogukban áll az export engedély kiadásának azonnali visszautasítása és az export tevékenység leállítása. Az illetékes szervnek, továbbá, jogában áll eseti export ellenőrzés gyakorlása azon speciális áruk esetében, melyek nem szerepelnek az aktuális ellenőrzési listán.

Büntetések: Azon exportőrök, akik engedély nélkül szállítanak export ellenőrzés alá eső árucikkeket és technológiákat, vagy olyan export termékekre terjeszt, átalakít vesz vagy elad engedélyt, amely kívül esik az elfogadott termékek és technológiák listáján, az büntügyi eljárás alá kerül a Kínai Népköztársaság Törvénykönyvének cik-

kelyei alapján csempészés, illegális üzleti tevékenység folytatása, államtitkok elárulása vagy egyéb bűnügy elkövetése miatt. Olyan esetekben, amikor nem áll fenn a bűnelkövetés ténye, az illetékes kormányhivatal államigazgatási eljárást folytat, melynek köre kiterjed a figyelmeztetésre, a meg nem engedett haszon elkobzására, pénzbüntetésre, felfüggesztésre vagy éppen a külföldi kereskedelmi engedély visszavonására.

IV. 2. 3. A Kínai Népköztársaság szigorúan tartja a törvényeket és szabályzatokat a non-proliferációs export ellenőrzése során

Az elmúlt években Kína folyamatosan fejlesztette törvényeit és szabályzatait a non-proliferációt illetően, ezzel szilárd jogi alapot és erős garanciát biztosítva a kormány még jobb non-proliferációs céljainak teljesítésére, és ugyanakkor új elvárásokat állítva a kormány adott funkcióval rendelkező hivatalainak törvénybetartatási képességének jobbítására. Ahhoz, hogy hatékonyan lehessen bevezetni ezeket a törvényeket és szabályokat a non-proliferációs export ellenőrzést illetően a kínai kormány illetékes osztályai nagy erőfeszítéseket tettek a non-proliferációs export ellenőrzési szervek kifejlesztésére, az aktuális politikák és szabályzások nyilvánosságának a biztosítására, különböző intézmények oktatására, valamint törvényszegések kivizsgálására és kezelésére.

Export Ellenőrző Szerv: Kína non-proliferációs export ellenőrzésébe számos kormányzati szervet vontak be. Ez idáig a felelősségi kör és együttműködési terület tisztázása folyamatban van ezen osztályok között.

Kína nukleáris exportja a Tudomány, Technológia és Ipar a Nemzet Védelméért Bizottság (COSTIND) hatáskörébe tartozik, szoros együttműködésben más releváns kormányzati hivatallal. A fegyverexport, beleértve a rakétaexportot is, a létesítmények és kulcsfontosságú felszerelések, melyeket rakéta előállításra használnak, szintén a COSTIND hatáskörébe tartozik együttműködve a Honvédelmi Minisztérium releváns osztályával, társulva egyéb érintett kormányzati hivatallal.

A nukleáris kettős használatú cikkek, kettős használatú biológiai anyagok, bizonyos vegyi anyagok, valamint a rakétával kapcsolatos kettős használatú cikkek és technológia a civil felhasználási körben a Kereskedelmi Minisztérium hatáskörébe tartozik, együttműködve más érintett kormányzati hivatallal. Közülük a nukleáris kettős felhasználású cikkek és a rakétához kötődő kettős felhasználású cikkek és technológiák vizsgálata a Kereskedelmi Minisztérium feladata, együttműködve a COSTIND-el. A kettős felhasználású biológiai anyagok és állatokat, növényeket érintő technológiák exportja a Kereskedelmi Minisztérium ellenőrzése alá esik, adott esetben együttműködve a Mezőgazdasági Minisztériummal. A kettős felhasználású biológiai anyagok és embert érintő technológiák exportja a Kereskedelmi Minisztérium ellenőrzése alá tartozik, adott esetben együttműködve az Egészségügyi Minisztériummal. A kettős felhasználású biológiai anyagokat érintő felszerelések és technológiák valamint

bizonyos vegyi anyagokat érintő felszerelések és technológiák exportja szintén a Kereskedelmi Minisztérium fennhatósága alá esik, együttműködve az Állami Fejlesztő és Reform Tanáccsal, amennyiben szükséges. Az ellenőrzött vegyi anyagok exportja az Állami Fejlesztési és Reform Tanács ellenőrzése alá esik, együttműködve a Kereskedelmi Minisztériummal.

A precíziós műszerek és a külpolitikát érintő felszerelések és technológiák exportja a fent említett illetékes hivatalok ellenőrzése alá esik, együttműködve a Külügy Minisztériummal. Amennyiben az exportált cikk jelentős hatást gyakorol a nemzet biztonságára és a köz érdekeire, az illetékes osztályoknak, együttműködve más releváns osztályokkal, kötelessége átadni az ellenőrzés jogát az Állami Tanácsnak és a Központi Katonai Bizottságnak.

Az Állami Vámhivatal felelős a fent említett cikkek és technológiák importjának és exportjának a felügyeletéért és ellenőrzéséért.

Különleges szerveket, szakértőkkel karöltve, állítottak fel a fent említett minisztériumokban és bizottságokban, hogy ellássák az export ellenőrzési feladatkört.

Törvények és szabályok nyilvánosságra hozása és oktatás a vállalkozásokért:

Rögtön azután, hogy a non-proliférációs export ellenőrzés életbe lépett, egy hír járta be a nemzeti médiát, és a szabályzat valamint az ellenőrző lista teljes egészében leközlésre került a professzionális kiadásokban valamint a kormányzati hivatalok web oldalain a külkereskedelmi vállalkozásokat kutatási intézményeket érintve. A publicitás kedvező feltételeket biztosított az illetékes szakértők informálására a szabályzati és ellenőrző listák közzétételével. Illetékes hivatalok szintén pozitív lépéseket tettek arra, hogy biztosítsák szándékaikról a szerveket, miszerint határozottan végrehajtják a szabályokat az adott vállalkozásoknál és intézményeknél, és ígéretet tettek, hogy megismertetik velük az export ellenőrzés és jóváhagyás folyamatának és szabályozásainak tartalmát, oly módon hogy előadásokat és tréningeket szerveznek ennek megismertetésére.

Az export ellenőrzés rendszerének kiépítése: Ahhoz, hogy hatékonyan vezethesse be az export ellenőrzési szabályzatot, Kína létrehozott egy rendszert, amely magában foglalta a pályázatot, vizsgálatot és jóváhagyást, engedély kiadást és vámellenőrzést, vizsgálatot és elvámolást, és ez a rendszer vonatkozik minden érdekelt exportőrre. A Kereskedelmi Minisztérium és más illetékes hivatal létrehozta az a Precíziós Műszerek és Technológiák Export Engedélyeztetési Katalógusát (magában foglalja a listán szereplő árucikkeket, melyet az aktuális export ellenőrzési szabályzathoz csatolnak, melyek a vám törvényeire vonatkoznak), és megteszik a tőlük telhető legtöbbet, hogy biztosítsák a teljesítés körülményeit az export folyamat minden szintjén szereplő export vállalkozás részére, és hogy elősegítsék a kormány lehetőségeit a felügyelet gyakorlására az export ellenőrzés során.

Hogy megkönnyítsék az export vállalkozások dolgát az export engedélyek megszerzésében, a Kereskedelmi Minisztérium tervbe vette egy online szolgáltatás kialakítását az engedélyekre való pályázatokra, vizsgálatokra és jóváhagyásokra, a köz igényeit figyelembe véve, amint az operációs rendszer beindul. A kínai kormány szintén

tén létrehoz egy megfelelő export ellenőrző információcsere hálózatot a vizsgáló, jóváhagyó és engedélyt-kiadó szervek valamint a Vámhivatal között.

Kivizsgálások és törvénysértések kezelése: A kínai kormány nagy hangsúlyt fektet a non-proliférációs törvényszegések kivizsgálására és kezelésére. Lehetséges illegális exportról értesülve az illetékes hivatalok szigorú vizsgálatot eszközölnek és elintézik a megfelelő államigazgatási büntetések foganatosítását. Vagy átadják az esetet a bírósági szerveknek, hogy megállapíthassák büntetőjogi felelősségét, a törvényszegés súlyosságának mértékétől függően.

Az elmúlt években Kína számos törvénysértő export esettel foglalkozott és eszközölt ki törvény által biztosított büntetést az érintett egységeknek vagy személyeknek.

A törvénybetartatása képességének megerősítése és a hatékonyan bevezetett non-proliférációs export ellenőrzési szabályzat egy komplex rendszer, amely elvárja a különböző aspektusok és együttműködések koordinációját a különböző kormányzati hivatalok között. Ugyanakkor a hazai vállalkozások megértése a releváns állami politika és szabályzat felé, a non-proliféráció jelentőségének egyre erőteljesebb tudatosítása, az önfegyelem mechanizmusának megalapozása szintén közvetlen hatással bír a non-proliférációs törvények és szabályzatok sikeres bevezetésében. A kínai kormány érintett hivatalai rendszeresen összegzik tapasztalataikat, állandó képzést biztosít a fegyveres erők testületének tagjai számára, a publicitás intenzitásának növelése és további fejlesztéseket foganatosítanak a kínai non-proliférációs export ellenőrző rendszerben.

IV. 3. A Kínai Népköztársaság non-proliférációs politikájának gyakorlata⁵⁸

IV. 3. 1 Aktívan részt vesz a nemzetközi törekvésekben

Az évek során Kína széles körben vett részt a többoldalú non-proliférációs mechanizmus kialakításában és aktívan támogatta annak állandó fejlesztését és fejlődését. Kína minden non-proliférációs egyezményt aláírt és csatlakozott a legtöbb jelentős nemzetközi szervezethez.

Kína csatlakozott a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséghez (IAEA) 1984-ben, és önként helyezte az IAEA felügyelete alá saját civil nukleáris létesítményeit. Hozájárult az Atomsorompó Szerződéshez (NPT) 1992-ben. Aktívan részt vett az Átfogó Atomcsend Egyezmény (CTBT) tárgyalásain a Genfi Leszerelési Konferencián és lényegesen hozzájárult a szerződés végkövetkeztetéseihez. Kína szintén azon országok között szerepelt, akik elsőként írták alá a CTBT 1996-ban. 1997-ben a Zangger Bi-

⁵⁸ A nonproliféráció gyakorlatáról szóló fejezethez felhasznált irodalom közül az alábbiak érdemelnek kiemlést:

zottság tagja lett. Aláírta a Kiegészítő Dokumentumot a Kína és IAEA közötti megá-lapodáson, Kínában 1998-ban, és 2002 elején hivatalosan teljesítette a szükséges honi jogi lépéseket ahhoz, hogy a Kiegészítő Protokoll tagja lehessen, ezzel azon első atomfegyverrel rendelkező országgá vált, aki teljesítette az alapvető jogi eljárásokat. 2004 júniusában Kína csatrazokozott a Nukleáris Szállítók Csoportjába és a szabályzata és listája szerint szigorúan kezeli a kínai export ellenőrzését.

Kína aktívan vett részt az IAEA munkájában, a CTBT Előkészítő Bizottságban és más nemzetközi érdekeltségű szervezetben. Támogatta az IAEA hozzájárulását a po-tenciális nukleáris terrorista tevékenységek felszámolásában, valamint hatékony és konstruktív szerepet vállalt a nukleáris anyagok fizikai védelmére létrehozott egyez-mény ellenőrzésében.

Kína energikusan támogatta azon országokat, melyek elkötelezték magukat az atomfegyvermentes-övezet létrehozása mellett. Aláírta és ratifikálta Latin Amerika és a Karib-szigetek Atomfegyverek Tilalmáról szóló Egyezmény előírásait (Tlatelolco Egyezmény), A Csendes Óceán Déli Területeit Érintő Atommentes Övezetről szóló Egyezményt (Rarotonga Egyezmény), és az Afrikai Atommentes Övezet Egyezményét (Pelindaba Egyezmény). Kína elkötelezte magát a Dél kelet Ázsiai Atommentes Öve-zet Egyezménye mellett (Bangkok Egyezmény) és támogatásáról biztosította a Közép Ázsiában létrehozandó atommentes övezet kiépítését is. Kína tamogatja a Kore-ai-félsziget atomfegyvermentes politikáját.

1991 novemberében a kínai kormány bejelentette, hogy a folyamatosság alapján a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség felé jelentést tesz minden a Kínából atomfegy-verekekkel nem rendelkező államokba irányuló, vagy onnan érkező, 1 kg-nál nagyobb mennyiséggel kapcsolatos nukleáris anyagról. 1993 júliusában Kína hivatalos ígéretet tett arra, hogy önkéntes alapon a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség felé jelent minden nukleáris alapanyag export-import tevékenységet, nukleáris berendezést és az azzal kapcsolatos nem-nuklárís alapanyagok exportjáról szóló információt. 1996 má-jusában Kína ígéretet tett arra, hogy atomfegyverekkel nem rendelkező államoknak a Nemzetközi Atomenergia Üngynökség által nem felügyelt nukleáris berendezéshez nem nyújt támogatást, beleértve azt is, hogy irányukban nem engedélyezi a nukleáris exportot, és technológiai tapasztalatcserét és együttműködést velük nem folytat. Kína nukleáris exportjának feltétele, hogy az importáló ország elfogadja a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség teljeskörű biztonságfelügyeletét.

IV. 3. 2. Konkrét indézkedések a non-proliferációs export el-lenőrzésre

Kína ragaszkodik a nukleáris export és nukleáris anyagok szigorú ellenőrzésének gyakorlatához. A nukleáris anyagok ellenőrzésében, mivel ez az IAEA hatáskörébe tartozik, Kína létrehozta a „Nukleáris Anyagok Számontartása és Ellenőrzésére szóló Állami Rendszert” valamint „Nukleáris Anyagok Biztonsági Rendszerét”, melyek eleget tesznek a Nukleáris Anyagok Fizikai Védelméről szóló Egyezménynek. 1987-ben a kínai kormány kiadta Nukleáris Anyagok Ellenőrzésének Szabályzatát. A

szabályzat létrehozott egy nukleáris anyagokra szóló engedélyező rendszert. Ez kijelölte a felügyeleti és ellenőrző szervet és meghatározta annak feladatait, megadta a nukleáris anyagok ellenőrzésének intézkedő lépéseit, a jelentkezés, ellenőrzés és kiadás módozatait nukleáris anyagok engedélyeztetéséhez, a nukleáris anyagok könyvelésének irányítását, a nukleáris anyagok számvitelét, a nukleáris anyagok fizikai védelmét, és aktuális intézkedéseket, büntetéseket.

Kína nukleáris exportját kizárólag az Állami Tanács által kijelölt cégek kezelhetik. Kína a következő három alapelvhez ragaszkodik: békés felhasználásra nyújtott garancia, az IAEA által meghatározott védelmi intézkedések elfogadása, és a kínai kormány előzetes beleegyezése nélkül nem szállítható át egy harmadik ország területére. A kínai kormány a nukleáris export ellenőrzéséről szóló szabályzatot 1997-ben adta ki. Eltekintve a fent említett három alaptól, a szabályzat utal Kína azon politikájára, miszerint nem támogat, bátorít vagy folyik bele nukleáris fegyverek terjesztésébe, nem segít más országokat nukleáris fegyverek kifejlesztésében, nem szolgáltat támogatást egyetlen nukleáris létesítménynek sem, ami nem esik az IAEA biztonsági protokollja alá, nem biztosít annak nukleáris exportot, és nem vesz részt személyi vagy technológiai cserében vagy együttműködésben. A szabályzat szigorú intézkedéseket fogantat a nukleáris export vizsgálatában, valamint tartalmazza szabályzat sértés büntetési kiszabását és egy kiegészítő és részletes ellenőrző listát.

1998-ban a kínai kormány életbe léptette a Nukleáris Kettős Felhasználású Árucikkek és ehhez tartozó Technológiák Export Ellenőrzésének Szabályzatát. Ebben újra megerősítik eltökéltségüket a nemzetközi nukleáris non-proliferációs kötelezettségeinek szigorú betartására és a nukleáris kettős felhasználású cikkek és ehhez tartozó technológiák szigorú ellenőrzésére, valamint létrehozott egy engedélyeztetési rendszert a kapcsolatos exportok területén is. Létrehozott egy regisztrációs rendszert az exportok vizsgálatára és jóváhagyásának folyamatára exportőrök számára, valamint meghatározta a szabályok megsértésének büntetési következményeit. A Kínai Népköztársaság Büntetőtörvénykönyvének Kiegészítő Cikkelyei 2001 decemberében léptek érvénybe, amely bűnelkövetésnek tünteti fel az illegális gyártást, radioaktív anyagok szállítását és terjesztését, valamint meghatározza az ezzel járó büntető eljárásokat.

IV. 3. 3. Non-proliferációs konzultáció és együttműködés kialakítása és az ENSZ funkciója megerősítésének elősegítése

Kína fontosnak tartja a bilaterális non-proliferációs együttműködéseket és tapasztalatcserét, továbbá a más országoktól a non-proliferációs hasznos tapasztalatokból és módszerekből való okulást. Kína és Ausztrália, Franciaország, Németország, Japán, Korea, Pakisztán, Oroszország, Nagy-Britannia, az USA és az Európai Unió között e téren konzultáció és tapasztalatcsere van folyamatban. 2004 decemberében Kína és az EU aláírta a „Kínai Népköztársaság és az Európai Unió non-proliferációs és fegyverzetellenőrzési közös nyilatkozatát”. A felek megerősítették, hogy a fegyverzetleszerelés és a non-proliferáció tekintetében egymás fontos stratégiai part-

neri. Meghatározták továbbá az együttműködési prioritások körét. Kína szigorúan a non-proliferációs politika és az exportellenőrzés alapján, információ cserelései útján, végrehajtói hatalmi szervi együttműködéssel az adott országokkal együttműködve közösen veszi fel a harcot a proliferációs aktivitással. Kína támogatja, hogy az adott regionális szerveződések és mechanizmusok a non-proliferációs tevékenységben aktív szerepet játsszanak, konstruktív jellegű hozzáállással részt vegyenek a tapasztalatcserében és párbeszédben, és a proliferációt regionális szinten megoldó hatékony megoldásokat dolgozzanak ki. Kína részt vesz az ASEAN régiós fórum non-proliferációs törekvéseinek erősítésében.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaként Kína támogatja, hogy az ENSZ a Non-proliferáció terén jelentős szerepet játsszon, ösztönzi a közös nemzetközi álláspont kialakítását, és a nemzetközi együttműködés elmélyítését. 1992 elején az ENSZ Biztonsági Tanácsa által nyilvánosságra hozott elnöki nyilatkozat a tömegpusztító fegyverek proliferációját a nemzetközi békét veszélyeztető tényezőnek minősítette. Kína a nyilatkozat előkészítését konstruktívan támogatta. 2004 áprilisában az ENSZ Biztonsági Tanácsa egyhangúlag elfogadta az 1540-es számú határozatot, amely a Biztonsági Tanács fennállása során az első kizárólag a non-proliferációs határozat. E határozat előnyös a jelenlegi nemzetközi törvények alapján előrébb vigye és megerősítse a nemzetközi együttműködést, megfelelő megoldást találjon a nem-állami intézmények tömegpusztító fegyver és célbajuttatási eszközeik, valamint kapcsolódó anyagok beszerzése és kereskedelme ellen. Kína tevékenyen részt vett a határozat konzultációjában, számos konstruktív jellegű javaslatot vetett fel, és a határozat elfogadtatásához jelentősen hozzájárult. 2004 októberében Kína a határozat felszólítása alapján benyújtotta a határozat végrehajtásának helyzetére vonatkozó országjelentését, amelyben a jogalkotás, a végrehajtás és a nemzetközi együttműködés stb. területeken részletesen tájékoztattott a kínai kormány által a nem-állami intézmények proliferációs tevékenysége ellen hozott intézkedéseiről.

IV. 4. Kína példaszzerű és konstruktív szerepvállalása a globális non-proliferáció terén⁵⁹

A fentiek alapján azt lehet látni, hogy napjainkban Kína egyre példaszzerűbb és konstruktívabb jellegű szerepet vállal a globális a non-proliferációban.

Kína példaszzerű szerepvállalása a következőekben mutatkozik meg:

— Kína békés, független és önálló diplomáciát képvisel, kitart a békés fejlődés útja mellett, erőfeszítéseket tesz arra, hogy az ország érdekeinek megőrzése, a különböző országok közös érdekeinek egyesítése mellett aktív szerepet játsszon, és konstruktív jellegű tevékenységet folytasson a nemzetközi ügyekben.

⁵⁹ Lásd erről: Jin Yougou: Kína szerepvállalása a regionális ügyekben, www.xinhua.net/cn/2005/05/03/.; Gu Xiao ming, Yu Yihan: Hatoldalú Tárgyalás időszzerű eredménye tökrözi a kínai diplomáciai győzelmét, <http://www.sina.com> 2005/09/20

— Kína a többi atomnagyhatalomtól eltérően kitart amellett, hogy elsőként nem vet be atomfegyvert, atomfegyverekkel nem rendelkező államok ellen nem alkalmaz atomfegyvert, és kiáll a teljes körű és arányos atomfegyver-leszerelési folyamat, a non-prolifерáció és az atomenergia békés célú felhasználása – ezen egyezményben rögzített cél mellett. Felhívja a figyelmet az atomfegyverek teljes leszerelésére, és a teljes atomfegyvermentes világ céljának megvalósítására.

— Kína aktívan részt vesz a nemzetközi non-prolifерációs erőfeszítésekben, szigorú és körültekintő export felügyeleti rendszert, jogszabályokat és intézkedéseket vezetett be az atomfegyverek elterjedésének megelőzése céljából.

Kína konstruktív szerepvállalása a következőekben áll:

— Kína a nemzetközi non-prolifерációs területen a kölcsönös bizalom, közös előnyök, egyenlőség és együttműködés központú új biztonságszemléletet egy kiváló nemzetközi és regionális biztonsági környezetet kíván létrehozni, a nemzetközi béke és a közös fejlődést kívánja elérni. A non-prolifерációs ügyekben Kína kitart amellett, hogy döntéshozatali alapként kell tekinteni arra, hogy az adott eset hogyan viszonyul az érintett ország szuverenitásának és biztonságának megőrzéséhez, a globális stratégiai stabilitás megőrzéséhez, és a különböző országok közötti általános bizalomhoz és biztonságához.

— Kína szerint a tömegpusztító fegyverek terjedésének bonyolult okai vannak, a terjedést komplexen – az okot és a jelenséget együttesen – kell kezelni.

— Azt javasolja Kína, hogy törekedni kell az együttműködésre és kölcsönös bizalomra alapuló globális biztonsági környezet kialakítására, megoldást kell kidolgozni a nemzetközi kapcsolatok általános javítására, és meg kell valósítani az országok általános biztonságát. Ez nemcsak a proliferáció fenyegetésének gyökerét tépné ki, de ezzel egyidejűleg a zökkenőmentes non-prolifерációs folyamatok előfeltétele is.

— Politikai, diplomáciai úton igyekszik a proliferációs probléma megoldása felé. A non-prolifерációs lépések előnyösek a nemzetközi béke fenntartása és elősegítése számára, ezért ellenállás helyett párbeszédet, nyomásgyakorlás helyett együttműködést kell szorgalmazni annak érdekében, hogy a megfelelő megoldásra rátaláljunk.

— Teljes mértékben mozgásba kell lendíteni az ENSZ és más nemzetközi szervezetek központi szerepét, az országok egyenlősége, általános részvétele és demokratikus döntéshozatalának alapjáról kiindulva, az aktuális nemzetközi jog keretein belül erősíteni és tökéletesíteni kell a jelenlegi non-prolifерációs mechanizmusokat.

— Mértéktartóan kell kezelni a non-prolifерáció és a békés felhasználás között fennálló kapcsolatot. Garantálni kell a különböző országok békés felhasználáshoz fűződő méltányolható jogát, de meg kell gátolni, hogy bármely ország a békés felhasználás leple alatt proliferációs tevékenységet végezzen.

ÖSSZEGZÉS

Kína 1964-től atomhatalom, 1971-től az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja, de csak a nyolcvanas évek közepétől vesz részt a különböző non-prolifерációs

mechanizmusokban (így 1984-től a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség tevékenységében). A kilencvenes évek közepének eleje Kína non-proliferációs aktivitásának tetőfoka (1992-ben csatlakozott az NPT-hez, 1996-ban pedig aláírta a CTBT-t), ekkor kezdett Kína aktívan és kezdeményezőleg fellépni az atomfegyverek terjedése ellen. Kína mára csatlakozott minden, az atomfegyverek elterjedése ellen küzdő nemzetközi egyezményhez és szervezethez, más országokkal illetve több országgal egyszerre export-felügyeleti tapasztalatcserét és együttműködést folytat, a nemzetközi non-proliferáció terén egyre példaszzerű és konstruktív jellegű hatást fejt ki.

Kína példaszzerű szerepvállalása megmutatkozik abban, hogy a többi atomnagyhatalomtól eltérően kitart amellett, hogy elsőként nem vet be atomfegyvert, atomfegyverekkel nem rendelkező államok ellen nem alkalmaz atomfegyvert, és kiáll a teljes körű és arányos atomfegyver-leszerelési folyamat, a non-proliferáció és az atomenergia békés célú felhasználása – ezen egyezményben rögzített cél mellett. Felhívja a figyelmet az atomfegyverek teljes leszerelésére, és a teljes atomfegyver-mentes világ céljának megvalósítására.

Kína példaszzerű szerepvállalása megmutatkozik abban is, hogy aktívan részt vesz a nemzetközi non-proliferációs erőfeszítésekben, szigorú és körültekintő export felügyeleti rendszert, jogszabályokat és intézkedéseket vezetett be az atomfegyverek elterjedésének megelőzése céljából.

Kína konstruktív szerepvállalása abban áll, hogy a non-proliferációs mechanizmusok jelenlegi nehéz helyzetének megoldására javaslatokat vet fel. Így például indítványozza egy együttműködésre, kölcsönös bizalomra alapuló globális békekörnyezet kialakítását, a nemzetközi kapcsolatok általános javítását, és az országok egyetemes biztonságának kialakítását. Indítványozza továbbá, hogy a non-proliferáció kérdése politikai, diplomáciai úton kerüljön megoldásra. Párbeszéd és ne konfrontáció, együttműködés és ne erőszakos befolyásolás útján keressenek megfelelő megoldást. Teljes mértékben ki kell használni az ENSZ és más nemzetközi szervezetek nyújtotta lehetőségeket az országok egyenlősége, egyetemes részvétele, demokratikus döntéshozatala alapján, az aktuális jogi keretek között meg kell erősíteni és tökéletesíteni kell a non-proliferációs mechanizmusokat. Értékén kell kezelni a non-proliferáció és a békés célú felhasználás közötti kapcsolatrendszer, garantálni kell az országoknak az atomenergia békés célú felhasználáshoz fűződő méltányolható jogát. De ezzel egyidejűleg határozottan el kell utasítani, hogy bármely ország a békés felhasználás álcája alatt az atomfegyverek elterjesztésében szerepet játsszon. Kína konstruktív jellegű szerepvállalása legegységesebben a maga realitásában a koreai nukleárisválság kezelésének idején mutatkozott meg.

V. FEJEZET

A Kínai Népköztársaság távol-keleti nonproliferációs szerepvállalásának bemutatása a koreai nukleáris kérdésen keresztül

V. 1. A koreai kérdés történelmi előzményei⁶⁰

V. 1. 1. Koreai kérdés változásai az ötvenes évektől kezdve

A koreai háború 1953 júliusában ért véget. Ezután a Koreai-félszigeten bár bekövetkezett a tűzszünet, Észak és Dél szembenállása mégis rendkívül éles volt. A két fél gigantikus katonai erővel és fegyverzettel meredt egymás szemébe a demarkációs vonal mentén. Kína az utolsó katonáját is kivonta Észak-Koreából, azonban Dél-Koreában az USA továbbra is megőrizte katonai jelenlétét. 1954. április 26-án Genfben megkezdték a Korea és Indokína Konferenciát. A koreai kérdés konferenciája június 15-ig, összesen 51 napig tartott. Mivel az USA végig kitartott amellett, hogy elutasítja a két Korea egyidejű fennállásának, e történelmi valóságnak az elismerését, és ragaszkodott ahhoz, hogy a koreai kérdés azáltal nyerjen megoldást, hogy Dél bekebelezi Északot, a konferencia végül eredménytelenül zárult. Ezután a koreai kérdés egy hosszútávon függőben lévő megoldatlan kérdés maradt. Az ötvenes évektől a hatvanas évek végéig a két Korea viszonya rendkívül feszült volt.

1971 augusztusában Kim Ir Szen kezdeményezte az Észak-Dél konzultációs irányvonalat. 1972. július 4-én Észak- és Dél-Korea közös nyilatkozatban jelentette be, hogy kezdeményezi a koreai egyesítés három részből álló alapelvét, amely az önállóság, a békés egyesítés és a nemzeti összefogásból áll. Ezen túlmenően döntöttek egy Észak-Dél Koordinációs Bizottság felállításáról. A bizottság felállítása után bár több találkozót is folytattak, mégsem értek el lényegi megállapodást.

1973-ban az ENSZ 28. Közgyűlésén Kína és 35 más ország közös kezdeményezésére az ENSZ Közgyűlése egyhangú álláspontot alakított ki a koreai kérdésről: ennek fő eleme az önállóság és Korea békés egyesítéséről szóló alapelv megerősítése. 1973-tól kezdve Észak-Korea megfigyelőket delegál az ENSZ-be. (Dél-Korea megfigyelői 1949 óta vannak jelen az ENSZ-ben)

A nyocvanas évek óta a Koreai-félszigeten a feszültség nem tapasztal meg nyil-

⁶⁰ Han Yong-Sup: North Korean Behavior in Nuclear Negotiation. The Nonproliferation Review 7/1 (Spring 2000) 41-51. o.; Joseph Cirincione: Deadly Arsenals: Nuclear, Chemical and Biological Threats (Carnegie Endowment, 2005); Fodor Zsolt: im. 19-31.; Leon V. Sigal: Negotiating an End to North Korea's Missile Making. Arms Control Today 30/5. (2000 június) 3-7. o.; Faludi Péter: A „koreai kérdés” eredetéről, Kül-Világ- a nemzetközi kapcsolatok folyóirata I. évfolyam 200/3 szám.; Nagy Árpád: „Észak-Korea felmondta az atomsorompó egyezményt”, Fizikai Szemle 2003/4 151. o.

vánvaló enyhülést. Sőt, ezen túlmenően még néhány konfliktus a két oldal közötti párbeszédet hol megszakítja, hogy újraindítja, lassú előrelépés figyelhető meg. 1988-ban az ENSZ 43. Közgyűlésén 13 év után először ismét felvetődik a koreai békefolyamat elősegítése, a békés egyeztetés és a párbeszéd kérdése. Dél-Korea elnöke és Észak-Korea külügyminisztériumának első miniszterhelyettese a közgyűlésen beszédet mondott, amelyben mindketten hangsúlyozták a békés egyesítést. Ezután a nemzetközi helyzet enyhülése mellett a Koreai-félsziget feszültsége is enyhülni kezdett.

1990 szeptemberében került sor a két Korea miniszterelnökének első találkozására. 1991. szeptember 17-én az ENSZ 46. Közgyűlése felvette Észak- és Dél-Koreát, mint két új tagot az ENSZ-ben. Ez a döntés nemcsak a Koreai-félsziget enyhülésére és stabilitására, valamint az Észak-Kelet- Ázsiai régió békéjére volt kedvező hatással, de nagy jelentőségű volt a koreai önállóság és békés egyesítés nagy ügyének elősegítése szempontjából is. Észak- és Dél-Korea ENSZ-tagságának egyidejű kezdete után a párbeszédükben is előrelépés mutatkozott. A legáttörőbb eredménynek az értékelhető, hogy a két ország miniszterelnökének találkozásán aláírták és kicserélték az Észak és Dél megbékéléséről szóló, kölcsönös meg-nem támadási és együttműködési egyezményt, a Koreai-félsziget atomfegyvermentes övezetté nyilvánításáról szóló közös nyilatkozatot, és az Észak- és Dél-Korea közötti felsőszintű tárgyalóbizottság felállításáról szóló megállapodást. Mindhárom dokumentum – amelyről mindkét oldal, mint történelmi jelentőségű áttörésről beszél – 1992 februárjától hatályos.

1992 októberében a két fél álláspontja az atomkérdés miatt ismét élesen szembe került egymással. Ezt már csak tetézte az, hogy az USA és Dél-Korea közös hadgyakorlat megtartását határozta el, amelyre Észak-Korea éles ellenreakcióval reagált. Ez csúcsosodott ki végül az észak-koreai nukleáris válságban. A válság 1993-ban hágott a tetőfokára. 1994 októberében Észak-Korea és az USA között létrejött „Az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság közötti keretmegállapodás” vetett véget a krízisnek.

A továbbiakban Észak-Korea kiigazította külpolitikáját, Dél-Korea és Japán irányában javított viszonyán. 2000 júniusában Észak és Dél között először valósult meg államfői csúcstalálkozó, a két oldal békefolyamata látványosan felgyorsult. 2002 szeptemberében Észak-Korea és Japán között is lezajlott az első csúcstalálkozó. A Koreai –félsziget – sőt, továbbmegyek – az egész kelet-ázsiai térség helyzetében komoly enyhülési tendencia volt érzékelhető. Azonban e történelmi jelentőségű folyamattal egyidejűleg, Észak-Korea és az USA között a „keretegyezmény” megvalósítása kapcsán egyre élesebb ellentét alakult ki. Ez 2003. január 10-re odáig fajult, hogy Észak-Korea ismét bejelentette kilépését az Atomsorompó Szerződésből (NPT). Ezzel a második koreai nukleáris válság is kitört.

V. 1. 2. Az első észak-koreai nukleáris válság kitörése és megoldása

1974-ben Észak-Korea belépett a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségbe (IAEA). 1985 decemberében aláírta a Atomsorompó Szerződést, azonban a meghatározott

18-24 hónapos időtartamon belül nem írta alá a nukleáris biztonsági egyezményt és nem fogadta a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőreit sem. 1992 januárjában Nemzetközi Atomenergia Ügynökség és Észak-Korea aláírták a nukleáris biztonsági egyezményt, és Észak-Korea beleegyezett az ügynökség ellenőreinek látogatásába. Még ugyanabban az évben, május-június hónap folyamán a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőrei lefolytatták az első koreai ellenőrzést, majd a rákövetkező fél éven belül még három ad hoc ellenőrzést. Az eredmény kimutatta, hogy Észak-Korea atomkutatásokba kezdett, a nukleáris reaktort Phenjantól északra egy viszonylag nyugodt helyen építették meg. Arra azonban, hogy atomfegyvert állított volna elő, vagy ennek előállítására irányuló kísérletek folyamatban vannak, nem volt elegendő bizonyíték. Az USA azonban bejelentette, hogy Észak-Koreának még két másik létesítményben is fogadnia kell az ellenőröket, mert ott valószínűleg nukleáris fűtőanyagot és atomkutatási berendezéseket rejtegetnek. Észak-Korea határozottan elutasította ezt a követelést. Még ugyanebben az évben a két Korea közti atomkontrol bizottság a fél-sziget nukleáris kérdése kapcsán 13 tanácskozást folytatott le, azonban mindennemű eredmény nélkül.

1993-ban a koreai nukleáris probléma ismét akuttá vált. Januárban a két Korea között megszakadtak a tárgyalások. Márciusban Észak-Korea bejelenti, hogy kilép az Atomsorompó Szerződésből. Április 1-jén a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség igazgatótanácsa döntésben határozza el, hogy a koreai nukleáris kérdés kezelését az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé tárja. Április 6-án Észak-Korea külügyminisztériuma nyilatkozatban jelenti be, hogy határozottan ellenzi a határozatot. A nyilatkozat azt is felveti, hogy a koreai nukleáris kérdés lényegében egyáltalán nem is Észak-Korea és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, hanem Észak-Korea és az USA közötti probléma. Ebből kifolyólag ezt nem az ENSZ-nek kell megoldania, hanem Észak-Koreának és az USA-nak. Május 11-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatot hozott, amelyben felszólította Észak-Koreát, hogy ismételten fontolja meg az Atomsorompó Szerződésből való kilépését. Ezt a határozatot azonban Észak-Korea elutasította. Az eredeti tervek szerint Észak-Korea június 12-ei határnappal lép ki az Egyezményből. Az események ilyenén kedvezőtlen fordulata miatt a nemzetközi társadalom közös fellépése hatására június 2. és 11. között az USA és Észak-Korea egyfordulós magas rangú találkozót tartott, amelynek eredményeként aláírták az amerikai-koreai közös nyilatkozatot. Ebben bejelentik, hogy Észak-Korea felhagy az Atomsorompó Szerződésből való kilépési szándékával.

1994 február vége felé Észak-Korea és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, valamint az USA közös megegyezésre jutottak. Észak-Korea beleegyezett hét atomlétesítmény ellenőrzésébe, az USA és Dél-Korea leállította az 1994-re tervezett hadgyakorlat előkészítését, az USA pedig elfogadta, hogy Észak-Koreával folytatja a csúcstalálkozót. 1994. október 21-én Észak-Korea és az USA delegációja több mint háromhetes megfeszített tárgyalások után Genfben aláírta „Az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság közötti keretmegállapodás”-t. Ez az egyezmény rendelkezik arról, hogy Észak-Korea elfogadja az atomprogramjának befagyasztását, az 5 megawattnál nagyobb teljesítményű nukleáris reaktorba nem he-

lyez több nukleáris fűtőanyagot, leállítja a két grafitmoderátoros reaktor építését, lezárja a nukleáris fűtőanyag-feldolgozó létesítményét, valamint véglegesen megszünteti ezeket a nukleáris létesítményeit. Észak-Korea a korábban már kicserélt 8000 db nukleáris fűtőanyagrud biztonságos észak-koreai tárolására kötelezettséget vállalt. Ezen kívül Észak-Korea beleegyezett nukleáris létesítményének ellenőrzésébe. Az egyezmény meghatározza, hogy az USA felelősséget vállal azért, hogy 2003 év vége előtt észak-Korea számára megépít egy 2000 megawattos vagy két 1000 megawattos könnyűvízes reaktort. A reaktor(ok) elkészülte előtt az USA és más országok nehézüllaját adnak Észak-Koreának, hogy ezzel egészítsék ki erőforrásait.

V. 1. 3. A második észak-koreai nukleáris válság kitörése

Észak-Korea kijelentette, hogy felmondja az Atomsorompó Szerződést (NPT). 2002 októberében James Kelly, a távol-keleti ügyekkel foglalkozó amerikai külügyminiszterhelyettes látogatást tett Észak-Koreában. Az országot elhagyva kijelentette, hogy az észak-koreaiak elismerték, hogy nukleáris fegyverek fejlesztésén dolgoznak. Phenjan később tagadta, hogy ilyet mondtak volna és azt követelte, hogy az Amerikai Egyesült Államok üljön le vele tárgyalni, és egy dokumentumban vállalja: nem támadja meg az országot.

Az amerikaiak ettől elzárkóztak, és a további CIA információk alapján 2002 decemberében felfüggesztették az 1994-es keretegyezmény szerinti olajszállítást. Erre válaszolva Phenjan egyre elkeseredettebb lépésekre szánta el magát: feltörte a nukleáris létesítmények pecsétjeit, amelyet az IAEA ellenőrei raktak fel az ellenőrzés idején, leszerelte az ellenőrző kamerákat, kiutasította az IAEA ellenőreit az országból, és végül újraindította az egyetlen működtethető 5 MW(e) kapacitású reaktort, mondván azzal a céllal, hogy „ezzel pótolja a kieső olajszállítványokat”.

2003. január 6-án az IAEA ultimátumban fenyegette meg Phenjant, hogy átadja az ügyét az ENSZ Biztonsági Tanácsának, amennyiben Észak-Korea nem tesz eleget a szervezet kormányzóinak tanácsa által megfogalmazott felhívásnak, amely az együttműködés, az ellenőrzések haladéktalan felújítására szólít fel a kétoldalú biztonsági megállapodásnak megfelelően. Négy nap múlva a KCNA, a hivatalos észak-koreai hírügynökség bejelentésében leszögezte, hogy Észak-Korea véglegesen kilép az Atomsorompó Szerződésből (NPT) és felmondja a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel kötött ellenőrzési megállapodást. Így Észak-Korea az első olyan ország volt, amelyik visszavonta hozzájárulását az 1970-ben hatályba lépett, 187 ország által aláírt és ratifikált Atomsorompó Szerződésből (NPT). Ezzel visszavonta az engedélyét, hogy az IAEA ellenőrizze nukleáris berendezéseit.

Feszültség a Korea-félszigeten 2003 óta. Az amerikai elnök, George W. Bush 2003. január 29-én tartott beszédében azt mondta: "Ma az észak-koreai rezsim arra használja nukleáris programját, hogy félelmet keltsen és engedményeket próbáljon elérni. Amerikát és a világot azonban nem lehet megfélemlíteni." Bush rámutatott arra

is, hogy nem zárja ki a katonai erő alkalmazását Phenjannal szemben.

A beszédet követő időkből Észak-Korea és az Egyesült Államok egyaránt kemény katonai lépéseket tett.

Február 20-án egy észak-koreai harci gép megsértette a dél-koreai légteret. Február 24-én Észak-Korea rövid hatótávolságú kísérleti rakétát lőtt a Japán-tenger nemzetközi vizeinek irányába, ami erős aggodalmat váltott ki Dél-Koreában, Japánban és az Egyesült Államokban. Március 2-án Észak-Korea négy MIG-29-es és MIG-23-as vadászgéppel megakadályozta egy amerikai fegyverzet nélküli RC-135 négymotoros kémrepülőgép felderítő tevékenységét a Japán-tengeren, az észak-koreai partoktól 70 km-re. A Pentagon szerint az egyik gép célradarját is az amerikai kémrepülőre irányította. Március 10-én Észak-Korea megismételte a rakétakísérletet.

Ami a másik felet illeti, az USA március 4-től április 2-ig közös hadgyakorlatot tartott Dél-Koreával a félszigeten. Erre huszonnégy B-1-es és B-12-es bombázót rendeltek az amerikai Guam-szigeti támaszpontra. A Carl Vinson amerikai repülőgéphordozó Dél-Koreába érkezett 70 géppel a fedélzetén, valamint további mintegy 5 ezer amerikai katona csatlakozott a Dél-Koreában állomásozó 37 ezer társához. Észak-Korea hevesen, megtorlással fenyegetőzött mondván, hogy „a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság nem maradhat passzív az amerikai katonai cselekmények fokozódása láttán”, és „a forradalmi fegyveres erők és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság népe nagy erejű védelmi megtorló intézkedésekkel fog válaszolni”.

Az egyre súlyosodó helyzettel párhuzamosan, 2003. április 10-én lejárt Észak-Korea felmondásának 90 napos várakozási ideje az ENSZ Biztonsági Tanácsánál.

A kialakult feszültség enyhítése érdekében mind Észak-Korea, mind az USA hajlandó volt tárgyalást kezdeni. Álláspontjuk abban különbözött, hogy Észak-Korea közvetlen kétoldalú párbeszédet akart folytatni, míg az USA sokoldalú tárgyalásokon szeretett volna beszélni a problémákról.

Ekkor Kína fokozott diplomáciai tevékenységbe kezdett, a nemzetközi közösség elvárásainak megfelelően. Kína közvetítésével 2003 áprilisában háromoldalú tárgyalásokat tartottak az USA, Észak-Korea és Kína részvételével, míg 2003 augusztusában, 2004 februárjában, 2004 júniusában és 2005 augusztusában – szeptemberében „Hatoldalú Tárgyalásokra” került sor Pekingben az USA, Kína, Oroszország, Japán és a két Korea között. Az első három forduló „Hatoldalú Tárgyalás” kézzelfogható lényeges eredményt nem hozott, azonban „sikertelen jobban megérteni” egymás álláspontját, valamennyi fél kinyilvánította a „békés, diplomáciai úton való megoldás iránti vágyát”, és megállapodtak, hogy diplomáciai csatornákon keresztül fenntartják a kapcsolatot a pekingi tárgyalások folytatása érdekében. A negyedik fordulóban, pedig az úgynevezett időszakos eredményeket sikerült elérni.

V. 2. Az észak-koreai nukleáris válság megoldásának né-

hány kulcskérdése⁶¹

V. 2. 1. Észak-Korea nukleáris fegyverrel való rendelkezésének érvrendszere

A következő tényezők együttesen vezettek oda, hogy Észak-Korea elrendelte az önálló atomfegyver-arszénál megteremtését.

1. A Japán ellen bevetett két atombomba mély nyomot hagyott Kim Ir Szenben, Észak-Korea volt elnökében. Az általa vezetett ellenállási mozgalom szinte mindig vesztesen került ki a Japán ellen vívott harcból, ezzel szemben a két amerikai atombomba azonnal térdre kényszerítette az addig legyőzhetetlennek hitt Japánt. Kim Ir Szen meggyőződésévé vált, hogy atomfegyverek birtokában a legkeményebb ellenségek felett is győzelmet arathat.

2. A második okot a koreai háború szolgáltatta. Amikor az északi csapatok lerohanták Dél-Koreát, Kim Ir Szen biztos volt abban, hogy az Egyesült Államok nem vet be atombombát országa ellen. Ezzel szemben MacArthur tábornok taktikai atomfegyverek alkalmazását fontolgatta Észak-Korea ellen. Bár a Truman-adminisztráció nem engedélyezte atomfegyverek bevetését és menesztette MacArthur tábornokot, Kim Ir Szen ettől kezdve úgy érezte, hogy országa azon államok közé tartozik, amelyek ellen az Egyesült Államok kész atomfegyverek alkalmazását fontolóra venni.

3. A harmadik ok az, hogy megrendült Észak-Korea Moszkvába vetett hite, amikor 1962 októberében kitört a kubai rakétaválság. A két szuperhatalom nukleáris összecsapásával fenyegető válságot sikerült ugyan kezelni, de Észak-Korea Moszkva visszakozását Kuba, azaz egy szövetséges elárulásaként értékelte. A Szovjetunió nukleáris garanciáiba vetett bizalom összeomlása az észak-koreai nukleáris politika felülvizsgálatát eredményezte.

4. A fordulópont az 1970-es évek végén következett be, amikor a világ tudomást szerzett a titkos dél-koreai nukleáris programról. Mindaddig Észak-Korea úgy vélte, hogy a Koreai-félszigeten folyó legitimációs harc eszköztárában nem szerepelnek atomfegyverek. Washington rávette Dél-Koreát a nukleáris program feladására cserébe az amerikai atomfegyverek védeleméért. Ekkor rendezték meg először a Team Spirit hadgyakorlatot, amelyet Észak-Korea egy nukleáris támadásra való felkészülésnek tartott.

⁶¹ Lásd erről többek között: Yang Chengxu, Zheng Ruixiang, Song Yimin: Perspectives of China's Security Along Its Boundaries., 2003. by Chinese Youth Publishing Company, Peking □ Chen Fengjun, Wang Chuangjian: Asian-Pacific Major Powers and Korean Peninsula., 2002.6 by Peking University Press; Xu Xianzhong: The Six-Party Talks Step on Difficulty but Still Hopeful (China Institute for International Strategic Studies) International Strategic Studies 3. 2004. 31-39. o.; Xu Xianzhong: Six-Party Talk Is the Best Way out for the DPRK Nuclear Issue (China Institute for International Strategic Studies) International Strategic Studies 1. 2004. 44-45 o.; Qiu Yongjing: Miért patthelyzetbe került az Egyesült Államok?, <http://qnck.cyol.com/gb/qnck/2005-08/17/>

5. Ami a mostani helyzetet illeti, Phenjan állítása szerint Észak-Koreának azért van szüksége nukleáris fegyverek kifejlesztésére, mert az Egyesült Államok fenyegető magatartást tanúsít vele szemben. Azt hangoztatták, hogy a Washingtonból érkező fenyegetések kényszerítették az országot nukleáris fegyverprogramjának felújítására. Utaltak egyebek között George Bush amerikai elnöknek arra a 2002 januári beszédére, amely szerint Észak-Korea, Irakkal és Iránnal együtt része a gonosz tengelyének („axis of evil”).

6. A KCNA hivatalos észak-koreai hírügynökség 2003 júniusi számában azt írta, hogy az atomfegyver lehetővé tenné, hogy a hagyományos fegyverzetek csökkentéséből adódó forrásokat a gazdaság fejlesztésére fordítsák. Phenjan rendelkezik egyébként a világ egyik legnagyobb hadseregével, az 1,1 millió reguáris és 7,4 millió tartalékos katona nagy része a déli határnál lévő „demilitarizált zóna” közelében teljesít szolgálatot.

7. Napjainkban egyre több ember ért egyet azzal a véleménnyel, miszerint azért gyárt atomfegyvert Észak-Korea, mert csak így remélheti, hogy a külvilág felfigyel rá, és főként fizet. Fizet, mert fél. Észak-Korea viszont nem lehet meg a kínai olajszállítmányok és az amerikai élelmiszersegélyek nélkül.

V. 2. 2. Észak-Korea régóta dolgozik a nukleáris programján

A nukleáris program beindítása az 1950- és 60-as években indult. A KNDK megalakulása előtt nem sokkal Moszkva tudósokat küldött Koreába, hogy geológiai kutatásokat folytassanak. A koreai háború éveitől kínai tudósok érkeztek Észak-Koreába, hogy radioaktív anyagok után kutassanak. 1955-ben Moszkva és Észak-Korea megállapodást kötött a nukleáris téren folytatandó együttműködésről. A megállapodás megkötése után rövidesen megkezdődött az észak-koreai tudósok szakmai képzése a dubnai nukleáris kutatóközpontban és kisebb számban ugyan, de Kínába is érkeztek tudósok hasonló céllal. 1959-ben írták alá a második nukleáris együttműködési megállapodást, amelynek értelmében Észak-Korea még egy kutatási célokat szolgáló reaktort kapott.

1964-ben Észak-Korea nukleáris kutatóközpontot épített Jongbon mellett. Ezzel, valamint a Szovjetuniótól kapott kísérleti reaktorról, amelyet Pakcsong mellett helyeztek üzembe, Észak-Korea önálló nukleáris kutatásokba kezdett. Néhány éven belül a technológiai ismeretek bővülése lehetővé tette egy második atomreaktor megépítését.

Az 1960-as években a Szovjetunió nem adta át Észak-Koreának a legmodernebb nukleáris technológiát, mert attól tartott, hogy az a rivális Kínához kerülhet. 1964-ben, amikor Kína elvégezte első kísérleti atomrobbantását, Észak-Korea kínai közreműködéssel felmérte az ország uránium készleteit. A vizsgálatok 4 millió tonna uránérc létezését mutatták ki. A kínai atomrobbantás sikerét látva Észak-Korea Peking segítségét kérte tervei megvalósításához, de Kína elutasítóan reagált.

Az atomfegyverprogram megkezdése illetve megvalósítása az 1970- és 80-as

évekre tehető. Az 1970-es évek végén Észak-Korea nukleáris programja egy új szakaszhoz érkezett, amikor a Koreai Népi Hadsereg és az Atomenergetikai Minisztérium felhatalmazást kapott a nukleáris program gyakorlati megvalósítására, beleértve a nukleáris tevékenységet folytató létesítmények és a szükséges infrastruktúra gyors bővítését. Ebben a szakaszban kezdett el Észak-Korea behatóan foglalkozni az urándúsítás és a hordozóeszközök megalkotásának kérdésével. Ugyancsak ebben a szakaszban vette kezdetét egy 50 megawattos atomreaktor építése, ráadásul már ekkor megszületett a döntés egy nagyobb, 200 megawattos reaktor megépítéséről is.

Számos amerikai nukleáris szakértő úgy véli, hogy Észak-Korea rendelkezik két nukleáris fegyverprogrammal, plutóniumfeldolgozással és urándúsítással. Feltételezések szerint Észak-Korea olyan teljes nukleáris fűtőelem-ciklussal rendelkezik, amely uránbányát, konvertáló üzemet, urándúsítót és atomerőművet tartalmaz. Ha azonban a kiégett fűtőelemeket, mint nagyaktivitású radioaktív hulladékot a reprocesszáló üzemben megfelelő technológiával kémiaiilag feldolgozzák, és plutóniumot választanak ki belőle, a Nagaszakiban ledobott atombombával megegyező hatóerejű atomtöltethez jut(hat)nak.

Ha a bányászott természetes összetételű uránban az urán-235 arányt (például gáz centrifugával) 50% fölé dúsítják, a Hirosimánál ledobott bomba készítését követik. Észak-Korea rendelkezik a plutóniumfeldolgozáshoz és az urándúsításhoz szükséges ismeretekkel és technológiai háttérrel. A földalatti létesítmények elemzők szerint már azelőtt készen lehettek, hogy az Egyesült Államok figyelemmel kezdte kísérni az észak-koreai nukleáris törekvéseket az 1980-as években.

Észak-Korea az erős nemzetközi nyomás ellenére tovább folytatja nukleáris fegyver próbálkozását az 1990-es években. Észak-Korea 1985-ben csatlakozott az Atomsorompó Szerződést (NPT) aláíró országokhoz, 1991-ben ratifikálta az Atomsorompó Szerződést és azt követően kezdett tárgyalásokat Dél-Koreával a Koreai-félsziget atomfegyver-mentesítéséről. 1992-ben a két ország szerződésben vállalt kötelezettséget arra, hogy nem gyártanak és alkalmaznak atomfegyvereket és nem hoznak létre katonai célú nukleáris létesítményeket. A megállapodás lehetővé tette egymás tevékenységének kölcsönös ellenőrzését, és rendelkezett a Közös Nukleáris Ellenőrzési Bizottság felállításáról. Mindemellett Észak-Korea szerződést kötött a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel (IAEA) is tevékenységének nemzetközi ellenőrzéséről, és a Jongbon melletti gázhűtéses reaktorát nemzetközi ellenőrzés alá helyezte, eloszlata ezzel a nemzetközi közösség meglévő aggodalmait.

Az első nemzetközi ellenőrök 1992-ben érkeztek Észak-Koreába, akik bizonyítékokat találtak arra vonatkozóan, hogy az ország nem tesz eleget kötelezettségeinek. Ezzel egyidőben amerikai kémműholdak felvételeket készítettek egy épülőfélben lévő nukleáris üzemről.

Észak-Korea tagadta a vádakot és nem engedélyezte nukleáris iparának további nemzetközi ellenőrzését. 1993. március 12-én az észak-koreai vezetés nyilvánosságra hozta döntését, melynek értelmében az Atomsorompó Szerződés (NPT) felmondását kezdeményezi. Észak-Korea minden idegen állampolgárt kiutasított, megakadályozta a

nukleáris ellenőrök tevékenységét, csak a diplomaták maradhettek az országban. Az Atomsorompó Szerződés (NPT) 1993 nyarára tervezett elhagyásától Észak-Korea nemzetközi nyomásra elállt, és beleegyezett abba, hogy a kérdésről New Yorkban folytasson tárgyalásokat. 1994-ben Észak-Korea olyan megállapodást kötött az Egyesült Államokkal, amelynek alapján az Egyesült Államok, Japán és Dél-Korea bevonásával évi félmillió tonna fűtőolajjal látja el, továbbá plutóniumtermelő reaktorait is kicseréli két könnyűvízes reaktorra, cserében Észak-Korea nukleáris programját befagyasztja.

Ezt követően az ellenőrök ismét folytathatták munkájukat és sor került néhány nukleáris létesítmény bezárására is. De amint azt annak idején a dél-koreaiak kijelentették, Phenjan továbbra is semmisnek tekinti a megállapodást, és tovább dolgozik nukleáris fegyverprogramján.

V. 2. 3. Észak-Korea nem rendelkezik még atomfegyverekkel

Az északi-koreai nukleáris kérdésben van néhány vitathatatlan tényező:

1./ Észak-Korea nukleáris fegyver fejlesztésére irányuló szándéka biztos és határozott;

2./ régóta küzd nagy fokú gazdasági nehézséggel;

3./ folyamatosan számít a nemzetközi segílyre az ország mindennapi élete és a nukleáris program további folytatása érdekében;

4./ nemzetközi közösség, főleg a környező országok hajlandók humanitárius és gazdasági segílyt nyújtani, de egyhangúan ellenzik az atomprogramot;

5./ ha deklarálja, de nem igazolja az atomfegyver rendeltetését, akkor nemzetközi közösség még nyújthat humanitárius segílyt. Így pl. Dél-Korea a válság hosszú hónapjai alatt sem fagyasztotta be északra irányuló segílyszállításait;

6./ ha deklarálja és bizonyítja, hogy már rendelkezik atomfegyverrel, akkor a nemzetközi közösség nem csupán megszünteti a segílynyújtást, hanem további szankciókhoz is fog folyamodni, amely tovább fogja nehezíteni Észak-Korea politikai és gazdasági helyzetét.

Észak-Korea 2005 februárjában hivatalosan deklarálta, hogy atomfegyverrel rendelkezik, de eddig nem tudta bizonyítani kézzel foghatóan. Visszaemlékezve a Hatoldalú Tárgyalás első fordulóját megelőző időre, Észak-Korea ugyanúgy kijelentette, hogy ha nem kapja meg az általa kívánt biztonsági garanciákat, akkor rövidesen atomfegyver-kísérletet hajt végre. A dolognak az a lényege hogy, Észak-Korea ezzel akarja még jobban megfélemlíteni a nemzetközi közösséget, hogy így vegye rá őket az anyagi segíly nyújtására és adja meg neki jobban önrendelkezési jogát, illetve eredményeket adjon neki a koreai nukleáris kérdésre vonatkozó tárgyalásokon.

Ez már nem egyszeri hanem fokozatos zsarolás. Ha az első eszköz nem válik be, akkor bevet egy másik súlyosabb eszközt. De további zsarolási eszköze már alig van.

Ugyanakkor Phenjan jól látja azt is, hogy habár már valóban rendelkezik atomfegyverrel, ha azt nem bizonyítja, akkor még van esélye a segílykérésre. Ellenkező

esetben, ha bizonyítja atomfegyverei létét, akkor sem Kína, sem Dél-Korea segítségére nem számíthat a jövőben, ezzel pedig még jobban elszigeteli magát, még nehezebb helyzetbe kerül, hatalma pedig veszélybe sodródik.

Az a tény hogy, bár Észak-Korea régóta dolgozik nukleáris programján, próbálkozik atomfegyvereket szerezni, de szerencsére máig még nem sikerült nukleáris fegyvereket szereznie vagy kifejlesztenie. Miért? Ennek, véleményem szerint az oka nagyon egyszerű. **Először** — Észak-Korea hosszú évek óta hihetetlen gazdasági nehézségekkel birkózik, éheznek az emberek, a viszonylag kis háztáji gazdálkodási bevételekből nagy összeget (a GDP mintegy 30%-át) kell vagy kellett költenie a nagy létszámú hadseregére (1,1 millió reguláris és 7,4 millió tartalékos katona), annak működésére, felfegyverzésére, napi ellátására. Tehát Észak-Koreának nincs megfelelő gazdasági ereje, amely biztosíthatja a nukleáris program fejlesztését, mint az Izrael, India, vagy akár Pakisztán esetében adott. **Másodszor** — évek óta (főleg a volt vezér Kim Ir Szen 1995-ben bekövetkezett halála óta) folytatott elzárkózás politikája miatt megromlott a „jószomszédi” kapcsolatot az összes környező országokkal, sőt néha Kínával is. Ráadásul az utóbbi években a térségi és a nemzetközi helyzetben óriási változás zajlott le, ezért Észak-Koreának már nincs olyan esélye, hogy megkapja a külföldi gazdasági, még inkább a technológiai segélyeket, melyeket korábban a hidegháború idején megkapott. Nincs esélye, hogy közvetlenül kaphasson atom- fegyvereket, -anyagokat, - technológiát külföldről. Szóval Észak-Korea egyáltalán nem remélheti, hogy más állam segítsen rajta, hogy atomfegyvereket fejleszthessen ki. **Harmadszor** — a hidegháború után, a nemzetközi biztonsági helyzet fokozatosan elhidegült, a nagyhatalmak biztonságpolitikájukat átalakították, melyek következtében jelenleg Észak-Korea minden szomszédos országa, valamint a térségi vagy globális nagyhatalmak azt remélik, vagy szeretnék, hogy a Koreai-félsziget atomfegyvermentes legyen. Ez az erős és összefogott nyomás, Észak-Korea számára lehetetlenné teszi, hogy nyugodtan és tartósan dolgozzon nukleáris programján.

Nos tehát, Észak-Korea vélhetően jelenleg még nem rendelkezik atomfegyverrel, de megvan a szükséges szakértelme és erőművi kapacitása. Ezen kívül Észak-Korea sikeresen fejlesztett ki atomtöltet hordozására és célbajuttatására alkalmas eszközöket, valamint megfelelő hatótávolságú rakétákat. Ez már régóta ismert tény, amelyet Phenjan és a nyugati hírszerzések egyaránt megerősítettek.

Ha a fenti állítások igazak, akkor megengedhetjük-e Észak-Koreának, hogy akármit mondjon, akármit tegyen? Nem. Azért nem, mert valóban rendelkezik nukleáris programmal, mert van neki atomfegyver álma, és néhány évtizede igyekszik azt megvalósítani. Azért is nem, mert hivatalosan kijelentette, hogy már rendelkezik atomfegyverekkel, mert már kétszer állította, hogy kilép az Atomsorompó Szerződésből. Azért nem, mert birtokában van a rakétagyártási technika és rendszeresített hadseregében egy bizonyos számú ballisztikus rakétákat. Ezért, addig nem mondhatjuk, hogy az északi-koreai nukleáris kérdés megoldott, amíg Észak-Korea meg nem ígéri, még inkább valódi intézkedéseket nem tesz a nukleáris programja és az atomfegyverei lemondásáról.

V. 2. 4. Az USA erős nyomása és merev állásfoglalása nem segít a koreai nukleáris kérdés megoldásában

Mivel az amerikai Bush-adminisztráció semmiképpen sem bízik Észak-Koreában, 2001-ben a Fehérház elfoglalása óta gyökeresen megváltoztatta a Clinton-kormány idején végrehajtott „puha leszállás politikáját” Észak-Korea iránt. Ehelyett az erős nyomás politikáját gyakorolja a Bush-kormány, és „a gonosz tengelyébe”, valamint „megelőző csapások célú államok” közé sorolta Észak-Koreát. A második koreai nukleárisválság közvetlen oka az volt, hogy USA azt hitte, hogy Észak-Korea az atomfegyver-fejlesztésre használja fel az urándúsítási technikát, és miután bizonyosságot nyert Kelly látogatása során, rákényszerítette Észak-Koreát, hogy ismerje el, rendelkezik nukleárisfegyver kifejlesztési programmal, és azután azt elsőként nyilvánosságra hozta. Ez az erőszakos amerikai cselekmény megsértette Észak-Korea szuverenitását és becsületét, ami elfogadhatatlan volt Észak-Korea számára. Az amerikai tettekre reagálva Észak-Korea kijelentette, hogy nincs neki egyáltalán urándúsítási programja, amit fel kellett ismernie, nincsen azzal kapcsolatos rendszere, arra képzett tudósai és szakértői.

A második koreai nukleárisválság kitörése óta az Egyesült Államok szigorúan ragaszkodik az észak-koreai atomprogram leállításához, ellenőrzéséhez, annak teljes leszereléséhez, arra hivatkozva, hogy Észak-Korea atomprogramját bizonyíthatóan teljeskörűen és visszafordíthatatlanul meg kell semmisíteni, és csak a nukleáris leszereléstől teszi függővé a segélyek folyósítását.

Ezzel szemben Phenjan csak akkor hajlandó leállítani az atomprogramját, ha előbb kap biztonsági garanciákat, mindenekelőtt megnehtámadási szerződést köt vele az Egyesült Államok, és gazdasági segílyt nyújt.

2003. augusztus 28-án Kim Jong II észak-koreai külügyminiszter-helyettes a KCNA észak-koreai hivatalos hírügynökségnek világosan és egyértelműen megismételte Phenjan feltételeit, amelyekért cserébe lemondana nukleáris erejének kifejlesztéséről. Észak-Korea azt kívánja, hogy az Egyesült Államok újítsa fel olajszállításait, írjanak alá megnehtámadási szerződést, tegyék lehetővé a nukleáris erőművek építésének befejezését, és létesítsenek Észak-Koreával diplomáciai kapcsolatot. Ha ezeket a feltételeket Washington teljesíti, Phenjan lehetővé teszi nukleáris létesítményeinek ellenőrzését, és leállítja rakétaexportját.

Észak-Korea képviselője a Hatoldalú Tárgyalás harmadik fordulóján továbbra is kitarzott amellet, hogy Észak-Korea kész arra, hogy befagyassza a fejlesztéseket, de csak abban az esetben, ha a Hatoldalú Tárgyalásokon részt vevő országok azonnali gazdasági segílyt nyújtanak neki, mindenekelőtt energiaszállítások formájában. További feltételként szabja, hogy Washington törölje el a vele szemben alkalmazott gazdasági szankciókat, és vegye le arról a listáról, amelyen a nemzetközi terrorizmust támogató államokat tartja nyilván□

V. 3. A Kínai Népköztársaság politikája a koreai nukleárisválság megoldásában és a „Hatoldalú Tárgyalás”⁶²

V. 3. 1. Kína politikája a koreai nukleárisválság megoldásában

Miután megalakult a második koreai nukleáris válság, Kína rögtön azután össze foglalta elvi álláspontját, világosan és tisztán javasolt három pontot a kérdés megoldására:

— fenntartani a félsziget békéjét és stabilitását. Tehát Kína, mint Észak-Korea szomszédos országa mindig erőfeszítéseket tesz a félsziget békéjére és stabilitására, ellenez bármilyen lépést, ami nem szolgálja a félsziget békéjét és stabilitását;

— támogatja a félszigeten az atomfegyvermentes politikát. Tehát Kína támogatja 1992-ben aláírt „a Koreai-félsziget Atomfegyvermentességéről” szóló nyilatkozatot, szembeszáll a Koreai-félszigeten megjelenő atomfegyverek ellen, ellenzi Észak-Korea kilépését a NPT-ből;

— a válságot párbeszéd útján, békés eszközökkel kívánja megoldani. Tehát Kína azt reméli, hogy a felek a diplomáciai párbeszéd formájában, békés módon kezeljék a kérdéseket. Mind Észak-Korea, mind az Egyesült Államok részéről be kell tartani a 1994-ben nem könnyen született keret-megállapodást. Észak-Korea biztonságára vonatkozó aggodalmaira oda kell figyelni.

V. 3. 2. Kína sajátosságai a koreai nukleárisválság megoldásában

Kína, mint a térség nagyhatalma, az ENSZ Biztonság Tanácsa állandó tagja, atomfegyverekkel rendelkező állam, a következő sajátosságokkal rendelkezik a koreai nukleáris kérdésben: **Először** — a geopolitika szempontjából, Észak-Korea Kínával határos szomszédja, Kínának Észak-kelet Ázsia felé nyíló kapuja. Észak-Korea stabilitása közvetlenül kapcsolódik Kína biztonsági érdekeihez. **Másodszor** — történelmi szempontból, Észak-Korea és Kína között létezik hagyományos baráti kapcsolat, vannak „ha meghal a száj, akkor megfáznak a fogak” történelmi tanulságok. Tehát Észak-Korea sorsa összefüzdik Kína érdekeivel. **Harmadszor** — a jelenlegi kínai

⁶² Lásd erről: Chinese Foreign Affairs Ministry: China's Foreign Affairs/2003□2003. Shijie Zhishi Publishing Company□23 - 25. o.; Chinese Foreign Affairs Ministry: China's Foreign Affairs/2004, (2004. Shijie Zhishi Publishing Company) 45 – 49. o.; Jin Xude: Hatoldalú Tárgyalás találta a legnagyobb sulyszámot, <http://www.sina.com> 2005/10/14.; Wang Dejun: A Hatoldalú Tárgyalásról, <http://www.china.com.cn>, 2004. február 14.; Pang Zhongying: Két ázsiai nukleáris kérdés, <http://www.china.com.cn> 2003. november 26.; Liao Lie, Li Shijia: Adj esélyt a békének, <http://www.Xinhuanet.com> 2004 június 26.

külpolitika szempontjából, Kína jószomszédi viszonya és a fejlődő országokkal folytatott kapcsolaterősítő politika nagyon fontos lenne Észak-Koreával. **Végül** — a koreai nukleáris kérdésben Kínának ugyanolyan alapvető az álláspontja és a főcélja, mint az USA-nak, Dél-Koreának, Japánnak, Oroszországnak, azaz, hogy a félsziget atomfegyvermentes legyen. Mindezek a tényezők határozzák meg, hogy Kína sajátos ráhatást gyakorol a koreai nukleáris kérdésben, hogy muszáj Kínának intenzíven részt venni a nukleárisválság megoldásának keresésében, és hogy megtalálja a legjobb megoldás módját a nemzetközi közösséggel együtt.

Az akkori belső és külső korlátozások miatt, az első koreai nukleáris válság idején, Kína csak elvi álláspontját fejezte ki, de nem cselekedett. A belső és a nemzetközi helyzet változása következtében, különösen a kínai külpolitika átalakítása után, amelynek a célja, hogy aktívan és hatékonyan kell részt venni a térségi, illetve globális ügyekben, Kína a második koreai nukleárisválság kitörése után önmaga, aktív, rugalmas, aktuális, és konstruktív tulajdonságát mutatja be a nemzetközi közösségnek.

A második koreai nukleárisválság kitörése után, a kínai elnök az amerikai, orosz, dél-koreai elnökkel véleményt cseréltek és békés megoldásban állapodtak meg személyesen, vagy telefonon. A kínai külügyminiszter többször felhívta az amerikai, orosz, dél-koreai, japán, angol, francia kollégáit, vagy személyesen találkozott velük, hogy megvitassák, illetve véleményt cseréljenek a válságról. Ezek során a diplomáciai törekvések során, Kína tisztán ki fejezi saját állásfoglalását és nézetét, megismeri a másik felek elképzeléseit, tájékoztatja egyik felet a másokkal folytatott konzultációjáról, mások szándékairól, és végül próbálja meggyőzni a feleket, hogy jobban értsék meg egymást, hogy egyetértsenek a válság békés, párbeszédes úton való megoldásában. Ezen törekvések következtében kell megtalálni a válság kezelési és megoldási módot, azaz a pekingi „Hatoldalú Tárgyalások” folytatása szükséges.

Mivel a válságnak két főszereplője Észak-Korea és az USA állásfoglalása éliesen áll egymással szemben és nem közelednek egymáshoz, a „Hatoldalú Tárgyalás” nagyon lassan és nehezen halad előre, egyszer folytatódik, máskor megszakad, és sok fordulója után sem tudtak lényegi eredményt hozni. Ebben az esetben, Kína sohasem adja fel célját, ellenkezőleg még jobban igyekszik. Törekszik arra, hogy a tárgyalás tovább folytatódjon, és végül a negyedik fordulóján sikerül ún. időszaki eredményeket megérni.

V. 3. 3. “Hatoldalú Tárgyalás” -- Kína gyakorlata a koreai nukleáris válság megoldásában

Az észak-koreai nukleáris konfliktus 2002 októberében tört ki. A konfliktus okozta nemzetközi válság megoldása érdekében első alkalommal 2003 áprilisában az Egyesült Államok, Észak-Korea és Kína diplomáciai képviselői találkoztak a kínai fővárosban, Pekingben. Ezt a tárgyalást később *Háromoldalú Tárgyalásnak* nevezte el a nemzetközi közösség. 2003 augusztusában az ún. *Hatoldalú Tárgyalást* tartottak, első ízben az Egyesült Államok, Észak-Korea, Kína, Oroszország, Japán Dél-Korea részvételével. Azóta mindössze négy fordulóját sikerült lefolytatni 2005 szeptemberéig.

Minden tárgyalás hivatalos, kormány szintű, kínai közvetítő révén zajlott le, a pekingi, Diaoyutai állami vendégházban.

A **Háromoldalú Tárgyalás** 2003. április 23-tól 25-ig tartott Pekingben az észak-koreai, amerikai és kínai diplomaták részvételével. Az amerikai küldöttséget James Kelly államtitkár-helyettes, az észak-koreait Lee Gen, míg a kínai delegációt Fu Ying vezette.

A tárgyalások során mindhárom fél egyetértett abban, hogy a háromnapos tárgyalásaik jó kezdetet jelentenek az észak-koreai nukleáris törekvések miatt kialakult válság rendezéséhez. Mint Liu Jianchao kínai külügyminisztériumi szóvivő elmondta, „sikerült jobban megérteni egymás álláspontját, minden fél kinyilvánította a békés megoldás iránti vágyát, és megállapodtak, hogy diplomáciai csatornákon keresztül fenntartják a kapcsolatot a pekingi tárgyalások folytatása érdekében.

A **Hatoldalú Tárgyalás első fordulóját** 2003. augusztus 27-től 29-ig tartották a két Korea, Kína, az Egyesült Államok, Oroszország és Japán képviselőinek részvételével. Ezek az országok az Észak-Koreával valamilyen módon kapcsolatban álló Oroszország, Kína, továbbá a térség gazdasági csúcshatalma, Japán, a közvetlenül fenyegetett Dél-Korea és végül, de nem utolsó sorban a világ egyik superhatalma, az Egyesült Államok. Észak-Koreát Kim Jong-il külügyminiszter-helyettes, Kínát Wang Yi külügyminiszter-helyettes, Japánt Ichiro Aisava külügyminiszter-helyettes, Dél-Koreát Lee Soo-hyuck külügyminiszter-helyettes, az Egyesült Államokat James Kelly államtitkár-helyettes, Oroszországot pedig Alexander Losyukov külügyminiszter-helyettes képviselte.

A tárgyalások során a felek képviselője kifejtette álláspontját az észak-koreai atomprogramot illetően, és javaslatokat terjesztett elő a válság megoldására, továbbá megállapodtak a tárgyalások folytatásáról.

A **Hatoldalú Tárgyalás második fordulóját** 2004. február 25-től 27-ig tartották. A kínai delegációt Wang Yi külügyminiszter-helyettes, a japán delegációt Ichiro Aisava, a dél-koreai delegációt Lee Soo-hyuck, az orosz delegációt Alexander Losyukov, az amerikai delegációt James Kelly, az észak-koreai delegációt pedig Kim Kye-gwan vezette.

A tárgyalások során az alábbi kitűzött célokat sikerült elérni: megállapodást írtak alá, munkacsoportot állítottak fel, és kitűzték a következő tárgyalás időpontját. A zárónyilatkozatban kifejezték reményüket a Koreai-félsziget atomfegyvermentesítésében és a konfliktus békés rendezésében.

A tárgyalást követően Kelly elismerte, hogy bár a Washington és Phenjan közötti ellentétek élesek, ennek ellenére a két bilaterális találkozón fontos kérdéseket sikerült megbeszélni.

A sikeres tárgyalásokat követően azonban a dolgok visszatértek a régi kerékvágásba, mert Washington ragaszkodott a korábban felállított szigorú feltételeihez, és a phenjani fél ezzel párhuzamosan azt nyilatkozta, hogy a konfliktus forrása az amerikaiak

bizalmatlan és barátságtalan magatartása.

A Hatoldalú Tárgyalás harmadik fordulóját 2004. június 24 – 26. között rendezték meg. A kínai delegációt Wang Yi külügyminiszter-helyettes, a japán delegációt Ichiro Aisava, a dél-koreai delegációt Lee Soo-hyuck, az orosz delegációt Alexander Losyukov, az amerikai delegációt James Kelly, az észak-koreai delegációt pedig Kim Kye-gwan vezette.

Kézzelfogható megállapodás nem született, de létrejött egy olyan elvi egyezség, amely szerint az észak-koreai nukleáris tevékenységek befagyasztása lehet a megoldás első lépése.

Arról megegyeztek a felek e fordulóban, hogy a tárgyalásokat szeptemberben folytatják Pekingben, sőt még a következő kormány szintű forduló előtt megbeszélést tartanak szakértői szinten Észak-Korea nukleáris leszerelésének első lépéseiről, azok megfigyeléséről és a segélyekkel való ellentételezésről.

Észak-Korea külügyi szóvivője a 3. fordulóban kifejezte hajlandóságát, hogy feladja és átláthatóvá tegye az atomfegyverekkel kapcsolatos összes programot. Kifejtette, hogy az atomprogram befagyasztása az első lépés, és készek az ellenőrök fogadására, ha Washington előbb feloldja a gazdasági szankciókat, gazdasági(energia) segélyt nyújt neki és leveszi a nemzetközi terrorizmust támogató országok listájáról.

Összefoglalva, bár konkrét és látható eredménye nem volt az első három fordulónak, de elvi és objektív eredményeiket a következőkben foglalhatjuk össze:

1./ sikerült jobban megérteni egymás álláspontját és javaslatokat előterjeszteni a konfliktus megoldására;

2./ egyetértés született abban, hogy diplomáciai úton kell megoldani a válságot;

3./ megállapodás jött létre abban, hogy a Koreai-félsziget mentes legyen az atomfegyverektől;

4./ a felek megegyeztek, hogy a tárgyalásokat addig folytatják, amíg sikerül megoldást találni a kérdésre.

Az Egyesült Államok képviselője a 3. forduló után jelezte, hogy Phenjan ismét kísérleti nukleárisrobbantások végrehajtását helyezte kilátásba arra az esetre, ha nem fogadják el az észak-koreai atomprogram befagyasztásához szabott feltételeit.

Ezek után a 2004 szeptemberére tervezett negyedik forduló elmaradt. 2004 decemberében Észak-Korea külügyi közleményben figyelmeztetett, addig nem térnek vissza a tárgyalóasztalhoz, amíg George Bush elnök nem állítja össze új kormányát és nem dönt politikájáról.

A Hatoldalú Tárgyalás negyedik fordulója – a legsikeresebb forduló

A 2004 szeptemberére kitűzött Hatoldalú Tárgyalás negyedik fordulója elmaradt az Egyesült Államok az Észak-Korea iránti erősen ellentétes politikája és az Észak-Korea az Egyesült Államokban való mélyen megrendült bizalma miatt. A kínai

kitartó, szorgalmas diplomáciai törekvések és más aktív tényezők jelenlétének köszönhetően, 2005. július 26-án került végre sor a negyedik fordulóra Pekingben. Észak-Koreát Kim Kye-gwan külügyminiszter-helyettes, Kínát Wu Dawei külügyminiszter-helyettes, Japánt Kenichiro Sasae főosztályvezető, Dél-Koreát Song Min-soon külügyminiszter-helyettes, az Egyesült Államokat Christopher Hill államtitkár-helyettes, Oroszországot pedig Alexander Alexeyev külügyminiszter-helyettes képviselte a delegációk élen.

Legyen egy közös nyilatkozata a tárgyalásnak, ez volt a negyedik, vagyis egyébként a Hatoldalú Tárgyalásnak a fő célja. A negyedik forduló kezdete óta Kína, mint vendéglátó számos apró, türelmes rábeszélő munkát végezett, egymás után mindössze négy közös nyilatkozat tervezetét javasolta a feleknek. De két héten belül egyik tervezetet sem sikerül elfogadni. Augusztus 7-én egy sem sikeresnek, sem pedig kudarcnak nem látszó határozat született meg a felek között, amely szerint egy kis időre szakítsák meg a tárgyalásokat, utazzanak haza a delegációk, hogy otthon egyeztessenek a saját kormányaikkal egy esetleges új álláspontról. Szeptember 13-án újra összegyűltek a tárgyaló felek, megkezdték a negyedik forduló második szakaszát, amely során létrehozott bármilyen döntés komoly hatással lehet a Hatoldalú Tárgyalásra, a koreai nukleárisválság megoldására. Újra sok vita, sok nap eltelte után megint semmilyen jó hírre nem számíthatott a világ. Sokan hitték erről a találkozóról is, hogy ugyanúgy eredménytelen fog maradni, mint az előző három forduló. Ebben a bizonytalan pillanatban csodának csodája történt. Szeptember 19-én beleegyeztek és aláírták a második koreai nukleáris válság kitörése óta az első Közös Nyilatkozatot, amelynek fő tartalmai a következők

1. A Hatoldalú Tárgyalásnak fő célja a Koreai-félsziget atomfegyvermentességének megvalósulása békés úton. Észak-Korea megígérte, az összes atomfegyveréről és jelenlegi nukleáris atomprogramjáról lemond, minél korábban visszatér NPT-hez, és az IAEA ellenőrizés rendszeréhez. Az Egyesült Államok megerősíti, hogy a Koreai-félszigeten nincs atomfegyver, és nem áll szándékában akár atomfegyverekkel akár hagyományos fegyverekkel támadni Észak-Koreát. Dél-Korea megerősíti, hogy az 1992-ben aláírt „Az atomfegyvermentes Koreai-félszigetről szóló Észak-Déli közös nyilatkozat” szerint nem szállít be, és nem állomástat atomfegyvereket, továbbá, hogy Dél-Korea területén nincs atomfegyver. Észak-Korea kijelentette, fenntartja nukleáris energia békés célú felhasználására való jogát. A felek ezt tiszteletben tartják, és beleegyeztek abban, hogy majd később, egy alkalmas időben megvitatják könnyűvízes reaktor biztosítását Észak-Korea számára.

2. Észak-Korea és az USA a „kölcsonös szuverenitás megtisztelése és békés együttélés” alapján tegyen lépéseket a két fél kapcsolata normalizálása érdekében. Ugyanígy Észak-Korea és Japán szintén igyekezik a kapcsolatuk normalizálódására.

3. Az atomfegyver lemondásáért kárpótlásul, Kína, Japán, Dél-Korea, Oroszország és az USA szándékozik energiát nyújtani Észak-Koreának.

4. A felek törekednek arra, hogy a Hatoldalú Tárgyalást a koreai nukleáris kérdéstről tárgyaló rendszerről az Észak-Kelet-Ázsia biztonsági párbeszéd és együttmű-

ködés mechanizmusára alakítsák ki.

5. A felek az „ígér-ígér”, „cselekvés-cselekvés” elven megállapították a fentieket és időként tárgyalni fogják ezeket a közös pontokat, vagyis azok megvalósulását.

6. A felek abban is megegyeztek, hogy 2005 november első felében folytatják a tárgyalást az ötödik fordulóval.

Az előzőekkel összehasonlítva, a negyedik fordulónak a legfényesebb, kitörésnek látszott pontja az az, hogy sikerült egy olyan közös nyilatkozatot aláírni, amelyben írásban megegyeztek az Észak-Korea nukleáris energia békés célú felhasználásában. Ez az Észak-Koreának a legnagyobb nyeresége és az Egyesült Államoknak a legnagyobb visszatartott lépése. Ugyanakkor az Egyesült Államok ígéretet kapott Észak-Koreától, miszerint mondjon le az összes atomfegyveréről és jelenlegi nukleáris programjáról.

Ezért a Közös Nyilatkozat áttörő eredménye a Hatoldalú Tárgyalásnak. Megvalósultak a felek közép-távú céljai, amelyek egy-egy közös dokumentum születését célozták. A hat fél először erősítette meg írásban a Koreai-félsziget atomfegyvermentes békés módon, ellenőrizhetően megvalósuló végcélját. Mindez azt jelenti, hogy a Hatoldalú Tárgyalás jövőbeli tárgyalási hangsúlya, nem az marad, hogy a Koreai-félsziget atomfegyvermentes legyen-e, hanem, hogy miként lehet a félsziget atomfegyvermentes. Ettől kezdve, a Hatoldalú Tárgyalásnak egy magasabb, teljesen új indulópontja lett, amelyet akár fordulópontnak is nevezhetünk.

A Közös Nyilatkozat aláírása Kína, mint házigazda fáradtságos, aprólékos gondoskodásának, közreműködésének köszönhető. Minden tárgyaló partnere és a legtöbb nemzetközi sajtó nagyon nagyra becsüli a kínai erőfeszítéseket, konstruktív szerepét. A Washington Post újság szeptember 19-i számában megjelent cikk azt mutatja, hogy a koreai nukleáris kérdéstről aláírt előzetes egyezmény a kínai szakadatlan erőfeszítések sikerét jelenti az ázsiai biztonsági kérdésekben. Song Min-soon dél-koreai külügyminiszter-helyettes rögtön a Közös Nyilatkozat aláírása után azt hangsúlyozta, hogy kiváló szerepet töltött be a kínai fél a tárgyalások során. Az amerikai államtitkár-helyettes Christopher Hill pedig azt mutatta meg, hogy a Hatoldalú Tárgyalás példaszerű szerepet játszik a koreai nukleáris kérdés végleges megoldásában.

Az az igazság, hogy Kína, mint térségi vagy globális hatalom, amelynek ereje folyamatosan nő, egyre aktívabban részt vesz nemzetközi ügyekben, de még sohasem játszott olyan kulcsszerű és közreműködő szerepet a multilaterális diplomáciában, mint most a koreai válság idején. A Közös Nyilatkozat megszületése Kínának a nemzetközi ügyek megoldásában játszott eredményes törekvéseinek első sikeres lépését jelenti.

Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Közös Nyilatkozat csak egy elvi keretegyezmény, amelyben sem konkrét lépések, sem határidők nem szerepeltek. Nincsen pontosan rögzítve pl. akár a könnyűvízes reaktor építéséről, akár az atomfegyver és atomprogram lemondása utáni ellenőrzéssel kapcsolatos lépések rendje. Mindezeket a kérdéseket a következő fordulóra tolták el.

V. 4. Kína szerepvállalása a nukleáris fegyverek non-prolifерációjában a Távol-Keleten, a koreai nukleárisválság

megoldásán keresztül

V. 4. 1. A Hatoldalú tárgyalás szerepe az észak-koreai nukleáris kérdés megoldásában

Jóllehet a tárgyalásokon nem sikerült elsimítani a nézeteltéréseket, és nem hozott végleges dokumentumot sem, de legalább a válság nem torkollott ellenőrizhetetlen konfliktusba.

Az idő múlásával azt a véleményt egyre jobban elismerték, miszerint a Hatoldalú tárgyalás az Észak-Koreai nukleáris kérdés megoldásának a legjobb módja. Miért? Mert az akkori helyzetet ismerve, három fajta kiútja van a koreai nukleáris válságnak:

- 1./ Észak-Korea továbbfejleszti a nukleáris programját és végül valódi atomfegyverekkel rendelkező állammá válik;
- 2./ az Amerikai Egyesült Államok katonai akciót indít Észak-Korea ellen, ha az nem mond le az atomprogramjáról;
- 3./ folytatják tovább a tárgyalásokat, és diplomáciai úton megtalálják a megoldást.

Az első választás: Észak-Koreának a vesztesége több lesz, mint a nyeresége, és ezért az Észak-Korea kormány nem fogja bátran ezt a stratégiai döntést választani. A második választás: az amerikaiak számára nem lesz könnyen elfogadni az iraki háború utáni helyzetet látván. Ott nagyobb kockázat lenne, mint Irakban, ráadásul még mindig vannak az embereknek a XX. század 50-s koreai háborúról őrzött szomorú élményeik.

2004 októberében Pekingben, Colin L. Powell amerikai külügyminiszter azt mondta a CNN interjújában, hogy a Bush-kormány az észak-koreai nukleáris problémát diplomáciai úton kívánja rendezni. Az Egyesült Államoknak nem áll szándékában sem megtámadni, sem elfoglalni az országot. 2005 márciusában az új amerikai külügyminiszter, Rice az ázsiai körútja negyedik állomásán, Japánban arra bízta Észak-Koreát, hogy hozzon "stratégiai döntést" atomfegyverprogramja feladásáról, megerősítette, hogy az Egyesült Államok nem kívánja megtámadni Észak-Koreát, s a Hatoldalú Tárgyalásokon részt vevő több más országgal együtt kész kollektív biztonsági garanciákat kínálni Phenjannak az észak-koreai atomprogram befejezésével összefüggésben.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a Hatoldalú Tárgyalás nem csak a legjobb, hanem az egyetlen megoldása a koreai nukleáris kérdésnek. Colin Powell, amerikai külügyminiszter a Hatoldalú Tárgyalás második fordulóját követően fontos, pozitív lépésnek minősítette a tárgyalásokat. 2004 októberében Pekingben, amikor Colin Powell arra a kérdésre, hogy miért nem kétoldalú tárgyalásokat folytat az észak-koreai nukleáris programról, azt mondta, hogy ezzel már 1994-ben is próbálkoztak, de sikertelenül. Éppen ezért most inkább a multilaterális megközelítést, az Észak-Korea szomszédaival való tárgyalásokat választották, hiszen ők a leginkább fenyegetettek.

Ezért a pekingi Hatoldalú Tárgyalás a különböző zavarok ellenére addig fog tovább folytatódni, amíg nem születik egy közös megoldás a koreai nukleáris kérdésre.

Mert az emberi történelem és napjaink tanulsága, hogy a nemzetközi kérdések megoldásának legjobb módszere a békés párbeszéd és tárgyalás.

V. 4. 2. Kína egyedülálló példaszerű és konstruktív szerepvállalása a non-proliferációban a Távol-Keleten

Kína koreai nukleáris válságról kialakított politikájában és politikai intézkedéseiben jól láthatjuk egyedülálló példaszerű és konstruktív szerepvállalását a non-proliferációban, mely a Távol-Keleten is érezteti hatását, sőt még jobban, még sajátosabban jelentkezik e szerepvállalás.

Példaszerű szerepvállalás szempontjából:

1./ Kína nagyon öntudatos, aktív magatartással kapcsolódott be a koreai nukleáris válság megoldásába, és ennek folyamán egyszer és mindenkorra törekszik diplomáciai megoldásra, egyszerre játszik ragasztó és élesztő szerepet. Ez a modern kínai történelemben nagyon ritkán található.

2./ Kína nem arra a célra használja fel a saját geopolitikai és történelmi előnyeit, hogy ösztönözze, vagy elősegítse távol-keleti országok atomfegyver megszerzését, kifejlesztését, hanem ragaszkodik az atomfegyvermentességi politikához a térségben, határozottan hajtja végre a nemzetközi és a térségi atomfegyver non-proliferáció kötelezettségeit. Ez a térségi nagyhatalom egyedülálló példaszerű szerepvállalásának konkrét megjelenése;

3./ Kína, mint egy atomfegyverekkel rendelkező állam nemcsak ígéri, hogy nem fog bevetni először atomfegyvereket, nem fog felhasználni atomfegyvereket az azzal nem rendelkező államok ellen, nem fenyeget atomfegyver felhasználásával, hanem folytatja a jószomszédi külpolitikáját, a „független és önálló külpolitikát”, a „békés egymás mellett élés öt alapelvét”, és alapvető álláspontnak tekinti a fejlődő, még inkább a szomszédos fejlődő országokkal való kapcsolatokat. Ez példát mutat arra, hogy Távol-Keleten, ahol nem nagyon stabil a biztonsági helyzet, hogyan végezhet nemzetközi ügyeket hatékonyan a non-proliferációban.

A konstruktív szerepvállalás szempontjából:

1./ Ugyanaz az álláspontja, a főcélja Kínának, az USA-nak és más Észak-Koreával szomszédos országoknak a koreai nukleáris kérdéstről, azaz a Koreai-félsziget atomfegyvermentesé tétele. Nem ugyanaz a főcélra jutás eszköze, módszere. Az amerikaiak tartós erős katonai, politikai nyomással, gazdasági szankcióval akarnak célt elérni, míg Kína békés, diplomáciai párbeszéd útján törekszik a megvalósulásra. A második nukleárisválság óta a szituáció fejlődése azt bizonyítja, hogy a kínai módszerrel sikerült karbantartani a válságot, hogy ne forduljon rosszabbra a helyzet. Ez azt jelenti, hogy akár az USA, akár a térségi más államok felismerte a kínai jó sajátos konstruktív szerepvállalást a koreai nukleárisválság megoldásában, vagyis az atomfegyver non-proliferációban távol-keleten;

2./ Kína hármass politikája a koreai nukleárisválság megoldására - fenn kell tartani a félsziget békéjét és stabilitását, támogatni kell a félsziget atomfegyvermentes politikáját, békés párbeszéd útján meg kell oldani a kérdést – tükrözi a kínai felfogásnak a „a panasz gyökerét, nem a külső jelenését kell gyógyítani előbb” idézetével jellemezhető alapelveit. Kínának non-proliferációs politikájának lényege, hogy ki kell alakítani egy biztonságos, stabil térségi légkört. Ha vita van, akkor azt párbeszéd, nem pedig katonai vagy erőfitogtatással kell megoldani. Ez a politikája különösen alkalmas a távol-kelet térségére;

3./ Amikor a két főszereplő Észak-Korea és USA farkasszemet nézett egymással, és kudarcba fulladtak a kétoldalú tárgyalások, Kínának sikerült egyszeri „Háromoldalú Tárgyalást” és többszöri „Hatoldalú Tárgyalást” szervezni és rendezni, sőt időszerű lényeges eredményeket sikerült elérni a tárgyalásokon, és a „Hatoldalú Tárgyalás” tovább fog élni, mint a térségi biztonsági mechanizmus egy fajtája. A „Hatoldalú Tárgyalás”-ban nagyon jól lehet látni Kína egyedülálló konstruktív szerepvállalását a non-proliferációban a Távol-Keleti térségben.

ÖSSZEGRZÉS □

A koreai kérdés gyökerei hosszú múltra nyúlnak vissza: a II. világháború által hátrahagyott taposóakna ez, amely a hidegháború kétpólusú konfrontációjának egyik gyújtópontjává vált. Az elmúlt alig több mint fél évszázad során nem sikerült megoldani a koreai kérdést, azaz hogyan lehetne a félsziget északi és déli részét kibékíteni vagy egyesíteni. Eközben új problémák is jelentkeztek (így az nukleáris válság) amelyek a Koreai-félsziget helyzetét instabillá tették: a feszültség hol kiéleződött, hol pedig enyhült.

A koreai nukleáris válság a koreai kérdés egy új megjelenési formája. Nemcsak politikai, de biztonsági kérdés is, amely érinti Észak- és Dél-Korea, e két ország biztonságát, és érinti Kelet-Ázsia, sőt az egész világ biztonságát is. Pontosan azért, mert ez a veszély fennáll, a szomszédos országok, így Dél-Korea, Kína, Japán és Oroszország, valamint a világ egyetlen szuperhatalma, az USA komoly aggodalommal figyelte az események menetét. A történelmi korlátok miatt az első koreai nukleárisválság kirobbanásakor az USA sokkal nagyobb erőt vetett be, mint bármelyik másik szomszédos ország, Kína pedig inaktív de optimista álláspontot képviselt. Az USA és Észak-Korea közös erőfeszítéseinek köszönhetően sikerült elérniük egy keretegyezmény tető alá hozását. Ez az egyezmény bár az első koreai nukleárisválság enyhítését elérte, azonban mindjárt el is vetette a második nukleárisválság magját.

A nemzetközi non-proliferációs mechanizmusok hullámvölgyének okaihoz hasonlóan, itt is az egyezményben foglaltak be nem tartása volt a fő oka a második nukleárisválság kirobbanásának. Észak-Korea az egyezmény ellenére nem vetette el az atomprogramját és az USA sem időben biztosította az Észak-Koreának megígért tá-

mogatását, azaz a könnyűvízes reaktor megépítését.

2002 végén robbant ki a második koreai nukleárisválság, amely után Kína azonnal egyértelműsítette álláspontját és megfogalmazta három indítványát. Ezek a félsziget békéjének és stabilitásának fenntartása, a félsziget atomfegyvermentes övezetté nyilvánítása, és a probléma békés megoldása párbeszéd útján. E politika által vezérelve Kína nehéz és kemény diplomáciai munkába fogott, rengeteg egyeztetést és rábeszélést folytatott, hogy a feleket párbeszédre készítse. Munkájának eredményeként a felek tárgyalóasztalhoz ültek, a válság ettől kezdve nem mélyült tovább.

2003 januárjától kezdve Kínának három év sem kellett ahhoz, hogy kialakítson és megszervezzon egy pekingi „Háromoldalú Tárgyalást”, és a többfordulós pekingi „Hatoldalú Tárgyalást”. Kína tevékeny és építő jellegű igyekezetét koronázta, hogy 2005 augusztusában és szeptemberében Pekingben tartották a „Hatoldalú Tárgyalás” negyedik fordulóját is, amely eredménye mérföldkő a tárgyalások történelmében. Észak-Korea ígéretet tett arra nézve, hogy elveti atomprogramját és atomfegyverkezését. Az USA biztonsági ígéretet tett és garanciákat adott Észak-Koreának a nukleáris energia békés célú felhasználásának méltányolható jogára. Észak-Korea nukleáris válságának időszakos megoldása világosan tükrözi és igazolja Kínának a távol-keleti régióban egyedülálló példaszerű és konstruktív jellegű szerepvállalását a non-prolifерációban.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1./ Részletes értékelő elemzés tárgyává tettem hazám, a Kínai Népköztársaság politikai és diplomáciai non-proliferációs politikáját, az ezen a területen fogantatosított intézkedéseit, nemzetközi erőfeszítéseit és törekvéseit, melynek eredményeként, **elsőként összegeztem, rendszereztem és fejtettem ki tételelesen, mennyire példaszerű és konstruktív jellegű Kína szerepvállalása a globális non-proliferáció szigorú fenntartása érdekében.**

2./ A koreai kérdésről, a koreai nukleáris válság okán Pekingben tartott összes tárgyalás anyagának átfogó értékelése alapján **elsőként mutattam ki konkrétan és részleteiben Kína egyedülállóan példaszerű és konstruktív szerepvállalását a non-proliferáció érdekében a Távol-Keleten, melynek az egyik legfontosabb gyakorlati eredménye, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal folytatott hatoldalú tárgyalások sikeresen végződtek.**

3./ Az elmúlt harminc év non-proliferációs mechanizmusainak kialakulása és fejlődése összefüggésrendszerének, továbbá a hanyatlás okainak mélyreható elemzése alapján **elsőként tártam fel, hogy a jelenlegi non-proliferációs hullámvölgyből a kivezető út nem lehet más, mint a „nézetek átformálása” elmélet alkalmazása a nemzetközi folyamatokban. Ezek következtében a világ minden országának át kell alakítania körünk biztonsági kérdéseiről alkotott nézeteit, és a saját állami biztonságát az egész világ kollektív biztonságának a szerves részeként kell értelmeznie.**

4./ A kínai diplomácia részletes tanulmányozásával, korszakokra bontott vizsgálatával és az értelmezésem nyilvános közzétételével **Magyarországon először teremtettem arra lehetőséget, hogy a magyar olvasók a kínai külpolitika oldaláról közelebbi bepillantást nyerjenek a Kínai Népköztársaság napjainkban is zajló „békés felemelkedés” folyamatába és jobban megérthessék annak lényegi tartalmát és kiváltó okait.**

5./ A nemzetközi ügyekben és mechanizmusokban való kínai részvétel közreadásával **Magyarországon először szolgáltatam alapadatokat a magyar olvasóknak, megteremtve ezzel annak a lehetőségét, hogy részletes és rendszerezett ismereteket szerezzenek a különböző periódusokban Kína részvételéről, szerepéről és hatásáról, valamint a Kína által kezdeményezett új biztonságszemléletről és annak gyakorlati kivitelezéséről.**

ÚJ PUBLIKÁCIÓIM

1. Az atomnagyhatalmok nukleáris fegyverarzenálja., „Elektronikus publikáció ZMNE-KMDI Fialat kutatók írják”, 2004.10.
2. Az atomfegyverek birtoklására irányuló törekvések., „KARD ÉS TOLL”, 2005.01.
3. Az észak-koreai atomfegyverkezésről – egy kínai főtiszt szemével., „Elektronikus publikáció ZMNE-KMDI Fialat kutatók írják”, 2005.01.
4. A Kínai Népköztársaság jelenlegi biztonsági helyzete és biztonságpolitikája., „Elektronikus publikáció ZMNE-KMDI Fialat kutatók írják”, 2005.01.
5. Hatoldalú Tárgyalás az északi-koreai nukleáris kérdésről., „Elektronikus publikáció ZMNE-KMDI Fialat kutatók írják”, 2005.04.
6. Nuclear Power in the Peaple’s Republic of China, 2004. 09.
7. Natural and Human Sources Theatening Environment in China, 2005. 06
8. Prospect of Nuclear Power Development in China, 2005. 06

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Jozef Goldblat: Arms Control. The new Guide to Negotiations and Agreements. (SIPRI – SAGE Publications, 2002, London)
2. N. Rózsa Erzsébet: A nukleáris fegyverek elterjedése: tanulságot és kilátásokat. (Budapest, 1997, SVKI)
3. Burkhard Schmitt (szerk.): Effective non-proliferation. The EU and the 2005 NPT Review Conference. Chaillott Papers, 77 (Párizs, 2005, EU ISS)
4. Bates Gill – Evan S. Medeiros: Foreign and Domestic Influences on China's Arms Control and Nonproliferation Policies. The China Quarterly 161 (2000 március)
5. Zhu Mingquan: The Evolution of China's Nuclear Nonproliferation Policy. The Nonproliferation Review 4/2. (Winter 1997)
6. Jordán Gyula: Kína biztonságpolitikai kérdései.
7. Tálás Barna – Jordán Gyula: Kína az új évezred küszöbén.
8. Jing-dong Yuan: Asia and Nonproliferation After Cold War: Issues, Challenges and Strategies. Working Paper 27. (Institute of International Relations, University of British Columbia, 1999)
9. John Baylis – James Wirtz – Eliot Cohen – Colin s. Gray: Strategy in the Contemporary World. An Introduction to the Strategic Studies. (Oxford – New York, 2002, Oxford University Press)
10. Tálás Barna – Jordán Gyula: Kína a modernizáció útján a XIX-XX. században. (Budapest, 2005, Napvilág Kiadó)
11. Peter D. Feaver: Proliferation Theory and Nonproliferation Practice. in.
12. Henry Sokolski – James M. Ludes (szerk.): Twenty-first Century Weapons Proliferation (Portland, 2002, Frank Cass)
13. Tanya Ogilvie-White: Is There A Theory of Nuclear Proliferation? An Analysis of the Contemporary Debate. The Non-Proliferation Review 4/1. (Fall 1999)
14. Etel Solingen: The Political Economy of Nuclear Restraint. International Security 19/2 (Fall 1994)

15. Szentesi György: A hadászati támadó-fegyverrendszerek az ezredfordulón. (Budapest, 2000, SVKI);
16. Szentesi György: Hatvan évvel Hiroshima után című munkájára (Budapest, 2004, ZMNE-SVKK)
17. SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and international security, Oxford University Press, 2003
18. Ablaka Gergely: Nyitás és elretentés: az iráni kül- és biztonságpolitika, 1997-2004, ZMNE-SVKK, 2004
19. Fodor Zsolt: Észak-Korea – nukleáris fegyverkezés és belpolitika. (Budapest, 1999, SVKI)
20. North Korea Nuclear Crisis – Issues and Implications. (Department of the Parliamentary Library, 2003, Commonwealth of Australia)
21. Wade L. Huntley: North Korea and the NPT. Foreign Policy In Focus (FPIF) Papers, 2005. május.
22. A biztonság megértése felé. Fegyverzvet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon, UNIDIR, Genf, ZMNE SVKK, Budapest, 2001.
23. Fighting proliferation – European perspectives. Chailiot Papers 66. (Párizs, 2003 december, EU ISS)
24. Burkhard Schmitt (szerk.): Effective non-proliferation. The EU and the 2005 NPT Review Conference. Chaillott Papers, 77 (Párizs, 2005, EU ISS)
25. Piet de Klerk: Strengthening the nonproliferation Regime: How Much Progress Have We Made. The Nonproliferation Review 6/2. (Winter 1999)
26. Hareld Müller: Compliance Politics: A Critical Analysis of Multilateral Arms Control Treaty Enforcement. The Nonproliferation Review 7/2. (Summer 2000)
27. Han Yong-Sup: North Korean Behavior in Nuclear Negotiation. The Nonproliferation Review 7/1 (Spring 2000)
28. Joseph Cirincione: Deadly Arsenals: Nuclear, Chemical and Biological Threats (Carnegie Endowment, 2005)

29. Leon V. Sigal: Negotiating an End to North Korea's Missile Making. Arms Control Today 30/5. (2000 június)
30. Yang Chengxu, Zheng Ruixiang, Song Yimin: Perspectives of China's Security Along Its Boundaries., 2003. by Chinese Youth Publishing Company, Peking
31. Chen Fengjun, Wang Chuangjian: Asian-Pacific Major Powers and Korean Peninsula., 2002.6 by Peking University Press
32. Liu Xiaobiao: What motivated „China Threat” and „China Collapse”., 2002.10. by Chinese Social Science Publishing Company, Peking
33. Zalmay Khalilzad: The United States and Asia: Toward a New U.S. Strategy and Fore Posture, 2001 By Xinhua Publishing House
34. Hu Angang: The Grand Strategy of China, 2003.1 by Zhe Jiang People's Publishing Company
35. Elizabeth Economy, Michel Oksenberg: China Joins the World., 2000 by Xinhua Publishing House
36. Li Tiecheng: Fifty Years of United Nations, 1995.9 by Chinese Books
37. Chinese Foreign Affairs Ministry: China's Foreign Affairs/2003, 2003.5 by Shijie Zhishi Publishing Company
38. Chinese Foreign Affairs Ministry: China's Foreign Affairs/2004, 2004. 3 by Shijie Zhishi Publishing Company
39. Information Office of the State Council of the People's Republic of China: China's National Defense in 2004
40. Information Office of the State Council of the People's Republic of China: China's Endeavors for Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation
41. Pang Zhongying: Globálizálás, antiglobálizálás és Kína, Shanghai Népi Kiadó, 2002.
42. Song Qiang, Zhang Zangzang, Qiaobian: Kína mondhat „nem-et”, Kínai ipari és kereskedelmi egyesület kiadója, 1996. 5
43. Chen Li: A kínai állami stratégiai kérdésekről bejelentés, Kínai Társadalmi Tudomány Kiadó, 2002.

44. Cao Ying: A titkos kapu—a Köztársaság diplomáciai dokumentuma, Tuanjie Kiadó, 1993.7
45. Ma Hong, Wang Mengkui: China Development Studies, by Chinese Development Publishing Company, 1999. 5
46. Chen Jiehua: A 21. századi kínai diplomáciai stratégia, Shisi Kiadó, 2000.1
47. Xu Tao, Ji Zhiyie: A Shanghai Együttműködési Szervezet, Shisi Kiadó, 2002.2
48. Mu Weimin: Hagyan látják Kínát a külföldi állami vezetők, politikusok, Kínai Társadalmi Kiadó 2000. 1
49. Mu Weimin: Hagyan látják Kínát a külföldi kutatók, újságírók, Kínai Társadalmi Kiadó 2000. 1
50. Chen Zhiping, Feng Hui, Chen Jiping: Száz szenzációs esemény 20. században, Jilin Népi Kiadó, 2000. 1
51. Li Tiecheng: A Századfordulóan álló Egyesült Nemzetek, Népi Kiadó, 2002. 5
52. Gong Shaopeng, Zhu Liqun, Zhou Qipeng: A hidegháború utáni nemzetközi kapcsolatok, Shijie Zhishi Kiadó, 1998.
53. Zhang Minshi: A századfordulói nemzetközi kapcsolatok, Shisi Kiadó, 2001. 11
54. Chu Shulong: Kína-Amerika kapcsolatának fejlődési tendenciája a hidegháború után, Kínai Társadalmi Tudomány Kiadó, 2001. 5
55. Xiao Yue, Zhu Liqun: Az egyszerűsített nemzetközi kapcsolatok története., Shijie Zhishi Kiadó, 2002.12.
56. Xu Xianzhong: The Six-Party Talks Step on Difficultly but Still Hopeful, by China Institute for International Strategic Studies: International Strategic Studies 3. 2004.
57. Li Fenglin: SCO Forges Ahead on New Journey, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 1. 2004
58. Zhang Wenwei, Xu Jin: SCO in Progress and Perspective, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 1. 2004

59. Xu Xianzhong: Six-Party Talk Is the Best Way out for the DPRK Nuclear Issue. by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 1. 2004
60. Shen Qiang: New Developments in Evolving Relationships among Major Powers, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 3. 2005
61. General Xiong Guangkai: Promote „Shanghai Spirit” and Boost Peace and Development, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 4. 2004
62. Xu Sheng: The Current Asia-Pacific Security Situation, by China Institute for International Strategic Studies: International Strategic Studies 4. 2004
63. Zhang Wenwei, Cheng Ning: Current Security Situation in Central Asia, by China Institute for International Strategic Studies: International strategic Studies 2. 2004
64. China's non-proliferation policy and measures, www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/03/
65. Jin Yougou: Kína szerepvállalása a regionális ügyekben, www.xinhua.net/cn/2005/05/03/
66. Gu Xiao ming, Yu Yihan: Hatoldalú Tárgyalás időszerű eredménye tökrözi a kínai diplomáciai győzelmét, <http://www.sina.com> 2005/09/20
67. Jin Xude: Hatoldalú Tárgyalás találta a legnagyobb súlyszámot, <http://www.sina.com> 2005/10/14
68. Gu Longlong: Kína a térségi és multilaterális szervezetekkel való kapcsolatának szerepe a kínai nemzetközi stratégiában, <http://www.siis.org.cn/focus/gjwlt/2003/>
69. Yu Yongding: A felemelkedő Kína és a G7 és G20, a Nemzetközi Gazdasági Ertemezése folyóirat, 2004. 9-10
70. Zhou Dehao: Kína nemzetközi szerepe egyre fontossá válik, a Népi Napi Újság, 2004. 11. 15.
71. Evan S. Medeiros and M. Taylor Fravel: China's New Diplomacy, <http://www.foreignaffairs.org/20031101>

72. Chang Lu, Liao Lei: Kínai diplomácia az ország érdekei és a világ kötelességei között megtalálja a helyét, www.xinhua.net/cn/2005/10/07/
73. Ma Xing: Az új Kína diplomáciai fényes története, <http://gb.chinabroadcast.cn/3821/2005/04/06/>
74. Qiu Yongjing: Miért patthelyzetbe került az Egyesült Államok?, <http://qnck.cyol.com/gb/qnck/2005-08/17/>
75. Yi Ming: Kína: nagykoros diplomáciája, <http://www.qhnews.com>
76. Li Jing: Kínai diplomácia megengedte saját magát, Gazdasági Napi Újság, 2001.10.23
77. Li Dongyan: Kína és az ENSZ reformja., <http://news.xinhuanet.com/herald/2004-09/06/>
78. Faludi Péter: A „koreai kérdés” eredetéről, Kül-Világ- a nemzetközi kapcsolatok folyóirata I. évfolyam 200/3 szám
79. Nagy Árpád: „Észak-Korea felmondta az atomsorompó egyezményt”, Fizikai Szemle 2003/4
80. A nukleáris fegyver a 21. században, <http://www.origo.hu>, 2005.09.21.
81. Wang Dejun: A Hatoldalú Tárgyalásról, <http://www.china.com.cn>, 2004. február 14.
82. Pang Zhongying: Két ázsiai nukleáris kérdés, <http://www.china.com.cn> 2003. november 26.
83. Liao Lie, Li Shijia: Adj esélyt a békének, <http://www.Xinhuanet.com> 2004 június 26.,
84. Carey Sublette: Nukleáris fegyverkezés terén gyakran felmerülő kérdések <http://nuclearweaponarchive.org> 2004 Január
85. A Kínai Hadtudomány Akadémia külföldi katonai kutatási csoportja cikke: Az Oroszországi Föderáció hadászati nukleáris csapásmérő nagy kosárja <http://chinanews.sina.com/jczs/2004/0920/>